

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ»

ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

Μεταπτυχιακή διατριβή με τίτλο:

**Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ/ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΝΕΤΙΚΩΝ/
ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΑ**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Καθ. ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ

ΠΑΤΡΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2015

ΦΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕ ΤΙΤΛΟ

*Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ/ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΝΕΤΙΚΩΝ/ ΙΤΑΛΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ
ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΑ*

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

καθ. ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή:

καθ. ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΡΑΛΛΗ

επικ. καθ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΞΥΔΟΠΟΥΛΟΣ

επικ. καθ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΖΑΧΑΡΙΟΥ

ΠΑΤΡΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2015

*“When a foreign word falls by accident into the fountain of a language,
it will get driven around in there until it takes on that language’s color. ”*

(Jacob Grimm; cited in Campbell 2004: 62)

*“A word is not a crystal, transparent and unchanged; it is the skin of a
living thought and may vary greatly in color and content according to
the circumstances and time in which it is used.”*

(Oliver Wendell Holmes; cited in Gutova Jenia 2010)

Περίληψη

Στην παρούσα διατριβή ερευνώ τη μορφολογική προσαρμογή λεξικών δανείων από τα Βενετσιάνικα και τα Ιταλικά στα Επτανησιακά, μια σύγχρονη νεοελληνική διάλεκτο. Υποστηρίζω ότι η προσαρμογή των λεξικών δανείων στα Επτανησιακά δεν είναι ένα ενιαίο, στατικό φαινόμενο αλλά συνιστά μια δυναμική διαδικασία, που αποτελείται από βαθμούς προσαρμογής/ενσωμάτωσης, όπως έχουν υποστηρίξει πολλοί ερευνητές γενικότερα για το δανεισμό μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών συστημάτων, ανάμεσά τους, οι Bloomfield (1933), Haugen (1950: 213), Mackey (1970: 10), Jeffers & Lehiste (1979: 149), Filipović (1980,1981,1995), Poplack & Sankoff (1984: 106), Hock (1991: 397), Hoffmann (1991:102), McMahon (1994: 209), Αναστασιάδη - Συμεωνίδη (1994), Sočanac (1995), Hafez (1996: 3), Gorup (2000), Winford (2003: 59), Καραντζόλα & Φλιάτουρα (2004: 184), Katamba (2005: 164), Johanson (2002: 297), Gallova (2009: 26), Więclawska-Szymańska (2009: 39), Kayigema (2010: 104), Seidel (2010: 51), Creed (2012: 32), Galstyan (2012: 152) και Bogomolets (2014: 14). Οι βαθμοί ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων που προτείνω είναι οι ακόλουθοι: α) *Στοιχειώδης ενσωμάτωση* με απλή μεταφορά των δανείων στη γλώσσα-στόχο, με θετικό μαρκάρισμα ως προς τη τιμή του γένους και τη γραμματική κατηγορία, αλλά χωρίς ένταξη στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας-στόχου, χωρίς χρήση κάποιου παραγωγικού προσφύματος ως στοιχείου ενσωμάτωσης και χωρίς συμμετοχή των δανείων σε παράγωγους/σύνθετους σχηματισμούς, π.χ. *καντσόνε (το)* [Κεφ.] ‘το τραγούδι’ < ven. canzon (la) /it.canzone (la) ‘το τραγούδι’, β) *Μερική ενσωμάτωση* με προσαρμογή των δανείων στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών και συχνά με χρήση ενός παραγωγικού προσφύματος ως στοιχείου ενσωμάτωσης, π.χ. *κατζέλλο (το)* [Ιθ.] ‘το συρτάρι’ < ven. scancello (il)/it. cancello (il) ‘το συρτάρι’, *ατζαρδοσύνη (η)* [Κεφ.] ‘το ρίσκο’ < it./ven.azzardo (il) ‘το ρίσκο’ + -οσύνη και γ) *Πλήρης ενσωμάτωση* με αφομοίωση των δανείων στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας - στόχου και συμμετοχή σε παράγωγους αλλά και σύνθετους σχηματισμούς, π.χ. *τυφλοκάντουνο (το)* [Κεφ.] ‘το αδιέξοδο’ < τυφλ(ός) + -ο- + καντούν(ι) (το) ‘η πάροδος’ < it. cantone (il)/ ven. canton (il) ‘η πάροδος’. Προς επιβεβαίωση της παραπάνω υπόθεσης παραθέτω γλωσσικά δεδομένα από τα Επτανησιακά.

Abstract

In this MA thesis I examine the morphological accommodation of lexical Venetian/Italian loanwords to Heptanesian, a Modern Greek dialect. Following Bloomfield (1933), Casagrande (1954/1955), Haugen (1950: 213), Filipović (1980, 1981, 1985), Clyne (2003: 144-145), Romaine (2010: 30-31), Creed (2012: 32) - among others- I assume that the morphological integration of lexical loanwords to Heptanesian is not a homogenous, fixed phenomenon, but it is a gradual process with levels of morphological integration. The levels of integration that I postulate are the following: a) *Primary integration* with simple transfer of the loanwords to the recipient-language. In primary integration, loanwords display gender assignment and assignment to a specific grammatical category. However, in this level loanwords do not demonstrate assignment to the inflectional system of Heptanesian. In addition, in this level loanwords do not exhibit participation to the productive morphological processes (e.g. compounding) of the recipient-language. b) *Partial integration* with accommodation of the loanwords to the inflectional system of the target-language. In this level, there is a usual use of a derivational affix as an integrator of the loanwords to the recipient-language, but loanwords do not function as a base for derivation and compounds. c) *Total integration* with absorption of the loanwords to all the morphological processes of Heptanesian. More particularly, loanwords exhibit gender assignment and assignment to a specific grammatical category. Furthermore, in this level almost all loanwords manifest inflectional adaptation to the inflectional system of Heptanesian. In total integration, loanwords participate to the productive schemas of Heptanesian (e.g. compounding). In confirmation of the above claim, I present data from Heptanesian.

Ευχαριστίες

Στην παρούσα ενότητα θα ήθελα να ευχαριστήσω όσους συνέβαλαν στην υλοποίηση και ολοκλήρωση αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας. Αρχικά θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κ.Αγγελική Ράλλη για την επιστημονική καθοδήγηση και τη διαρκή στήριξή της, καθώς και για την ευκαιρία που μου έδωσε να συμμετάσχω στο ερευνητικό πρόγραμμα «Μορφολογία και γλωσσική επαφή: Ελληνικές διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική», καρπός του οποίου αποτέλεσε η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή. Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής τον επίκουρο καθηγητή Γιώργο Ξυδόπουλο και τον επίκουρο καθηγητή Δημήτρη Παπαζαχαρίου. Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους Χρήστο Παπαναγιώτου, Μάριο Ανδρέου και Νίκο Κουτσούκο για τις ενδιαφέρουσες συζητήσεις, τις καίριες παρατηρήσεις τους και τις συμβουλές τους καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας διατριβής. Ακόμα, ευχαριστώ θερμά τη Βάσω Μακρή για την παραχώρηση του διαλεκτολογικού της υλικού. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου και στους φίλους μου για τη συνεχή συναισθηματική υποστήριξή τους.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract.....	5
Ευχαριστίες	6
1.Εισαγωγή.....	11
1.1 Στόχος έρευνας-Υποθέσεις	11
1.2 Ερευνητικά ερωτήματα.....	12
1.3 Μεθοδολογία	13
1.4 Δομή εργασίας.....	13
2. Θεωρητικά ζητήματα.....	16
2.1 Η ενσωμάτωση στην Κοινή Νέα Ελληνική και στις Νεοελληνικές Διαλέκτους	16
2.2 Η μη προβλεψιμότητα στο λεξικό δανεισμό.....	17
2.3 Δάνεια Λέξη.....	19
2.3.1 Ποια είναι η δάνεια λέξη και ποια η γηγενής;	20
2.4 Ορισμός της ενσωμάτωσης (integration)/ προσαρμογής (accommodation)...	21
2.4.1 Τα δύο κριτήρια συμμόρφωσης της Winter-Froemel.....	25
2.5 Είδη ενσωμάτωσης/ προσαρμογής	25
2.6 Βαθμοί ενσωμάτωσης/προσαρμογής.....	27
2.6.1 Οι φάσεις ενσωμάτωσης της Van der Sijts	29
2.6.2 Τα τρία στάδια ενσωμάτωσης του Haugen.....	30

2.6.3 Η διαδικασία της μορφολογικής προσαρμογής υπό το πρίσμα των Filirionić και Sočanac	30
2.6.4 Τα στάδια υιοθεσίας του Guilbert	31
2.6.5 Τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης του Gardani	32
2.6.6 Οι 6 βαθμοί ενσωμάτωσης του Jablonski	32
2.6.7 Τα στάδια μορφολογικής προσαρμογής (ενσωμάτωσης) της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη.....	32
2.7 Σύνδεση βαθμών ενσωμάτωσης και γλωσσικής επαφής.....	33
3.Γλωσσική επαφή.....	35
3.1 Γλωσσική επαφή και λεξικά δάνεια	35
3.2 Γλωσσική επαφή και γλωσσική αλλαγή	35
4. Οι περιορισμοί στην ενσωμάτωση δανείων.....	39
4.1 Γλωσσικοί περιορισμοί.....	39
4.2 Μη γλωσσικοί περιορισμοί.....	40
4.2.1 Το επιχείρημα του γοήτρου (prestige)	42
4.2.2 Ο ρόλος της συχνότητας	42
4.2.3 Υπάρχουν όντως περιορισμοί στο δανεισμό;.....	44
5. Δανεισιμότητα.....	46
5.1 Κλίμακες δανεισιμότητας και δανεισιμότητα στοιχείων.....	46
6. Επτανησιακά	49
6.1. Γλωσσικά χαρακτηριστικά, γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία.....	49

6.2 Γλωσσικά δεδομένα από Επτάνησα	50
6.2.1 Άμεση εισαγωγή δανείων/ Στοιχειώδης ενσωμάτωση	50
6.2.2 Μερική ενσωμάτωση.....	53
6.2.2.1 Κλιτικές τάξεις των ονομάτων στην ΚΝΕ	53
6.2.2.2 Κλιτικές τάξεις των ονοματικών δανείων στα Επτανησιακά.....	54
6.2.3 Η αλλομορφία και η ετερόκλιση σε ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών	60
6.3 Ενσωμάτωση ονοματικών δανείων με χρήση παραγωγικών προσφυμάτων ..	63
6.3.1 Χρήση ελληνικών παραγωγικών προθημάτων.....	64
6.3.2 Χρήση ελληνικών παραγωγικών επιθημάτων	65
6.3.3 Χρήση δάνειων παραγωγικών επιθημάτων.....	65
6.4 Παράγωγες λέξεις από μερικώς ενσωματωμένα δάνεια	66
7. Η σύνθεση	71
7.1 Η σύνθεση στη Νέα Ελληνική και τις Νεοελληνικές Διαλέκτους	71
7.2 Η ενσωμάτωση συνθέτων στα Επτανησιακά ως προς τις Κλιτικές Τάξεις	72
7.3 Η εξωκεντρικότητα ως ένα κριτήριο πλήρους ενσωμάτωσης	75
7.4 Σύνθετα με δάνεια συστατικά	77
7.5 Ο αντίκτυπος των συνθέτων με δάνεια συστατικά στη γλωσσική επαφή	80
8. Μεταφορά πολυλεκτικών λεξημάτων στα Επτανησιακά	81
9. Βαθμοί ενσωμάτωσης στα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών	82
10. Συμπεράσματα.....	86
11.Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα	87

Βιβλιογραφία.....	89
Παράρτημα.....	101
Α. Άμεση εισαγωγή δανείων/ Στοιχειώδης ενσωμάτωση	101
Ουσιαστικά.....	101
Επίθετα.....	102
Β. Ενσωμάτωση σε κλιτικές τάξεις/ Μερική ενσωμάτωση.....	103
Ουσιαστικά	103
Επίθετα.....	109
Γ. Ενσωμάτωση με παραγωγικά προσφύματα/Μερική σωματώση	111
Δ. Παράγωγες λέξεις από ενσωματωμένα ονόματα.....	114
Ε. Πλήρης ενσωμάτωση	120
ΣΤ. Μονολεκτικά λεξήματα στα Επτανησιακά από δάνεια πολυλεκτικά λεξήματα	122
Ζ. Επτανησιακά Σύνθετα	123

1. Εισαγωγή

1.1 Στόχος έρευνας-Υποθέσεις

Languages and dialects normally do not exist in vacuum (Hock & Joseph 1996: 253). Όπως πολύ εύστοχα αναφέρουν οι Hock & Joseph (1996) οι γλώσσες και οι διάλεκτοι δε βρίσκονται στο κενό. Η αλληλεπίδραση μεταξύ των γλωσσικών συστημάτων είναι αναπόφευκτη λόγω της επικοινωνιακής διεπίδρασης των ομιλητών που απαρτίζουν τα συστήματα. Ένα παράδειγμα τέτοιας γλωσσικής αλληλεπίδρασης και τα προϊόντα αυτής μελετώ στην παρούσα εργασία. Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα διατριβή επιχειρώ μια μορφολογική ανάλυση της διαδικασίας της ενσωμάτωσης και αφομοίωσης των λεξικών δανείων από την ιταλική γλώσσα αλλά και τη βενετσιάνικη διάλεκτο στα Επτανησιακά. Αναλυτικότερα, μελετώ το είδος και την κατανομή των προσφυμάτων που χρησιμοποιούνται (σε όσες περιπτώσεις χρησιμοποιούνται) για την ενσωμάτωση των λεξικών δανείων, προσπαθώντας να εντοπίσω και να αναδείξω τις αλλαγές που συντελούνται στα λεξικά δάνεια κατά τη μεταφορά τους στα Επτανησιακά. Μέσω αυτής της ανάλυσης στοχεύω στην ανάδειξη και στον προσδιορισμό κάποιων βαθμών ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων από τα Ιταλικά και τα Βενετσιάνικα στα Επτανησιακά. Επιπλέον, προσπαθώ να καθορίσω τους παράγοντες που επηρεάζουν την παρουσία διαφορετικών βαθμών ενσωμάτωσης. Μέσα από την κατηγοριοποίηση και αποδελτίωση των μορφημάτων ευελπιστώ να αναδειχθούν κάποια συγκεκριμένα patterns ενσωμάτωσης στο συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα και να διαφανεί καλύτερα η αρχιτεκτονική του λεξικού των διαλεκτόφωνων ως προς το φαινόμενο του λεξικού δανεισμού και της εισδοχής λεξικών δανείων. Υποθέτω, δηλαδή, ότι θα γίνει πιο ξεκάθαρη η διαδικασία της *γηνενοποίησης* (nativization) των λεξικών δανείων στη συγκεκριμένη γλωσσική ποικιλία, μέσω της προβολής του σχηματιστικού/διαγραμματικού χαρακτήρα του δανεισμού, που αναφέρει ο Anttila (1972: 154) ως χαρακτηριστικό οποιασδήποτε γλωσσικής αλλαγής, συμπεριλαμβανομένου και του δανεισμού.

Εξέχουσας σημασίας για τη μορφολογική ανάλυση των Επτανησιακών θα είναι η παρουσία διαφορών στη μορφολογική ενσωμάτωση των δανείων από νησί σε νησί των Επτανήσων. Αναλυτικότερα, αν βρεθούν αποκλίσεις στη χρήση των στρατηγικών ενσωμάτωσης, για παράδειγμα χρήση διαφορετικών παραγωγικών προσφυμάτων για την ενσωμάτωση των λεξικών δανείων, όπως χρήση περισσότερων γηγενών (ελληνικών) παραγωγικών προσφυμάτων στα Ζακυνθινά σε σχέση με τα Κεφαλλονίτικα, τότε αυτό θα έχει σημαντικό αντίκτυπο σε μορφολογικό επίπεδο αλλά και εξωγλωσσικό. Η εύρεση ποικιλομορφίας στη χρήση παραγωγικών προσφυμάτων θα οδηγήσει σε επακόλουθα συμπεράσματα για τα επίπεδα παραγωγικότητας των προσφυμάτων από νησί σε νησί και ως εκ τούτου και στην ανταγωνιστικότητα μεταξύ των προσφυμάτων. Συνεπώς η χρήση συγκεκριμένων κλιτικών επιθημάτων για την ενσωμάτωση των ιταλογενών λεξικών δανείων σε

συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις και η εύρεση αντίστοιχης ομοιογένειας ή ετερογένειας στη διαλεκτική περιοχή των Επτανήσων, θα μας βοηθήσει να οδηγηθούμε σε συμπεράσματα για την παραγωγικότητα συγκεκριμένων κλιτικών τάξεων ως προς την αφομοίωση των λεξικών δανείων. Όσον αφορά στον αντίκτυπο σε εξωγλωσσικό επίπεδο, η χρήση διαφορετικών μηχανισμών ενσωμάτωσης εντός της γλωσσικής ποικιλίας των Επτανησιακών θα μας οδηγήσει σε νέα συμπεράσματα για το επίπεδο διγλωσσίας στα Επτανησιακά και στο βαθμό γλωσσικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με απασχολούν ειδικότερα και προσπαθώ να δώσω απαντήσεις στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- επηρεάζουν τα δομικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά των Επτανησιακών τον τρόπο ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων από τα Ιταλικά και τα Βενετσιάνικα και αν ναι σε ποιο βαθμό;
- οι διαλεκτόφωνοι Επτανήσιοι γνωρίζουν την δομή της γλώσσας-πηγής; Με ποια κριτήρια θα μπορούσε να ποσοτικοποιηθεί η γνώση της δομής της γλώσσας-πηγής; Αυτή η γνώση των δομικών χαρακτηριστικών των Ιταλικών και Βενετσιάνικων επηρεάζει τον τρόπο ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων;
- ποιος είναι ο βαθμός της γλωσσικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων;
- ποιος είναι ο ρόλος της συχνότητας στη χρήση συγκεκριμένων προσφυσμάτων για την ενσωμάτωση των λεξικών δανείων;
- μπορεί όντως να προβλεφθεί και να τυποποιηθεί η ενσωμάτωση των λεξικών δανείων;

Αξίζει να επισημάνουμε ότι η μελέτη του λεξικού δανεισμού είναι εξέχουσας σημασίας, αφού, όπως ισχυρίζεται και η McMahon (1994: 204) μπορεί να επηρεάσει τη δομή της γλώσσας-στόχου, εν προκειμένω, τη δομή των Επτανησιακών. Μελετώντας τον λεξικό δανεισμό στα Επτανησιακά, θα μπορέσουμε να παρατηρήσουμε καλύτερα και σε βάθος την αρχιτεκτονική του λεξικού αλλά και εν μέρει και της γραμματικής του συγκεκριμένου διαλεκτικού συστήματος. Όπως δηλώνει ο Sapir (1921: 197) *“the study of how a language reacts to the presence of foreign words - rejecting them, translating them, or freely accepting them- may throw much valuable light on its innate formal tendencies.”* [η μελέτη του πώς μια γλώσσα αντιδρά στην παρουσία ξένων λέξεων - απορρίπτοντάς τες, μεταφράζοντάς τες, ή ελεύθερα αποδέχοντάς τες - μπορεί να ρίξει πολύ πολύτιμο φως στις εγγενείς τυπικές της τάσεις]. Με άλλα λόγια, η μελέτη των δάνειων λέξεων - γενικότερα σε διάφορα γλωσσικά συστήματα - μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις ενδογενείς, εγγενείς τάσεις αυτών των συστημάτων.

1.3 Μεθοδολογία

Σε αυτή την ενότητα θα αναφερθώ συνοπτικά στη μεθοδολογία που ακολούθησα για τη συλλογή του υλικού με σκοπό τη συγγραφή της παρούσας διατριβής. Αρχικά, συγκέντρωσα τα διαλεκτικά μου δεδομένα από γραπτές αλλά και από προφορικές πηγές. Αναλυτικότερα, συνέλεξα το υλικό μου από τοπικά γλωσσάρια και λεξικά, τα οποία βρίσκονται στο **Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων**¹ του Πανεπιστημίου Πατρών, στη Κοργιαλένιο Βιβλιοθήκη του Αργοστολίου, αλλά και σε προσωπικές βιβλιοθήκες Κεφαλλονιτών συγγενών και φίλων. Επιπρόσθετα, χρησιμοποίησα το διαλεκτικό υλικό από ερωτηματολόγια, τα οποία μοιράστηκαν στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «*Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ελληνικές διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική*», Morilan project-Aristeia I/ 643 (διευθύντρια προγράμματος καθ. Αγγελική Ράλλη), από τη βάση Morilan database που υλοποιείται πάλι στο πλαίσιο του ίδιου προγράμματος με επιστημονική υπεύθυνη την καθ. Αγγελική Ράλλη και από τη βάση συνθέτων που δημιούργησα στο πλαίσιο της πρακτικής μου άσκησης με τη καθοδήγηση του διδάκτορα Μάριου Ανδρέου. Όπως ανέφερα παραπάνω, οι πηγές των δεδομένων μου δεν ήταν μόνο γραπτές αλλά και προφορικές. Σημείωσα, δηλαδή και καταχώρησα διαλεκτικό υλικό από προφορικές ηχογραφημένες συνεντεύξεις με κατοίκους της Κεφαλονιάς. Από αυτό το γραπτό και προφορικό διαλεκτικό υλικό, ξεχώρισα τα λεξικά δάνεια. Σε επόμενο στάδιο, ανέτρεξα σε λεξικά της βενετσιάνικης διαλέκτου και της ιταλικής γλώσσας για να βρω και να επιβεβαιώσω τη δάνεια ετυμολογία τους. Ύστερα από την εύρεση των λεξικών δανείων και τη ταυτοποίηση της ιταλικής/ βενετσιάνικης ετυμολογίας τους προσπάθησα να κατηγοριοποιήσω τα δάνεια με βάση το βαθμό ενσωμάτωσής τους και με βάση τη μορφολογική διαδικασία (κλίση, παραγωγή, σύνθεση) στην οποία συμμετέχουν.

1.4 Δομή εργασίας

Κλείνοντας με το κεφάλαιο της εισαγωγής, στην παρούσα ενότητα θα αναφερθώ στη δομή της εργασίας μου για μια καλύτερη εικόνα των θεμάτων που πραγματεύομαι. Στο κεφάλαιο 2 ασχολούμαι με κάποια βασικά θεωρητικά ζητήματα, αναφερόμενη αρχικά στην έλλειψη πολυσχιδούς γλωσσολογικής έρευνας στο πεδίο του λεξικού δανεισμού, κυρίως, στις νεοελληνικές διαλέκτους και συγκεκριμένα στο θέμα της ενσωμάτωσης και αφομοίωσης λεξικών δανείων στις νεοελληνικές γλωσσικές ποικιλίες. Στην ενότητα 2.2 αναπτύσσω το θέμα της δυσκολίας προβλεψιμότητας στην αφομοίωση των λεξικών δανείων, ενώ στην ενότητα 2.3 επιχειρώ τον προσδιορισμό της δάνειας λέξης με μια ιστορική αναδρομή σε προηγούμενα εγχειρήματα γλωσσολόγων για να ξεδιαλύνω τα όρια της δάνειας λέξης από τη γηγενή στην υποενότητα 2.3.1. Στη συνέχεια στην ενότητα 2.4 προσπαθώ να ορίσω μια λέξη-κλειδί της εργασίας μου, την έννοια της *ενσωμάτωσης* (integration) ή *προσαρμογής* (accommodation), υλοποιώντας μια βιβλιογραφική ανασκόπηση σε

¹ <http://imgd.philology.upatras.gr/index.php/el/>

παλαιότερες γλωσσολογικές έρευνες (μεταξύ αυτών και της Winter-Froemel 2008 στην υποενότητα 2.4.1) και καταλήγοντας στο βαθμιαίο χαρακτήρα της ενσωμάτωσης. Στις ενότητες 2.5 και 2.6 αναφέρομαι σε συγκεκριμένα είδη και βαθμούς ενσωμάτωσης που έχουν προτείνει ερευνητές για τα λεξικά δάνεια σε διαφορετικά και ποικίλα γλωσσικά συστήματα σε επαφή. Στην ενότητα 2.7 ολοκληρώνω το δεύτερο κεφάλαιο, θίγοντας τη σύνδεση της γλωσσικής επαφής με τους βαθμούς ενσωμάτωσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, ασχολούμαι με την έννοια της γλωσσικής επαφής και τη σχέση της με τα λεξικά δάνεια στην ενότητα 3.1 και τη σύνδεσή της με τη γλωσσική αλλαγή στην ενότητα 3.2. Ακολουθώντας, στο τέταρτο κεφάλαιο μελετώ την παρουσία περιορισμών στην ενσωμάτωση των δανείων λέξεων διαγλωσσικά, αφιερώνοντας την ενότητα 4.1 για την ανάπτυξη των προτεινόμενων γλωσσικών περιορισμών, την ενότητα 4.2 για την ανάπτυξη των εξωγλωσσικών (κοινωνικών και πολιτικών) περιορισμών, ενώ στην ενότητα 4.3 προβληματίζομαι για την ουσιαστική παρουσία περιορισμών και την τελική ύπαρξη διάκρισης σε ενδογλωσσικούς και εξωγλωσσικούς περιορισμούς. Στη συνέχεια, στο πέμπτο κεφάλαιο εξετάζω την έννοια της δανεισιμότητας στοιχείων - είτε ολόκληρων λεξημάτων είτε μορφημάτων - αναλύοντας τα επιχειρήματα περί κλίμακας δανεισιμότητας στα δάνεια ανάλογα τη γραμματική κατηγορία, το είδος των μορφημάτων, τη σημασιολογική διαφάνειά τους και τον αριθμό λειτουργιών τους.

Στο έκτο κεφάλαιο προχωρώ στην ανάλυση των διαλεκτικών μου δεδομένων, παραθέτοντας αρχικά στην ενότητα 6.1 ορισμένα βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά και ιστορικές και γεωγραφικές πληροφορίες για τα Επτάνησα. Στην ενότητα 6.2.1 επεξεργάζομαι μια πρώτη ομάδα δεδομένων, τις περιπτώσεις άμεσης εισαγωγής δανείων, τις οποίες εντάσσω στο βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης, ενώ στην ενότητα 6.2.2 αναλύω παραδείγματα ονοματικών δανείων, μερικώς ενσωματωμένων και τον τρόπο προσαρμογής τους σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις. Παράλληλα, στην ίδια ενότητα προσπαθώ να ερμηνεύσω την ετερογένεια των δεδομένων μου και πιο συγκεκριμένα την παρουσία της στοιχειώδους ενσωμάτωσης παράλληλα με τη μερική. Στην επόμενη ενότητα 6.2.3 αναλύω τα μορφολογικά φαινόμενα της ετερόκλισης και της θεματικής αλλομορφίας στην προσαρμογή ορισμένων ονοματικών δανείων. Στις ενότητες 6.3 και 6.4 ασχολούμαι με τη μορφολογική διαδικασία της παραγωγής και ειδικότερα στην ενότητα 6.3 επεξεργάζομαι περιπτώσεις ονοματικών δανείων που ενσωματώνονται με χρήση είτε γηγενών είτε δανείων παραγωγικών προσφυσμάτων ως ενσωματωμένων (integrators) και ακολουθώντας στην ενότητα 6.4 μελετώ το σχηματισμό παράγωγων ονομάτων από μερικώς ενσωματωμένα δάνεια.

Στο έβδομο κεφάλαιο μελετώ τη προσαρμογή των ονοματικών δανείων στο επίπεδο της σύνθεσης. Αναλυτικότερα, στην ενότητα 7.1 αναφέρομαι σε κάποια γενικά χαρακτηριστικά της σύνθεσης στα Ελληνικά, ενώ στην ενότητα 7.2 περιγράφω

την ενσωμάτωση των σύνθετων ονοματικών δανείων και των λεξικοποιημένων δάνειων συνθέτων ως προς την αφομοίωσή τους σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις. Στην ενότητα 7.3 εξηγώ το ρόλο της εξωκεντρικότητας ως κριτήριο πλήρους ενσωμάτωσης στα δάνεια. Ακολουθώ, στην ενότητα 7.4 αναλύω σύνθετους σχηματισμούς με δάνεια στοιχεία και περιγράφω το ρόλο της κεφαλής και της κλιτικής τάξης σε σχέση με τη θέση των δάνειων στοιχείων στην εσωτερική δομή των συνθέτων. Ολοκληρώνω το έβδομο κεφάλαιο με τον αντίκτυπο της παρουσίας σύνθετων δομών με δάνεια συστατικά για τα επίπεδα γλωσσικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων. Στο κεφάλαιο 8 παρατηρώ και προσπαθώ να κατηγοριοποιήσω τον τρόπο αφομοίωσης ιταλογενών πολυλεκτικών λεξημάτων στα Επτανησιακά, ενώ στο κεφάλαιο 9 αναπτύσσω την κύρια ιδέα της εργασίας μου που είναι η παρουσία βαθμών ενσωμάτωσης/προσαρμογής στα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών. Τέλος, στο κεφάλαιο 10 συνοψίζω τα βασικά συμπεράσματα από αυτή τη μεταπτυχιακή εργασία και στο κεφάλαιο 11 προτείνω κάποιες νέες ιδέες για περαιτέρω έρευνα.

2. Θεωρητικά ζητήματα

2.1 Η ενσωμάτωση στην Κοινή Νέα Ελληνική και στις Νεοελληνικές Διαλέκτους

Η ενσωμάτωση λεξικών δανείων και γενικότερα το φαινόμενο του δανεισμού μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών συστημάτων σε επαφή έχει απασχολήσει και απασχολεί αρκετούς γλωσσολόγους, στις μέρες μας, ανά τον κόσμο. Ενδεικτικά παραθέτω τα παρακάτω ονόματα μερικών γλωσσολόγων, π.χ. Thomason (2001), Matras (2009), Gardani (2012), Seifart (2012). Στην Ελλάδα με το φαινόμενο της ενσωμάτωσης δανείων στην Κοινή Νέα Ελληνική έχουν ασχοληθεί (μεταξύ άλλων) η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) και η Χριστοφίδου (2003). Η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) έχει μελετήσει την ενσωμάτωση γαλλικών και αγγλοαμερικανικών λεξικών δανείων στο φωνολογικό, γραφηματικό και κυρίως στο μορφολογικό επίπεδο προτείνοντας παράλληλα και κάποια ανάλογα επίπεδα² (μορφολογικής/φωνολογικής) προσαρμογής των δανείων. Η Χριστοφίδου (2003) έχει ασχοληθεί με την ενσωμάτωση αγγλικών, τουρκικών, γαλλικών, ιταλικών, αλλά και ρωσικών δανείων στο επίπεδο του γένους, προσπαθώντας να καθορίσει τους παράγοντες (δομικούς, φωνολογικούς, σημασιολογικούς) που επηρεάζουν την ενσωμάτωση των δανείων σε αυτό το επίπεδο³.

Ωστόσο, η έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί για την ενσωμάτωση των λεξικών δανείων στις νεοελληνικές διαλέκτους⁴ είναι ελάχιστη, όπως αναφέρουν οι Melissaropoulou (2013) και οι Μακρή, Ανδρέου & Κουτσούκος (2013). Παρ'όλα αυτά είναι επιστημονικά ορθό να αναφέρουμε συνοπτικά τις προσπάθειες γλωσσολόγων την τελευταία δεκαπενταετία. Αναλυτικότερα, η Ralli (2012a,b,c) έχει αναλύσει τη μορφολογική ενσωμάτωση ρηματικών δανείων στις νεοελληνικές διαλέκτους και συγκεκριμένα έχει υλοποιήσει μια συγκριτική ανάλυση στα Επτανησιακά, στα Κρητικά, στα Κυπριακά, στα Λεσβιακά, στα Αίβαλιώτικα και στα Κατωϊταλιώτικα (Grekanico, Griko & Bovese). Ο Janse (2001) έχει ασχοληθεί με τη μορφολογική αφομοίωση δανείων ρημάτων στα Καππαδοκικά. Η Adamou (2012) έχει μελετήσει τη ρηματική μορφολογία σε επαφή σε δύο ποικιλίες των Ρομά που ομιλούνται στην Κομοτηνή και τη Ξάνθη αντίστοιχα. Η Melissaropoulou (2010, 2011) έχει ερευνήσει την προσαρμογή τουρκικών δανείων ρημάτων στα Καππαδοκικά, στα Ποντιακά και στα Αίβαλιώτικα. Λίγα χρόνια αργότερα, η Melissaropoulou (2013) εξετάζει το ρόλο της κλιτικής τάξης και του γένους στην

² Στα επίπεδα μορφολογικής προσαρμογής που προτείνει θα αναφερθώ στην ενότητα 2.6.7.

³ Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Χριστοφίδου (2003: 117-124).

⁴ Αξίζει να τονίσουμε ότι η μελέτη των Νεοελληνικών διαλέκτων έχει καθοριστική σημασία για τη διαφύλαξη της γλωσσικής μας κληρονομιάς και η έρευνα που συντελείται στο *Εργαστήριο Μελέτης των Νεοελληνικών Διαλέκτων* του Πανεπιστημίου Πατρών με διευθύντρια και επιστημονική υπεύθυνη την καθ. *Αγγελική Ράλλη* αποτελεί έργο καθαρά εθνικό και είναι προεξέχουσας σημασίας για το χώρο της ελληνικής διαλεκτολογίας και της ελληνικής γλωσσολογίας γενικότερα.

προσαρμογή ονοματικών δανείων σε διαλέκτους της Μικράς Ασίας και συγκεκριμένα στις διαλέκτους του Αίβαλιού και των Μοσχονησίων, του Πόντου και της Καππαδοκίας. Επιπρόσθετα, η Δημελά (2013) ερευνά τη μορφολογική προσαρμογή των δάνειων επιθέτων στις διαλέκτους των Κυδωνιών και Μοσχονησίων, του Πόντου και της Καππαδοκίας, επιχειρώντας παράλληλα μια συγκριτική ανάλυση με το δανεισμό ονομάτων. Όσον αφορά την απόδοση του γένους στα λεξικά δάνεια στις Νεοελληνικές διαλέκτους, η Μακρή (2013) και Μακρή, Ανδρέου, Κουτσούκος (2013) μελετούν τον τρόπο απόδοσης του γένους στα ονοματικά ιταλογενή δάνεια στα Επτανησιακά. Τέλος, οι Bağrıciak, Ralli & Melissaroglou (2015) εξετάζουν τον τρόπο ενσωμάτωσης δάνειων ρημάτων από τα Τουρκικά της Oghuz σε δύο διαφορετικές τυπολογικά γλωσσικές περιοχές: α) της Βαλκανικής χερσονήσου και δυτικής Μικράς Ασίας και β) της ανατολικής Μικράς Ασίας, του Νότιου Καυκάσου, της Υπερκαυκασίας και των σημερινών Ουζμπεκιστάν και Τατζικιστάν.

Σύμφωνα με την καίρια και πολύ εύστοχη παρατήρηση της Ralli (2009), μέσα από τη μελέτη των νεοελληνικών διαλέκτων μπορούν να εντοπιστούν και να αναδειχθούν μορφολογικά και άλλα γλωσσικά φαινόμενα που δεν είναι εύκολα ορατά ή δεν συντελούνται στην Κοινή Νέα Ελληνική. Παρομοίως, μέσω της εξέτασης φαινομένων γλωσσικής επαφής στις νεοελληνικές διαλέκτους μπορούμε να καταλάβουμε καλύτερα τη δομή (λεξικό και γραμματική) των νεοελληνικών διαλέκτων και να τη συγκρίνουμε με αυτή της Κοινής Νέας Ελληνικής, ίσως ανακαλύπτοντας και φαινόμενα που δεν υπάρχουν στην πρότυπη αθηναϊκή Κοινή. Ως εκ τούτου, πιο ειδικά σχετικά με τη μελέτη των δάνειων λεξικών στοιχείων στα Επτανησιακά είναι πιθανό να αναδειχθούν κάποιες διαφορετικές στρατηγικές ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων σε σχέση με την ενσωμάτωση στην Κοινή Νέα Ελληνική αλλά και σε σύγκριση με άλλες διαλέκτους. Για αυτό το λόγο, ανάμεσα σε άλλους λόγους, είναι επιτακτική η ανάγκη διεξαγωγής και εξέλιξης της γλωσσολογικής έρευνας στις νεοελληνικές διαλέκτους.

2.2 Η μη προβλεψιμότητα στο λεξικό δανεισμό

Σύμφωνα με τον Weinreich (1953: 56), όπως παρατίθεται στην Treffers-Daller (2010 : 3), *“the vocabulary of a language, considerably more loosely structured than its phonemics or its grammar, is beyond question the domain of borrowing par excellence.”* [το λεξικό μιας γλώσσας, αρκετά πιο χαλαρά δομημένο σε σχέση με το επίπεδο των φωνημάτων της ή της γραμματικής της, είναι αναμφίβολα ο τομέας του τέλειου δανεισμού]. Παραφράζοντας τα λόγια του Weinreich για να μελετήσει κανείς το φαινόμενο του δανεισμού στην αρτιότερη μορφή του ο ιδανικότερος τομέας έρευνας είναι το λεξικό μιας γλώσσας.

Παρ’ όλα αυτά, ο δανεισμός λέξεων από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο δεν αποτελεί ένα εύκολα προβλέψιμο και προσεγγίσιμο, ερευνητικά, φαινόμενο. Αντιθέτως, ο βαθμός προβλεψιμότητας του λεξικού δανεισμού φαίνεται

να είναι χαμηλός. Το χαμηλό ποσοστό προβλεψιμότητας στα λεξικά δάνεια είναι εμφανές αρχικά από το γεγονός ότι στα Επτανησιακά μπορεί κανείς να εντοπίσει δάνειες λέξεις από όλες τις γραμματικές κατηγορίες, π.χ. ρήματα (*αρριβάρω* ‘φτάνω’ < it. arrivare/ ven. arivar), ουσιαστικά (*αβοκάτος* (ο) ‘ο δικηγόρος’ < it. avvocato (il)/ven. avvocato (il)), επίθετα (*αλέγρος* ‘εύθυμος’ < it. allegro/ ven. alegro), επιρρήματα (*αλληγραμέντε* ‘εν ευθυμία’ < it. allegramente) και δάνειες λέξεις όλων των γενών (αρσενικού, όπως *κόντες* (ο) ‘τίτλος φεουδάρχη’ < it. conte/ven. conte (il), θηλυκού όπως *μποτίλια* (η) ‘η φιάλη’ < it. bottiglia (la) /ven. botiglia (la) και ουδέτερου όπως *καντζέλλο* (το) ‘το συρτάρι’ < it. cancello/ ven. scancelo (il)). Η μεταφορά δανείων από όλες τις γραμματικές κατηγορίες και από όλα τα γένη καθιστά δύσκολη τη προβλεψιμότητα και κατά κάποιον τρόπο την τυποποίηση των αλλαγών και της πορείας του λεξικού δανεισμού. Με άλλα λόγια, εμπλέκονται πολλές παράμετροι στο «παιχνίδι» του λεξικού δανεισμού. Από τη μία μεριά, η μεταφορά λεξικών δανείων από όλες τις κατηγορίες γενών (αρσενικού, θηλυκού, ουδέτερου) και όχι μόνο από μία (π.χ. αρσενικό) σε συνδυασμό από την άλλη με τη μεταφορά δανείων από όλες τις γραμματικές κατηγορίες καθιστά πιο περίπλοκη την περιγραφή και τον καθορισμό της διαδικασίας του λεξικού δανεισμού και ως εκ τούτου της τοποθέτησης ορίων σε αυτή τη διαδικασία.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τα Επτανησιακά, ένα πρόβλημα που ανακύπτει είναι ο ακριβής καθορισμός της προέλευσης των λεξικών δανείων. Δηλαδή, δεν είναι εύκολο να συμπεράνουμε με ασφάλεια αν τα λεξικά δάνεια προέρχονται από τα Βενετσιάνικα ή από την Κοινή Ιταλική, καθώς, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, δεν έχουμε πρόσβαση στην πρώτη εμφάνιση του κάθε λεξικού δανείου στα Επτανησιακά. Κατά τη γνώμη μου, η ενετική κυριαρχία στα Επτάνησα δεν αποτελεί ασφαλές κριτήριο για την παρουσία προβλεψιμότητας στην προέλευση των ιταλογενών δανείων στα Επτανησιακά. Δηλαδή, η ενετική κατοχή στα Επτάνησα δεν εξασφαλίζει τη βενετσιάνικη ετυμολογία στα λεξικά δάνεια και ο ερευνητής δεν μπορεί να αποκλείσει την ετυμολόγηση των λέξεων από την Κοινή Ιταλική. Επιπλέον, δεν υπάρχει μια κοινή εμπειριστατωμένη μεθοδολογία για την εξέταση του φαινομένου του λεξικού δανεισμού, καθώς πολλοί παράγοντες (ενδοσυστημικοί και εξωσυστημικοί) εμπλέκονται στο δανεισμό. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω επιχειρήματα, φαίνεται ότι η προβλεψιμότητα στο λεξικό δανεισμό στα Επτανησιακά είναι χαμηλή.

Ωστόσο, αυτή η μη προβλεψιμότητα στο λεξικό δανεισμό μπορεί κατά κάποιον τρόπο να περιοριστεί με τον καθορισμό των παραγόντων που μπορούν να παίζουν ρόλο στην ενσωμάτωση των λεξικών δανείων. Με άλλα λόγια, αν καταφέρουμε να βρούμε τους παράγοντες που επηρεάζουν τη χρήση διαφορετικών μηχανισμών για την ενσωμάτωση δανείων, μόνο τότε θα μπορούσαμε να περιορίσουμε το απρόβλεπτο του λεξικού δανεισμού. Οι παράγοντες που έχουν προταθεί στη βιβλιογραφία και φαίνεται ότι επηρεάζουν την προσαρμογή των δανείων είναι ενδογλωσσικοί και εξωγλωσσικοί (κοινωνικοί, πολιτικοί κ.α.). Αναφέρω ενδεικτικά τους ακόλουθους: τα

γλωσσικά χαρακτηριστικά του δανείου (μορφολογικά, φωνολογικά, ορθογραφικά, σημασιολογικά), η συχνότητα χρήσης του εκάστοτε δανείου, η στάση του ομιλητή για τη γλώσσα-πηγή, η γνώση της γλώσσας-πηγής από το χρήστη και συγκεκριμένα η γνώση της μορφολογίας της γλώσσας-πηγής, καθώς επίσης και το επίπεδο μόρφωσης του χρήστη/ομιλητή⁵.

2.3 Δάνεια Λέξη

Καθώς το αντικείμενο μελέτης μου στη παρούσα διατριβή είναι η ενσωμάτωση των λεξικών δανείων, θεώρησα απαραίτητο να ορίσω, σε πρώτη φάση, την έννοια της δάνειας λέξης (loanword). Για αυτό το λόγο, θα παραθέσω παρακάτω τις κεντρικότερες προσπάθειες γλωσσολόγων από το 1950 έως σήμερα για τον προσδιορισμό της δάνειας λέξης. Σύμφωνα με τον Haugen (1950: 213) *οι δάνειες λέξεις συνιστούν ένα από τα προϊόντα της διαδικασίας του δανεισμού*. Ο Hockett (1958: 408) επιχειρεί να προσδιορίσει τη δάνεια λέξη, υπό το πρίσμα της καινοτομίας, λέγοντας τα ακόλουθα: *“the borrower may adopt the donor’s word along with the object or practice: the new form in the borrower’s speech is then a loanword”* [ο δανειστής μπορεί να υιοθετήσει τη λέξη από τη γλώσσα-πηγή μαζί με το αντικείμενο ή την πρακτική: η νέα μορφή στο λόγο του δανειστή είναι τότε μια δάνεια λέξη]. Ένας πιο στοχευμένος και σαφής ορισμός δίνεται λίγα χρόνια αργότερα από την Konya (1966: 4) η οποία επιχειρεί μια μορφολογική ανάλυση της ενσωμάτωσης αγγλικών, γαλλικών και κάποιων ελάχιστων γερμανικών δανείων στα Ρωσικά. Σύμφωνα με την Konya (1966: 4) *“loanwords are free morphemes which have been imported without other morphemic substitution than the minimal essential inflection”* [οι δάνειες λέξεις είναι ελεύθερα μορφήματα που έχουν μεταφερθεί χωρίς κάποια άλλη μορφηματική υποκατάσταση πέρα από την ελάχιστη απαραίτητη κλίση]. Η Konya περιλαμβάνει στον ορισμό της δάνειας λέξης την κλίση, χωρίς να λαμβάνει υπόψη της τις περιπτώσεις των άκλιτων δανείων. Αυτή η παράλειψή της συνιστά και το αδύναμο σημείο του ορισμού της. Η Bynon (1977: 224) εντάσσει στον ορισμό της δάνειας λέξης την έννοια της *κληρονομιάς* (inheritance) και δηλώνει συγκεκριμένα ότι *“loan-words are innovations which cannot be accounted for in terms of inheritance and which can at the same time be systematically related to items in a donor language”* [οι δάνειες λέξεις είναι καινοτομίες που δε μπορούν να υπολογιστούν με όρους κληρονομιάς αλλά μπορούν ταυτόχρονα να συσχετιστούν συστηματικά με στοιχεία από μια γλώσσα-πηγή].

Η πλειονότητα των γλωσσολόγων εντάσσει στον ορισμό της έννοιας της δάνειας λέξης τους όρους *γλώσσα-πηγή*, *γλώσσα-στόχο* και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Όπως αναφέρει και η Tatsioka (2008: 133) *“the majority of linguists*

⁵ Στους παράγοντες αυτούς αλλά και σε κάποιους επιπρόσθετους θα αναφερθώ σε επόμενη ενότητα.

tend to agree that loanwords or borrowings are words which are taken⁶ from one language and used by another” [η πλειονότητα των γλωσσολόγων τείνουν να συμφωνούν ότι οι δάνειες λέξεις ή τα δάνεια είναι λέξεις που έχουν παρθεί από μια γλώσσα και χρησιμοποιούνται από κάποια άλλη]. Για παράδειγμα, ο Katamba (2005: 137) ισχυρίζεται ότι η δάνεια λέξη είναι μια λέξη η οποία ανήκει σε μια γλώσσα αλλά έχει μεταφερθεί (imported) ή υιοθετηθεί (adapted) από κάποια άλλη γλώσσα, π.χ. η λέξη ‘*catamaran*’ έχει μεταφερθεί στα Αγγλικά από τη γλώσσα Tamil. Σύμφωνα με τον Campbell (2004: 63) “*a loanword is a lexical item (a word) which has been borrowed from another language, a word which originally was not part of the vocabulary of the recipient language but was adopted from some other language and made part of the borrowing language’s vocabulary*” [μια δάνεια λέξη είναι ένα λεξικό στοιχείο, μια λέξη, που έχει μεταφερθεί από μια άλλη γλώσσα, μια λέξη που αρχικά δεν ήταν μέρος του λεξιλογίου της γλώσσας-στόχου, αλλά προσαρμόστηκε από μια άλλη γλώσσα και έγινε μέρος του λεξιλογίου της δάνειας γλώσσας]. Σύμφωνα με τον ορισμό του Haspelmath (2008: 58) “*a loanword is defined as a word that at some point came into a language by transfer from another language*” [μια δάνεια λέξη ορίζεται ως η λέξη που σε κάποιο στάδιο ήρθε στη γλώσσα μέσω μεταφοράς από μια άλλη γλώσσα]. Συνήθως, όπως αναφέρει ο Campbell (2004: 70), μπορεί κανείς να διακρίνει μια δάνεια λέξη από το γεγονός ότι παραβιάζει τα τυπικά φωνολογικά μοτίβα, τους «κανονικοποιημένους» τύπους, τη μορφολογική δομή, τη συλλαβική δομή και τους φωνοτακτικούς κανόνες της γλώσσας-στόχου. Τέλος, ο Matras (2009: 146) ορίζει τις δάνειες λέξεις ως εκείνα τα στοιχεία τα οποία επηρεάζονται από τη διαδικασία του δανεισμού από ένα είδος, δηλαδή, εισαγωγής δομών ή τύπων από ένα γλωσσικό σύστημα σε ένα άλλο γλωσσικό σύστημα.

2.3.1 Ποια είναι η δάνεια λέξη και ποια η γηγενής;

Παρ’ όλον ότι υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία πάνω στο θέμα του δανεισμού, υπάρχουν πολλά αναπάντητα ερωτήματα και μεθοδολογικά διλήμματα σε σχέση με την αναγνώριση, την περιγραφή, τον χαρακτηρισμό και το διαχωρισμό των δανείων λέξεων (Poplack & Sankoff 1984: 100). Μεταφέροντας τον προβληματισμό της Winter-Froemel (2008: 64) ένα φλέγον ζήτημα είναι πώς και με ποια κριτήρια συγκεκριμένες λέξεις και δομές θα μπορούσαν να θεωρηθούν γηγενείς ή δάνειες. Τα κριτήρια δεν θα πρέπει να είναι αμιγώς μορφολογικά αλλά ένας συγκερασμός κριτηρίων (μορφολογικών, φωνολογικών, κοινωνικών κ.α.). Όσον αφορά τις δάνειες λέξεις, οι Poplack & Sankoff (1984: 99) θεωρούν ότι δεν υπάρχει ένας αδιαμφισβήτητος, κοινός τρόπος αναγνώρισης ενός λεξικού στοιχείου ως δάνειας λέξης, καθώς υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου συντελείται αλλαγή κώδικα, ατελής

⁶ Οι Hock & Joseph (1996: 253) αναφέρουν ότι οι δάνειες λέξεις δεν επιστρέφονται, ούτε υπάρχει κάποια πρόθεση να επιστραφούν, τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του δανεισμού. Με άλλα λόγια, στο λεξικό δανεισμό υπάρχουν οι έννοιες της *κλοπής* (theft) και της *κατάχρησης* (embezzlement) των λεξικών στοιχείων της γλώσσας-πηγής από τη γλώσσα-στόχο. Στην ουσία, όμως, η γλώσσα-πηγή δε χάνει τις λέξεις που μεταφέρονται στη γλώσσα-στόχο. Απλά οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται καταχρηστικά με τεχνικές συνδηλώσεις στην ιστορική γλωσσολογία.

εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας ή στιγμιαία παρεμβολή (interference) ενός λεξικού στοιχείου. Ως εκ τούτου, είναι σχεδόν αδύνατο χωρίς συγκριτική, ετυμολογική ανάλυση να αναγνωρισθεί και να περιγραφεί ένα λεξικό στοιχείο ως δάνειο.

Όμως, έχουν γίνει κάποιες προσπάθειες διαχωρισμού των δανείων λέξεων από τις γηγενείς, ορισμένες από τις οποίες, θα αναφέρω παρακάτω. Σύμφωνα με την Gutona (2010: 32) οι δάνειες λέξεις (loanwords) είναι οι λέξεις που προέρχονται από μια ξένη γλώσσα ενώ οι γηγενείς λέξεις (native words) είναι οι λέξεις εκείνες που έχουν κληρονομηθεί από την πρωτογλώσσα (proto-language). Φυσικά και η παραπάνω διάκριση είναι ατελής, καθώς παρακάμπτονται κάποια μορφολογικά, φωνολογικά αλλά και κοινωνικοπολιτικά κριτήρια. Οι Poplack & Sankoff (1984: 103-104) παραθέτουν τέσσερα είδη κριτηρίων για το χαρακτηρισμό κάποιων λεξημάτων ως δανείων λέξεων:

- 1) Συχνότητα χρήσης του δανείου (Frequency of use)
- 2) Αντικατάσταση γηγενών λέξεων με συνώνυμες δάνειες (Native language synonym displacement)
- 3) Μορφοφωνολογική και συντακτική ενσωμάτωση (morphophonemic and syntactic integration)
- 4) Αποδοχή (acceptance) του δανείου από τους ομιλητές της γλώσσας-στόχου

Τα παραπάνω κριτήρια δεν ισχύουν σε όλες τις περιπτώσεις των δανείων, γεγονός που δηλώνουν ξεκάθαρα οι Poplack & Sankoff (1984: 104) και η αρτιότητά τους έχει αμφισβητηθεί από τους Coler & Flores (2013: 102).

2.4 Ορισμός της ενσωμάτωσης (integration)/ προσαρμογής⁷ (accommodation)

Αρχικά, αξίζει να τονίσουμε ότι η ενσωμάτωση των λεξικών δανείων αποτελεί κατά βάση μια *διαχρονική διαδικασία* και ως τέτοια είναι προτιμητέο να αντιμετωπίζεται από τους γλωσσολόγους (Poplack & Sankoff 1984: 125). Όμως, πολλές φορές, είναι ορατό το πρόβλημα της απώλειας των ιστορικών σταδίων στη διαχρονική εξέλιξη πολλών δανείων λέξεων με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η ανακατασκευή της πορείας τους μέσα στο χρόνο. Είναι συχνό, δηλαδή, το φαινόμενο της έλλειψης ιστορικών πηγών για την εύρεση της διαχρονικής εξέλιξης πολλών λέξεων⁸ και την

⁷ Σε αυτή την εργασία, οι όροι *ενσωμάτωση* (integration) και *προσαρμογή* (accommodation) χρησιμοποιούνται ως ισοδύναμοι/συνώνυμοι. Για τους όρους ενσωμάτωση (integration), προσαρμογή (accommodation) και αφομοίωση/προσαρμογή (adaptation) σε συνάρτηση με τα δάνεια ρήματα βλ. Wohlgemuth (2009: 56). Ο Casagrande (1954a,b, 1955) αναφέρει και τον όρο “acculturation”.

⁸ Οι Poplack & Sankoff (1984: 100) θεωρούν ως λύση στην απώλεια των ιστορικών πηγών για τα δάνεια τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπινων γενεών (intergenerational differences). Για περισσότερες λεπτομέρειες (βλ. Poplack & Sankoff 1984).

ομαλή διεξαγωγή διαχρονικής έρευνας. Επιπλέον, όσον αφορά στις δάνειες λέξεις το κυριότερο πρόβλημα που ανακύπτει είναι ότι δε μπορούμε να ξέρουμε ποια χρονική στιγμή ένα λεξικό στοιχείο εισέρχεται στη γλώσσα-στόχο και αποκτά το status του δανείου (Boztepe 2003: 5). Το πρόβλημα αυτό έχει εντοπιστεί από τους Weinreich, Labov & Herzog (1968) και είναι γνωστό με τον όρο *πρόβλημα μετάβασης* (transition problem). Δεν αφορά μόνο τα δάνεια αλλά τη γλωσσική αλλαγή γενικότερα. Το πρόβλημα αυτό σχετίζεται με τα ακόλουθα ερωτήματα: α) Ποια είναι τα στάδια της γλωσσικής αλλαγής και ως εκ τούτου και η πορεία των στοιχείων (δάνεια και γηγενή λεξικά στοιχεία) που την απαρτίζουν; β) Ποιες αλλαγές στη γλώσσα είναι βαθμιαίες και ποιες ξαφνικές;

Έχοντας θέσει επί τάπητος τα παραπάνω ζητήματα ιστορικής γλωσσολογίας που είναι άμεσα σχετιζόμενα με τα δάνεια λεξικά στοιχεία και την επιστημονική προσέγγισή τους, σε αυτό το σημείο θα προσεγγίσω τις διαδικασίες του δανεισμού και της ενσωμάτωσης δανείων, μέσα από μια βιβλιογραφική ανασκόπηση σε παλαιότερες έρευνες και προσεγγίσεις γλωσσολόγων, ξεκινώντας με τη μελέτη του Haugen.

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, ένας από τους θεμελιωτές και πλέον «κλασικός» γλωσσολόγος και μελετητής των φαινομένων γλωσσικής επαφής, ο Haugen, ασχολήθηκε με το φαινόμενο του *δανεισμού*⁹ (borrowing) και της *ενσωμάτωσης* (integration) δανείων λέξεων. Στο έργο του “*The analysis of linguistic borrowing*”, μεταξύ άλλων, περιγράφει τη γραμματική των δανείων λέξεων και συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι *για να ενσωματωθούν οι δάνειες λέξεις στα εκφωνήματα της νέας γλώσσας πρέπει να ταιριάζουν στη γραμματική δομή της* (1950: 217). Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ενταχθούν στις αντίστοιχες γραμματικές τάξεις της γλώσσας-στόχου. Όπως δηλώνει ο Campbell (2004: 65), *οι δάνειες λέξεις συνήθως ανακατασκευάζονται για να ταιριάζουν στη φωνολογική και μορφολογική δομή της γλώσσας-στόχου, τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της γλωσσικής επαφής*. Οι δάνειες λέξεις, δηλαδή, χαρακτηρίζονται από ένα είδος επανασύνθεσης ή -με τη γλωσσολογική ορολογία- ένα είδος *επανάλυσης*, κατά τη μεταφορά τους στη γλώσσα-στόχο, με σκοπό να ταιριάζουν αρχικά στην προφορά και ορθογραφία της γλώσσας-στόχου και μεταγενέστερα στα μορφολογικά, συντακτικά και ίσως και στα σημασιολογικά μοτίβα (patterns) της γλώσσας-στόχου. Ο Hockett (1958: 416) -μεταξύ άλλων- ονομάζει αυτές τις αλλαγές στη μορφή της δανείας λέξης *προσαρμογή* (adaptation¹⁰).

⁹ Ο Kayigema (2010: 16) ορίζει το δανεισμό ως τη διαδικασία μεταφοράς ξένων στοιχείων σε μια άλλη γλώσσα.

¹⁰ Σύμφωνα με την Aikhenvald (2012) “*an adjustment of the form and the meaning of a morpheme to make it similar to a look-alike in the contact language is known as ‘accommodation* (Aikhenvald 2006a), *‘shift due to phonetic similarity* (Campbell 1987) and *‘homologous loanshift’* (Haugen 1969: 403)” [η ρύθμιση του τύπου και της σημασίας ενός μορφήματος με σκοπό να γίνει παρόμοιο με ένα ομοιάζον στη γλώσσα επαφής είναι γνωστό ως προσαρμογή, μετακίνηση λόγω φωνητικής ομοιότητας και ομόλογη μετακίνηση δανείου].

Σύμφωνα με τους Καραντζόλα & Φλιάτουρα (2004: 184) η προσαρμογή ενός δανείου μπορεί να είναι γραφηματική, φωνολογική και μορφολογική.

Η Myers-Scotton (2006) παραθέτει τον ορισμό του Hale (1964) για τον τρόπο ενσωμάτωσης των δάνειων λέξεων ως εξής:

“when words are borrowed they are normally adopted to the structure of the borrowing language in sound and in form”.

[όταν οι λέξεις δανείζονται, συνήθως, «υιοθετούνται» κανονικά στη δομή της γλώσσας-στόχου σε επίπεδο ήχου και μορφής.]

Με άλλα λόγια, οι δάνειες λέξεις επαναναλύονται με βάση την προφορά και την ορθογραφία της γλώσσας-στόχου. Όμως, η ίδια η Myers-Scotton στη συνέχεια ισχυρίζεται ότι αυτός ο ορισμός του Hale υπεραπλοποιεί τα πράγματα. Για τη Myers-Scotton οι δάνειες λέξεις δεν ενσωματώνονται απλά σε επίπεδο ορθογραφίας και προφοράς αλλά παρουσιάζουν και μορφολογική ενσωμάτωση. Η Myers-Scotton (2006: 224) χαρακτηρίζει τη μορφολογική ενσωμάτωση ως το δεύτερο είδος ενσωμάτωσης που μπορεί να επηρεάσει τα δάνεια. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι οι δάνειες λέξεις σχεδόν πάντα ενσωματώνονται/προσαρμόζονται στη γλώσσα-στόχο σε μορφολογικό επίπεδο, δηλαδή, προσαρμόζονται σε επίπεδο μορφής. Στην ίδια γραμμή με τη Myers-Scotton, ο Johanson (2002: 296) στο πλαίσιο της αντιγραφής κώδικα (code copying), ισχυρίζεται ότι τα αντίγραφα (copies) δεν αποτελούν ποτέ αυθεντικές απομιμήσεις των μοντέλων τους. Είναι πάντα, σε κάποιο βαθμό προσαρμοσμένα – φωνολογικά, γραμματικά, σημασιολογικά κ.α.- στο σύστημα του βασικού κώδικα. Ως μορφολογική ενσωμάτωση ο Johanson (2002: 296) ορίζει την εισαγωγή των γενικών αντιγράφων σε σχισμές (slots) που είναι μαρκαρισμένες από φραστικούς, συντακτικούς ενδείκτες.

Ολοκληρώνοντας τη βιβλιογραφική ανασκόπηση στους ορισμούς της ενσωμάτωσης/προσαρμογής των δανείων, ο Haspelmath (2009: 42) ορίζει τη διαδικασία της ενσωμάτωσης ως εκείνη τη διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες αλλαγές που συντελούνται σε ένα δάνειο ούτως ώστε το δάνειο να ενταχθεί, όσο καλύτερα γίνεται, στο σύστημα της γλώσσας-στόχου και να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους ομιλητές της γλώσσας-στόχου. Για παράδειγμα στις γλώσσες με γένος και κλιτική τάξη είναι απαραίτητη η απόδοση του κατάλληλου γένους και κλιτικής τάξης στο δάνειο για να είναι χρησιμοποιήσιμο άρα και γραμματικά αποδεκτό στη γλώσσα-στόχο. Ο παραπάνω ισχυρισμός του Haspelmath δεν ισχύει απόλυτα, καθώς υπάρχουν διαγλωσσικά άκλιτα λεξικά δάνεια, για παράδειγμα άκλιτα επίθετα τουρκικής προέλευσης στα Μακεδονικά, όπως *güzel* ‘όμορφος’ (Johanson 2002: 297).

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονίσουμε ότι η διαδικασία της ενσωμάτωσης είτε είναι φωνολογική είτε μορφολογική είτε άλλου είδους δε συνιστά ένα άπαξ¹¹ γεγονός (ad hoc phenomenon). Με τα λόγια του Bloomfield (1933: 450), όπως μεταφέρονται από την Hall-Lew (2002: 5), “*the process by which a foreign word becomes a loan word is gradual*” [η διαδικασία κατά την οποία μια ξένη λέξη γίνεται δάνεια είναι βαθμιαία]. Ακολουθώντας τους Casagrande (1954a,b, 1955) και Appel & Muysken (2005: 167) η προσαρμογή στο λεξικό δανεισμό είναι μια συνεχιζόμενη διαδικασία, που λαμβάνει διάφορες μορφές. Όπως θα δούμε και παρακάτω στην ενότητα 2.6, η προσαρμογή των δανείων δεν είναι ένα στατικό και μη διαβαθμίσιμο φαινόμενο αλλά αποτελείται από βαθμούς ενσωμάτωσης. Οι βαθμοί ενσωμάτωσης καθορίζονται με βάση διάφορους γλωσσικούς παράγοντες και χαρακτηριστικά. Ο Katamba (2005: 145) αναφέρει ότι πολλές λέξεις αντιστέκονται στην ενσωμάτωση σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, με αποτέλεσμα τη δημιουργία των ανάλογων βαθμών ενσωμάτωσης. Πιο συγκεκριμένα, ισχυρίζεται ότι στον προφορικό λόγο όσο πιο γηγενοποιημένη είναι μια δάνεια λέξη τόσο πιο πολύ ταιριάζει στους τυπικούς κανόνες που κυριαρχούν στην προφορά των λέξεων στη «φιλοξενούμενη» γλώσσα (Katamba 2005: 147). Σύμφωνα με τον ίδιο, μια δάνεια λέξη είναι μερικώς αφομοιωμένη όταν υπάρχει ποικιλότητα στην προφορά, όπως στο γαλλικό δάνειο *buffet (le)* ‘ο μπουφές’. Σύμφωνα με τον Bahumaid (1990: 30), όπως παρατίθεται στον Al- Saqqaf (2006: 84), *μια δάνεια λέξη μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι πλήρως αφομοιωμένη, από γραμματικής άποψης, όταν αφού αποκτήσει μια φωνολογική μορφή τυπική της γλώσσας-στόχου, αποκτά μορφολογικά προσφύματα κατάλληλα σε αυτή τη γλώσσα και λειτουργεί στις προτάσεις ως γηγενής λέξη με κάποια συντακτική κατηγορία*. Πέρα, όμως, από τους καθαρά γλωσσικούς παράγοντες που εμπλέκονται στους βαθμούς ενσωμάτωσης του εκάστοτε δανείου, υπάρχουν και κάποιοι εξωγλωσσικοί (κοινωνικοί) παράγοντες. Όπως υποστηρίζει ο Haspelmath (2009: 42), ο βαθμός της προσαρμογής/ ενσωμάτωσης ενός δανείου ποικίλλει και εξαρτάται από την ηλικία του δανείου, τη γνώση της γλώσσας-πηγής από τους ομιλητές της γλώσσας-στόχου αλλά και από τη στάση¹² πάλι των ομιλητών απέναντι στη γλώσσα-πηγή του δανείου. Επιπλέον, ο βαθμός και η σταθερότητα της ενσωμάτωσης ενός δανείου εξαρτάται μερικώς και από τα κοινωνικά δίκτυα (Clyne 2003: 145).

¹¹ Οι Poplack & Dion (2012: 2) ισχυρίζονται την αντίθετη άποψη ότι δηλαδή η γλωσσολογική ενσωμάτωση δεν είναι βαθμιαία αλλά ξαφνική (*linguistic integration is abrupt, not gradual*), υλοποιώντας μια διαχρονική ανάλυση στα αγγλικά δάνεια μιας ποικιλίας της γαλλικής γλώσσας (Quebec French). Αναλυτικότερα, μετά από συλλογή αυθόρμητου προφορικού υλικού για 61 χρόνια από ομιλητές που κάλυπταν τρεις αιώνες (19^{ος}, 20^{ος}, 21^{ος} αι) προσπάθησαν να ποσοτικοποιήσουν και να παραμετροποιήσουν τη διαδικασία της ενσωμάτωσης των αγγλικών δανείων με βάση τρεις υποθέσεις, α) υπόθεση της διαβαθμισιμότητας (graduality assumption), β) υπόθεση της διάχυσης (diffusion assumption) και γ) υπόθεση της ταυτότητας (identity assumption) και με χρήση των ακόλουθων διαγνωστικών κριτηρίων α) ρηματική κλιτική μορφολογία, β) μαρκάρισμα του πληθυντικού, γ) πραγμάτωση του άρθρου, δ) θέση του επιθέτου σε σχέση με το ουσιαστικό και ε) συνέπεια στην απόδοση του γένους.

¹² Ο σημαντικός ρόλος της στάσης των ομιλητών απέναντι στη γλώσσα-πηγή του δανείου τονίζεται από την Galstyan (2012: 152) η οποία περιγράφει τη στάση των Αρμένιων απέναντι στα αγγλικά δάνεια και προσδιορίζει τα περαιτέρω επακόλουθα αυτής της στάσης στους βαθμούς ενσωμάτωσης των δανείων λέξεων.

2.4.1 Τα δύο κριτήρια συμμόρφωσης της *Winter-Froemel*

Σύμφωνα με τη *Winter-Froemel* (2008: 158) υπάρχουν δύο κριτήρια με το συνδυασμό των οποίων μπορεί να αποδοθεί πληρέστερα σε περιγραφικό επίπεδο το φαινόμενο της ενσωμάτωσης των δανείων λέξεων από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο. Τα κριτήρια είναι τα ακόλουθα :

1) *συμμόρφωση (conformity) σε αντίθεση με τη μη συμμόρφωση (non conformity) με το τύπο της γλώσσας-πηγής (ή αλλιώς μεταφορά (importation) ή υποκατάσταση (substitution)) και*

2) *συμμόρφωση σε αντίθεση με τη μη συμμόρφωση στο σύστημα της γλώσσας-στόχου.*

Η *Winter-Froemel* (2008: 159) παραθέτει τον ακόλουθο ορισμό για τον προσδιορισμό της διαδικασίας της ενσωμάτωσης στις δάνειες λέξεις :

“The term “Loanword integration” is employed to designate processes by which a borrowed word is changed from the SL form in order to obtain structures that conform to the TL”.

[Ο όρος “ενσωμάτωση λεξικών δανείων” χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει τις διαδικασίες κατά τις οποίες μια δάνεια λέξη αλλάζει από το τύπο της γλώσσας-πηγής με σκοπό να υιοθετήσει δομές που εναρμονίζονται με τις δομές της γλώσσας-στόχου].

2.5 Είδη¹³ ενσωμάτωσης/ προσαρμογής

Η ενσωμάτωση των δανείων λέξεων σε μια γλώσσα-στόχο ή αλλιώς η *γηγενοποίηση* (nativization) των ξένων λεξικών στοιχείων (αλλά και δομών) στη γλώσσα-αποδέκτρια μπορεί να συντελεστεί σε διάφορα επίπεδα γλωσσολογικής ανάλυσης. Ακολουθώς, μπορεί σε μια γλώσσα να παρατηρηθεί σημασιολογική, φωνολογική, μορφολογική, γραφηματική, προσωδιακή/ τονική (σε επίπεδο τόνου “stress” ή ρυθμού ‘tone’) ή και συντακτική ενσωμάτωση. Αναλυτικότερα, υπάρχουν περιπτώσεις φωνολογικής ενσωμάτωσης όπως η παρακάτω. Τα αγγλικά δάνεια στις βόρειες ποικιλίες των μοντέρνων Γερμανικών παρουσιάζουν αηχοποίηση του τελικού [d], για παράδειγμα [trent] αντί [trend] με σκοπό να συμμορφωθούν στο φωνολογικό κανόνα της αηχοποίησης των τελικών κλειστών, κανόνας που ισχύει στις συγκεκριμένες διαλεκτικές ποικιλίες¹⁴. Επιπρόσθετα, ως επέκταση της φωνολογικής

¹³ Η ποικιλία στα είδη ενσωμάτωσης στις γλώσσες καθορίζεται, μερικώς, από τις διαφορετικές δομικές/ τυπολογικές ιδιότητες του κάθε γλωσσικού συστήματος. Τα αγγλικά δάνεια συνήθως, ενσωματώνονται μορφολογικά σε συγκολλητικές γλώσσες, όπως τα Τουρκικά αλλά όχι σε απομονωτικές γλώσσες όπως τα Μανδαρινικά Κινέζικα (Clyne 2003: 142-143).

¹⁴ Το παραπάνω παράδειγμα είναι αντλημένο από τους Hock & Joseph (1996: 261-262) και Hock (1991: 391).

ενσωμάτωσης μπορεί να συντελεστεί και τονική ενσωμάτωση (σε επίπεδο τόνου), όπως στην περίπτωση των αγγλικών δανείων στα Βιετναμέζικα, τα οποία αποβάλλουν το τελικό -t και εκφέρονται με χρήση ενός συγκεκριμένου μεσαίου ή υψηλού τονικού μοτίβου (Clyne 2003: 143). Μια περίπτωση συντακτικής ενσωμάτωσης είναι η αλλαγή στη σειρά των όρων σε μια προτασιακή δομή για να συμμορφωθεί το δάνειο στη συνηθέστερη σειρά των όρων της γλώσσας-στόχου. Ακόμα, περιπτώσεις μορφολογικής/γραμματικής¹⁵ ενσωμάτωσης παρατηρούνται σε δάνεια τα οποία συμμορφώνονται στα γένη ή στις κλιτικές τάξεις της γλώσσας-στόχου. Ένα παράδειγμα μορφολογικής ενσωμάτωσης είναι η μεταφορά αγγλικών δανείων στα Ουγγρικά, π.χ. *swimmingpool-al* < *swimming pool* ‘η πισίνα’, *overse-an* < *overseas* ‘στο εξωτερικό’ (Clyne 2003: 143). Τέλος, σημασιολογική ενσωμάτωση έχουμε σε περιπτώσεις όπως όταν το δάνειο κατά τη μεταφορά του στη γλώσσα-στόχο επεκτείνει τη σημασία του, για παράδειγμα *realisieren* ‘κάνω κάτι αληθινό αλλά και ‘εκλαμβάνω κάτι ως αληθινό’ στα Γερμανικά από τα Αγγλικά.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι όλα τα παραπάνω είδη ενσωμάτωσης μπορούν να συντελεστούν σε μία δάνεια λέξη. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με την Onysko (2004)¹⁶, *μια δάνεια λέξη δεν επιδέχεται μόνο ένα είδος ενσωμάτωσης, αλλά μια σειρά από διαδικασίες ενσωμάτωσης, κατά τη μεταφορά της από μια γλώσσα σε μια άλλη γλώσσα..* Μόνο που η σειρά που θα εφαρμοστούν τα είδη της ενσωμάτωσης και ο αριθμός των ειδών ενσωμάτωσης δεν είναι προκαθορισμένα για κάθε γλωσσική ποικιλία. Με άλλα λόγια, η ενσωμάτωση παρουσιάζει ποικιλία από γλωσσικό σύστημα σε γλωσσικό σύστημα ανάλογα τη δομή και τη τυπολογία του κάθε γλωσσικού συστήματος. Δεν είναι απαραίτητο, δηλαδή, ότι το εκάστοτε δάνειο θα συμμετάσχει σε όλα τα είδη της ενσωμάτωσης, όπως στις περιπτώσεις του γαλλικού δανείου *rouge*, του ελληνικού *sympathy* και του λατινικού *compassion* στο αγγλικό γλωσσικό σύστημα. Αναλυτικότερα, ο Seidel (2010: 89) μελετώντας μια συγκεκριμένη γλωσσική περίπτωση των αγγλικών δανείων στα Γερμανικά, καταλήγει στο ότι η δομική/γραμματική/μορφολογική ενσωμάτωση δεν προϋποθέτει απαραίτητως τη γραφηματική ενσωμάτωση των δανείων για το συγκεκριμένο γλωσσικό σύστημα. Δηλαδή, σε κάποιο άλλο γλωσσικό σύστημα μπορεί η γραφηματική ενσωμάτωση να αποτελεί απαραίτητο και αναγκαίο κριτήριο για να συντελεστεί η γραμματική ενσωμάτωση. Επιπρόσθετα, ένα λεξικό στοιχείο μπορεί να εμφανίσει υψηλή φωνολογική ενσωμάτωση αλλά καθόλου μορφολογική και συντακτική ενσωμάτωση. Μπορεί, όμως, να ισχύει και το αντίστροφο. Δηλαδή ένα δάνειο να παρουσιάζει χαμηλή φωνολογική ενσωμάτωση αλλά υψηλή μορφολογική και συντακτική ενσωμάτωση (για παραδείγματα βλ. Clyne 2003: 144). Τέλος, σε ένα είδος ενσωμάτωσης μπορούν να παρουσιαστούν διαφορετικοί βαθμοί ενσωμάτωσης, όπως θα δούμε στην παρακάτω ενότητα (2.6). Για παράδειγμα, το αγγλικό ρηματικό δάνειο *control* πραγματώνεται στα Γερμανικά με το επίθημα -n (*controlen*) και

¹⁵ Η έρευνα της Poplack επικεντρώνεται στη γραμματική ενσωμάτωση (The Matrix Language Frame Model) (Clyne 2003: 142).

¹⁶ Όπως μεταφέρεται από τον Seidel (2010: 50).

επιδεικνύει χαμηλό βαθμό μορφολογικής ενσωμάτωσης σε αντίθεση με ιταλογενή ρηματικά δάνεια που φέρουν το επίθημα *-ieren* (π.χ. *realisieren*) και χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό μορφολογικής ενσωμάτωσης στο γερμανικό γλωσσικό σύστημα.

2.6 Βαθμοί ενσωμάτωσης/προσαρμογής

Όπως πολύ εύστοχα αναφέρει ο Haugen (1950: 213), *ο δανεισμός αποτελεί αυστηρά, μια διαδικασία και όχι μια κατάσταση* (state) παγιωμένη και अपαράλλαχτη. Ο Fantini (1985: 146), με τα λόγια της Hall-Lew (2002: 6), διακρίνει δύο βαθμούς δανεισμού: 1) το βαθμό του *καθαρού δανεισμού* (pure borrowing) στον οποίο η δάνεια λέξη διατηρεί όλα τα φυσικά της (γηγενή) χαρακτηριστικά και 2) το βαθμό του *ρυθμιζόμενου δανεισμού* (adjusted borrowing), όπου η λέξη προσαρμόζεται στα δομικά κριτήρια της “φιλοξενούμενης” γλώσσας (host language). Ο Guilbert (1975: 209), όπως αναφέρει η McMahon (1994: 209), σημειώνει ότι η *υιοθεσία* (adoption) συντελείται σε διάφορα στάδια. Ομοίως, ο Hock (1991: 397) με αφορμή ένα παράδειγμα υιοθεσίας από τα Λατινικά στα αρχαία Ιρλανδικά, δηλώνει ότι η γηγενοποίηση μέσω υιοθεσίας δεν είναι μια άμεση διαδικασία, αλλά μια αργή, βαθμιαία, ακόμα και απρόθυμη αποδοχή. Όπως ο δανεισμός έτσι και η ενσωμάτωση αποτελεί μια προοδευτική διαδικασία και όχι ένα αμετάβλητο γεγονός, γι’ αυτό και χαρακτηρίζεται από βαθμούς, στάδια ενσωμάτωσης. Οι Jeffers & Lehiste (1979: 149) λένε ότι *οι δάνειες λέξεις δεν ενσωματώνονται όλες στον ίδιο βαθμό* και προτείνουν την παρουσία ενός συνεχούς μεταξύ της πλήρους αφομοίωσης και της πλήρους αλλαγής-κώδικα (code-switching)¹⁷. Στο ίδιο κλίμα ο Hoffmann (1991:102) δηλώνει χαρακτηριστικά ότι *“the process of adaptation and integration normally takes some time to be completed”*¹⁸ [η διαδικασία της προσαρμογής και ενσωμάτωσης κανονικά χρειάζεται κάποιο χρόνο για να ολοκληρωθεί], ενώ η Romaine (2010: 30-31) θεωρεί ότι *“borrowed items may show various degrees of integration at various levels”* [τα δάνεια στοιχεία μπορεί να παρουσιάσουν διαφορετικούς βαθμούς ενσωμάτωσης σε διάφορα επίπεδα]. Οι Poplack & Sankoff (1984: 106), ταυτιζόμενοι με τη θέση του Mackey (1970: 201), ισχυρίζονται τα ακόλουθα:

¹⁷ Στην ίδια γραμμή με τους Jeffers -Lehiste (1979), η Myers-Scotton (1993: 167) τονίζει την ανισότητα στην ενσωμάτωση των λεξικών στοιχείων ενώ η Sebonde (2014: 75) παρατηρεί την ίδια ποικιλότητα στη μελέτη της για τα δάνεια αριθμητικά στη γλώσσα Chasu.

¹⁸ Η Więclawska-Szymańska (2009: 36) αναγνωρίζει τον μεταβλητό χαρακτήρα της προσαρμογής, μελετώντας την αφομοίωση αγγλικών δανείων θεμάτων στα Πολωνικά και συγκεκριμένα σε ένα ιδιαίτερο κειμενικό είδος, τα νομοθετικά κείμενα. Ειδικότερα, αναγνωρίζει δύο βαθμούς ενσωμάτωσης: α) τις συστηματικές αλλαγές, π.χ. τροπή του /c/ > /k/, Engl. *concern* > Pol.*concern* και τις β) περιστασιακές αλλαγές, π.χ. περιστασιακή χρήση του πολωνικού παραγωγικού προσφύματος που δηλώνει δράστη στην αγγλική βάση.

“ the position of a borrowed element within a host language system is a matter of degree: it may be completely integrated, partially integrated or not integrated¹⁹ at all.”

[η θέση ενός δανειζόμενου στοιχείου σε ένα γλωσσικό σύστημα - «οικοδεσπότη» είναι θέμα διαβάθμισης: μπορεί δηλαδή να είναι απόλυτα ενσωματωμένο, μερικώς ενσωματωμένο ή καθόλου ενσωματωμένο.]

Σχεδόν τρεις δεκαετίες αργότερα οι Poplack & Dion (2012) διατύπωσαν την υπόθεση της διαβαθμισιμότητας²⁰ (graduality assumption) ως εξής:

“Lone other-language items are introduced in donor - language phonological, morphological and syntactic form (i.e. as code -switches), but in tandem with their increase in frequency and diffusion, they are gradually integrated into recipient - language structure (become bona-fide loanwords). We refer to this as the graduality assumption” (2012: 6).

[Μεμονωμένα άλλα γλωσσικά στοιχεία παρουσιάζονται με τη φωνολογική, μορφολογική και συντακτική μορφή στη γλώσσα-δότη (ως αλλαγές κώδικα), αλλά σε συνδυασμό με την αύξησή τους σε συχνότητα και χρήση, ενσωματώνονται σταδιακά στη δομή της γλώσσας-στόχου (γίνονται δάνεια «καλής πίστης»). Αναφερόμαστε σε αυτό ως η υπόθεση της διαβαθμισιμότητας].

Στο ίδιο σκεπτικό της σταδιακής ενσωμάτωσης, οι Bloomfield (1933) & Olmsted (1986)²¹ διακρίνουν τρία στάδια γλωσσικής προσαρμογής: 1) οι δάνειες λέξεις χρησιμοποιούνται στη γλώσσα-στόχο αλλά διατηρείται η ξένη φωνολογία τους, 2) οι δάνειες λέξεις είναι ενσωματωμένες μερικώς στη γλώσσα-αποδέκτη, 3) οι δάνειες λέξεις είναι πλήρως αφομοιωμένες και δυσδιάκριτες από τις γηγενείς²². Σχετικά με την πλήρη ενσωμάτωση οι Fries & Pike (1949: 39), όπως παρατίθενται στους Poplack & Sankoff (1984: 100), θεωρούν ότι μια δάνεια ακολουθία φωνημάτων μπορεί να θεωρηθεί πλήρως αφομοιωμένη α) όταν προσομοιάζει με τις ακολουθίες που συντελούνται στα γηγενή στοιχεία ή είναι ανάλογη με αυτά, β) όταν η παρουσία της σε σχέση με τα γραμματικά όρια είναι ίδια όπως σε ακολουθίες γηγενών λέξεων και γ) όταν οι λέξεις που περιέχουν αυτή την ακολουθία είναι σε κοινή χρήση από τους μονόγλωσσους. Επιπρόσθετα, οι Fries & Pike (1949) θεωρούν ότι μια δάνεια

¹⁹ Ο Schwarzwald (2013) προτείνει μια τυπολογία των μη ενσωματωμένων δανείων λέξεων στα Εβραϊκά βασιζόμενος σε εννιά γλωσσικά χαρακτηριστικά και συμπεραίνει ότι το λεξικό στα Εβραϊκά διακρίνεται σε διάφορα επίπεδα. Επιπρόσθετα, θεωρεί ότι η ενσωμάτωση επηρεάζεται από ψυχολinguολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως το register του δανείου.

²⁰ Η ιδέα των βαθμών ενσωμάτωσης μεταφέρεται και από τους Tian & Backus (2013) στη μελέτη τους για το λεξικό δανεισμό στα Μανδαρινικά Κινέζικα.

²¹ Όπως αποδίδεται από την Hall Lew (2002: 6).

²² Η Hall Lew (2002: 34) διέκρινε τα παραπάνω στάδια γλωσσικής ενσωμάτωσης μελετώντας κάποια αγγλικά δάνεια στα Μανδαρινικά Κινέζικα και υποστήριξε ότι τα περισσότερα δάνεια εντάσσονται στην δεύτερη περίπτωση της μερικής ενσωμάτωσης (partial integration).

ακολουθία μπορεί να θεωρηθεί πλήρως²³ αφομοιωμένη (*assimilated*) όταν μπορεί να λειτουργήσει ως μοτίβο/ σχήμα (*pattern*) για την ανάπτυξη νέων ακολουθιών στη φυσική γλώσσα. Τον ίδιο συλλογισμό με τους Fries & Pikes (1949) αναπτύσσει η Hafez (1996: 12), η οποία μελετά τη μορφολογική και φωνολογική ενσωμάτωση των δάνειων λέξεων στα Αιγυπτιακά Αραβικά. Για την Hafez μια δάνεια λέξη είναι πλήρως αφομοιωμένη στα Αιγυπτιακά Αραβικά, όταν εντοπίζεται σε διαφορετικά μέρη του λόγου και συγκεκριμένα όταν έχει ένα πλήρως ανεπτυγμένο παραγωγικό παράδειγμα (*fully fledged derivational paradigm*) σύμφωνα με τη μορφολογία των Αιγυπτιακών Αραβικών. Τέλος, ειδικότερα για το βαθμό της μορφολογικής ενσωμάτωσης ο Clyne (2003: 145) αναφέρει τον ακόλουθο πολύ σημαντικό ενδείκτη/μετρητή της μορφολογικής ενσωμάτωσης:

“*Combinability (of the loanword) with a morpheme in the recipient language which has a morphological function is an indicator of a high degree of integration.*”

[Η συνδυαστικότητα του δανείου με ένα μόρφημα της γλώσσας-στόχου, το οποίο έχει μορφολογική λειτουργία αποτελεί ενδείκτη υψηλής μορφολογικής ενσωμάτωσης.]

Ο ίδιος δίνει τα παραδείγματα a) *flokje* < αγγλ. *flock* + ολλανδικό επίθημα υποκορισμού – *je*, b) *milkbaraki* < αγγλ. *milkbar* + ελληνικό επίθημα υποκορισμού – *aki* και c) *busista* < αγγλ. *bus* + ιταλικό επίθημα –*ista*.

2.6.1 Οι φάσεις ενσωμάτωσης της Van der Sijs

Σύμφωνα με την Van der Sijs (1996, 2005), όπως παρατίθεται στην Gutova (2010: 32), υπάρχουν οι παρακάτω φάσεις ενσωμάτωσης των δανείων:

- 1) η λέξη είναι ακόμα μια ξένη λέξη και δεν έχει ενσωματωθεί στη γλώσσα-στόχο σε επίπεδο μορφής
- 2) η λέξη είναι περισσότερο ή λιγότερο ενσωματωμένη, κυρίως, σε επίπεδο προφοράς στη γλώσσα-στόχο αλλά, ακόμα, αναγνωρίζεται ως δάνεια λέξη
- 3) η λέξη έχει συμμορφωθεί στη φωνολογία της γλώσσας-στόχου και έχει ενσωματωθεί στη μορφολογία της. Αναγνωρίζεται δύσκολα ως δάνεια λέξη²⁴.

²³ Σχετικά με την πλήρη ενσωμάτωση η Galstyan (2012: 162) αναφέρει τη γνώμη αρκετών γλωσσολόγων σύμφωνα με την οποία, οι δάνειες λέξεις μπορούν να θεωρηθούν πλήρως αφομοιωμένες στη γλώσσα-στόχο μόνο όταν έχουν προσαρμοστεί πλήρως στο σημασιολογικό σύστημα της γλώσσας-στόχου.

²⁴ Ωστόσο, και η ίδια η Gutova παραδέχεται ότι σε πρακτικό επίπεδο οι παραπάνω φάσεις είναι δύσκολα αναγνωρίσιμες και διακριτές.

2.6.2 Τα τρία στάδια ενσωμάτωσης του Haugen

Οι Poplack & Sankoff (1984: 101) παραθέτουν τα τρία στάδια ενσωμάτωσης των δανείων που πρότεινε ο Haugen (1969: 394) ως εξής:

A) *προδιγλωσσικό στάδιο* (prebilingual stage) στο οποίο οι τύποι αναπαράγονται σύμφωνα με τα μοτίβα της γλώσσας-πηγής με εξαιρετική ανωμαλία (irregularity)

B) *παιδικό διγλωσσικό στάδιο* (childhood bilingualism stage) στο οποίο τα είδη των ήχων και άλλα μοτίβα από τη γλώσσα-πηγή εισάγονται στη γλώσσα-στόχο

Γ) *ενήλικο διγλωσσικό στάδιο* (adult bilingualism stage) όπου τα δάνεια παράγονται με μεγαλύτερη συστηματικότητα.

Ο Haugen, όπως φαίνεται από τα παραπάνω προτεινόμενα στάδια ενσωμάτωσης δανείων, είναι εμφανές ότι συσχετίζει την ενσωμάτωση με το επίπεδο διγλωσσίας. Ομοίως, ο Lucas (2014: 15) συνδέει τη γλωσσική αλλαγή, η οποία υποκινείται από επαφή με τη διγλωσσία και συγκεκριμένα δηλώνει ότι “*we can best understand why contact induced change takes place by examining how and why bilingualism affects usage in individual speakers*” [μπορούμε να καταλάβουμε, με το καλύτερο τρόπο, γιατί η αλλαγή υποκινούμενη από επαφή συντελείται, εξετάζοντας πώς και γιατί η διγλωσσία επηρεάζει τη χρήση σε μεμονωμένους ομιλητές].

2.6.3 Η διαδικασία της μορφολογικής προσαρμογής υπό το πρίσμα των *Filipović* και *Sočanac*

Ο Filipović (1980, 1981, 1995) τάσσεται υπέρ της μεταβλητότητας στην προσαρμογή των αγγλικών δανείων στα Κροατικά εισάγοντας τον όρο *transmorphemization* για να περιγράψει τη *μορφολογική υποκατάσταση* (morphological substitution) και τους υπότυπους όρους του, *zero transmorphemization*, *compromise/partial transmorphemization* και *complete transmorphemization* για να διακρίνει τους βαθμούς της μορφολογικής υποκατάστασης στα δάνεια. Αναλυτικότερα, στη *zero transmorphemization* ο Filipović εντάσσει τους δάνειους σχηματισμούς που δεν παρουσιάζουν κάποια σημαντική αλλαγή κατά τη μεταφορά τους ως ελεύθερα μορφήματα στη γλώσσα-στόχο και δε χρησιμοποιείται κάποιο δεσμευμένο μόρφημα για την προσαρμογή τους στη γλώσσα-στόχο, π.χ. E. *half* > Cr. *half*. Στη *compromise/partial transmorphemization* το αγγλικό δάνειο, το οποίο ενσωματώνεται στα Κροατικά διατηρεί ένα δεσμευμένο μόρφημα που δεν ταιριάζει στο σύστημα των Κροατικών, για παράδειγμα E. *rat-ing* > Cr. *rejt-ing*. Τέλος, στην *complete transmorphemization* το δεσμευμένο μόρφημα της Αγγλικής αντικαθίσταται²⁵ από

²⁵ Σύμφωνα με τους Thomason & Kaufman (1988: 54), στη μορφολογία και τη σύνταξη παρατηρείται μια περίπτωση μορφολογικής παρεμβολής, όπου παρατηρούνται καινούρια μέσα έκφρασης των λειτουργικών κατηγοριών που είναι ήδη παρούσες στη γλώσσα-στόχο με παραδείγματα

ένα γηγενές δεσμευμένο μόρφημα της Κροατικής, για παράδειγμα E. box-er > Cr. boks-ac (E.-er > Cr. -ac) και το δάνειο χαρακτηρίζεται από πλήρη ενσωμάτωση στη μορφολογία της γλώσσας-στόχου. Η Sočanac (1995) αναφέρει ότι η μορφολογική υποκατάσταση και τα τρία στάδιά της -zero, compromise, complete transmorphemization-, αλλά Filipović, εντάσσονται στη *πρωτογενή προσαρμογή* (primary adaptation²⁶) των δανείων. Πολλές δάνειες λέξεις εντάσσονται στη *δευτερογενή προσαρμογή* (secondary adaptation) στην οποία τα δάνεια συμμορφώνονται κανονικά στους κανόνες σχηματισμού λέξεων της γλώσσας-στόχου και ακολουθούν την πορεία εξέλιξης των γηγενών λέξεων. Επιπρόσθετα, η ίδια διακρίνει τα δύο αυτά είδη της πρωτογενούς και δευτερογενούς προσαρμογής, μελετώντας αγγλικά δάνεια (anglicisms) στα Ιταλικά. Συγκεκριμένα, σημειώνει ότι στην περίπτωση των ουσιαστικών τα περισσότερα δάνεια εντάσσονται στην πρωτογενή προσαρμογή και συγκεκριμένα στη zero και compromise transmorphemization (1995: 359). Μόνο τα ρήματα επιδέχονται complete transmorphemization με προσθήκη των επιθημάτων της γλώσσας-στόχου, π.χ. E. *bluff* > I. *bluffare*. Πάντως στο σύνολο των αγγλικών δανείων στο corpus της Sočanac, όσον αφορά την πρωτογενή προσαρμογή στα Ιταλικά το μεγαλύτερο ποσοστό εντάσσεται στη zero και compromise transmorphemization. Τέλος, η ίδια τονίζει την εξαιρετική παραγωγικότητα και της δευτερογενούς προσαρμογής (secondary adaptation) στα αγγλικά δάνεια του corpus της με αποτέλεσμα πολλούς παράγωγους και σύνθετους σχηματισμούς στο ιταλικό γλωσσικό σύστημα.

2.6.4 Τα στάδια υιοθεσίας του *Guilbert*

Σύμφωνα με την McMahon (1994: 209) ο Guilbert (1975) προτείνει ότι η υιοθεσία (adoption) συντελείται σε τρία διαφορετικά στάδια. Στο πρώτο στάδιο, τα δάνεια αποτελούν ξενισμούς (xenismes), οι δάνειες λέξεις, δηλαδή, παρουσιάζονται με λατινικούς χαρακτήρες σε brackets και κατά πλειονότητα, μεταφράζονται. Στο επόμενο στάδιο, τα δάνεια θεωρούνται ακόμα ως ξένα στοιχεία, που εντάσσονται σε ένα δεύτερο στάδιο ξενισμού (peregrinisme), αλλά χρησιμοποιούνται πιο συχνά, ακόμα και από μονόγλωσσους. Στο τρίτο στάδιο, πολλές δάνειες λέξεις από την πρωτογλώσσα απορρίπτονται λόγω φωνολογικής ή ορθογραφικής ασυμβατότητας με τη γλώσσα-στόχο, π.χ. στα Γαλλικά το αγγλικό δάνειο 'lobby' αντικαθίσταται από τη γαλλική φραστική δομή 'groupe de pression'. Από την άλλη, κάποιες άλλες δάνειες λέξεις που είναι συμβατές με το φωνολογικό και ορθογραφικό σύστημα της γλώσσας-στόχου ενσωματώνονται κανονικά σε μορφολογικό, σημασιολογικό ακόμα και σε συντακτικό επίπεδο. Ωστόσο, η ίδια η McMahon (1994) τονίζει ότι σε αυτά τα τρία

αντικατάστασης, λειτουργικά όμοιων, μορφολογικών δομών, π.χ. αντικατάσταση διαχυτικών επιθημάτων με συγκολλητικά επιθήματα στην περίπτωση νεοελληνικών διαλέκτων της Μικράς Ασίας.

²⁶ Επιπλέον αναφορικά με το πεδίο της προσαρμογής (adaptation) ο Filipović (1996: 40) αναφέρει τα ακόλουθα, όπως παρατίθενται από την Galstyan (2012: 152), "English source words in passing from one system into several others must be adapted before they can be integrated" [Οι αγγλικές λέξεις-πηγές περνώντας από ένα σύστημα σε πολλά άλλα πρέπει να προσαρμοστούν πριν να ενσωματωθούν].

στάδια ενσωμάτωσης δεν συντελείται, απαραίτητως, η φωνολογική ενσωμάτωση των δανείων.

2.6.5 Τα στάδια μορφολογικής ενσωμάτωσης του Gardani

Ο Gardani (2013: 50) αναγνωρίζει την ύπαρξη διαφορετικών ειδών και βαθμών στη μορφολογική ενσωμάτωση των δανείων λέξεων. Αρχικά, διακρίνει την παρουσία και απουσία μορφολογικής ενσωμάτωσης. Μορφολογική ενσωμάτωση δεν έχει συντελεστεί σε περιπτώσεις μη μετρήσιμων δανείων ουσιαστικών π.χ. ‘kimono’ και σε περιπτώσεις μεταφοράς ολόκληρων κλιτικών παραδειγμάτων, π.χ. στα Αγγλικά ‘*alumnus alumni*’ από τα Λατινικά. Από την άλλη, έχει συντελεστεί μορφολογική ενσωμάτωση, η οποία διακρίνεται 1) σε *μερική ενσωμάτωση* (partial integration) σε περιπτώσεις λατινικών ουσιαστικών με ελληνική κλιτική επιθηματοποίηση, π.χ. ‘*stacte stactis*’, 2) σε περιπτώσεις μίξης γηγενών με δάνεια στοιχεία π.χ. διπλό μαρκάρισμα πληθυντικού αριθμού στα Αζτεκικά Μεξικανικά, π.χ. *soldádo-s-tin* ‘soldier-PL_(SP)-PL_(MEX)’, 3) σε ημιτελή παραδειγματική ενσωμάτωση, στην οποία δεν έχουν πραγματωθεί όλες οι αξίες της πτώσης στα δάνεια ουσιαστικά και 4) σε πλήρη μορφολογική ενσωμάτωση στην οποία μπορεί να μετρηθεί η παραγωγικότητα.

2.6.6 Οι 6 βαθμοί ενσωμάτωσης του Jablonski

Ο Seidel (2010: 50) προσπαθώντας να κάνει πιο ξεκάθαρη τη διαδικασία της ενσωμάτωσης στα αγγλικά δάνεια στη γερμανική εφημερίδα Der Spiegel, αναφέρει την κατηγοριοποίηση του Jablonski (1990). Ο Jablonski (1990) αναφέρει τα ακόλουθα έξι επίπεδα, που μπορεί να πραγματοποιηθεί η ενσωμάτωση:

1. γραφηματικό (graphemic)
2. φωνητικό-φωνολογικό (phonetic-phonological): προφορά και τόνος
3. κλιτικό-μορφολογικό (flectional, morphological): κλίση
4. λεξικό-μορφολογικό (lexical-morphological): σύνθετα, παράγωγα
5. σημασιολογικό (semantic): νόημα
6. στυλιστικό (stylistic)

2.6.7 Τα στάδια μορφολογικής προσαρμογής (ενσωμάτωσης) της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη

Όπως αναφέρει η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994:187), η επιλογή του ομιλητή να προσαρμόσει ή όχι μορφολογικά ένα δάνειο είναι πιο συνειδητή απ’ ό,τι να το

προσαρμόσει φωνολογικά. Η ίδια προτείνει δύο στάδια μορφολογικής προσαρμογής για τα δάνεια α) το στάδιο της πρωτογενούς προσαρμογής και β) το στάδιο της δευτερογενούς προσαρμογής. Η πρωτογενής προσαρμογή περιλαμβάνει ένταξη του δανείου στη γραμματική κατηγορία της γλώσσας-στόχου και θετικό μαρκάρισμα του γένους. Σε αυτό το στάδιο της πρωτογενούς προσαρμογής τα δάνεια παραμένουν άκλιτα και έχουν αρνητικά μαρκκαρισμένα τα στοιχεία του αριθμού και της συμφωνίας. Στο στάδιο της δευτερογενούς προσαρμογής το δάνειο εντάσσεται κανονικά στο μορφολογικό σύστημα της γλώσσας-στόχου, δηλαδή κλίνεται κανονικά, έχει μαρκάρει θετικά τα χαρακτηριστικά αριθμού και συμφωνίας και συμμετέχει κανονικά στο σχηματισμό παραγώγων και συνθέτων, ακολουθώντας τους σχηματιστικούς κανόνες της γλώσσας-στόχου.

Σε αυτή την εργασία μου θα προσπαθήσω να αναδείξω παρόμοιους βαθμούς ενσωμάτωσης με αυτούς που περιέγραψα παραπάνω και που έχουν προτείνει αρκετοί ερευνητές (Haugen, Filipović, Gardani κ.α.), όσον αφορά στα Ιταλικά/Βενετσιάνικα δάνεια στα Επτανησιακά. Ωστόσο, αυτοί οι βαθμοί που θα προτείνω θα είναι «μορφολογοκεντρικοί», δηλαδή, θα είναι από καθαρά μορφολογική σκοπιά με χρήση της σημασιολογίας, όπου κρίνεται απαραίτητο. Αν πράγματι παρατηρηθούν βαθμοί ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά, θα ερευνήσω αν υπάρχουν διαφορές στους βαθμούς ενσωμάτωσης από νησί σε νησί των Επτανήσων. Αν όντως υπάρχουν αποκλίσεις, αυτές οι αποκλίσεις σχετίζονται και μπορούν να ερμηνευθούν με το επίπεδο της γλωσσικής επαφής Ιταλικών/Βενετσιάνικων και Επτανησιακών ή έχουν ενδογλωσσική εξήγηση (π.χ. επίπεδα παραγωγικότητας μορφημάτων); Αν οι διαφορετικοί βαθμοί ενσωμάτωσης συνδέονται πράγματι με τη γλωσσική επαφή σε ποια συμπεράσματα θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σχετικά με τη γλωσσική επαφή στα Επτανησιακά; Αυτή τη σύνδεση της γλωσσικής επαφής με τους διαφορετικούς βαθμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης την έχει επιχειρήσει και ο Elšik (2009: 13) για τα ελληνικά δάνεια σε μια γλωσσική ποικιλία της Σλοβακίας, δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι “*differing degrees of morphological integration of Greek loanwords may reflect different layers of contact*” [οι διαφορετικοί βαθμοί της μορφολογικής ενσωμάτωσης των ελληνικών δανείων ίσως αντικατοπτρίζουν διαφορετικά επίπεδα επαφής]. Στην επόμενη ενότητα θα αναφερθώ συνοπτικά σε αυτή τη σύνδεση.

2.7 Σύνδεση βαθμών ενσωμάτωσης και γλωσσικής επαφής

Ο Elšik (2009) ισχυρίζεται ότι υπάρχουν δύο διαχρονικά επίπεδα δανείων στη Romani με γνώμονα τους βαθμούς μορφολογικής τους ενσωμάτωσης: 1) τα δάνεια που προέρχονται από κάποιες γλώσσες που δεν έχουν έρθει σε επαφή με την ελληνική (pre-Greek contact languages), έχουν αφομοιωθεί πλήρως στη Romani και παρουσιάζουν *οικοκλιτική μορφολογία* (oikoclitic morphology), φαινόμενο που ο Elšik χαρακτηρίζει *οικόκλιση* (oikocclisis) και 2) τα δάνεια που προέρχονται από

γλώσσες που έχουν έρθει σε επαφή με την ελληνική (post-Greek contact languages), είναι διακριτά από τις γηγενείς λέξεις, δεν έχουν, δηλαδή, αφομοιωθεί πλήρως στη Romani και παρουσιάζουν *ξενοκλιτική μορφολογία* (xenoclitic morphology), δηλαδή φέρουν ξένα/ δάνεια προσφύματα στις βάσεις τους. Ο Elšik συνδέει τους βαθμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης των δανείων στη Romani με τη γλωσσική επαφή με τα ελληνικά αλλά σε συνδυασμό και με κοινωνικούς όρους.

3. Γλωσσική επαφή

3.1 Γλωσσική επαφή και λεξικά δάνεια

Σύμφωνα με τον ορισμό της Thomason (2001: 1) η *γλωσσική επαφή* είναι η χρήση παραπάνω από μιας γλώσσας στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα. Όπως δηλώνει η ίδια στη συνέχεια η γλωσσική επαφή αποτελεί τη νόρμα και όχι την εξαίρεση στον κανόνα (Thomason 2001: 1). Οι δάνειες λέξεις αποτελούν τεκμήριο ότι έχει πραγματοποιηθεί γλωσσική επαφή, δηλαδή, τα λεξικά δάνεια είναι τα προϊόντα του λεξικού δανεισμού²⁷. Ειδικότερα, τα λεξικά δάνεια²⁸ αποτελούν καθολικό χαρακτηριστικό των γλωσσών και αποτελούν γνώρισμα ακόμα και των νοηματικών γλωσσών. Οι Haspelmath & Tadmor (2009) υποστηρίζουν την καθολικότητα του λεξικού δανεισμού αναφέροντας τα ακόλουθα: “*no languages in the sample and probable no language in the world is entirely devoid of loanwords*” [καμία γλώσσα στο δείγμα και πιθανόν καμία γλώσσα στον κόσμο δεν είναι ολοκληρωτικά απαλλαγμένη από τις δάνειες λέξεις]. Σύμφωνα με τη Ralli (2012c: 177) “*in language-contact studies, the simplest borrowing is usually considered to be lexical, according to which the lexicon of the recipient language is changed with the addition of the incorporated words.*” Δηλαδή, τα λεξικά δάνεια ή αλλιώς “*transfer of fabric*” είναι η πιο απλή μορφή δανεισμού που συντελείται πολύ πιο εύκολα και προγενέστερα, χρονικά, από τον δομικό δανεισμό ή αλλιώς *έμμεσο δανεισμό* (indirect transfer). Στο ίδιο σκεπτικό ο Joseph (2002: 1) μεταφέρει την άποψη της πλειονότητας των γλωσσολόγων ότι “*η εξωτερική επιρροή στο λεξικό συντελείται πολύ πιο εύκολα, χωρίς καν να χρειάζεται την εμπλοκή πραγματικών ομιλητών*”.

3.2 Γλωσσική επαφή και γλωσσική αλλαγή

Μετά από την ενασχόληση ενός ερευνητή με θέματα γλωσσικής επαφής ένα ερώτημα, το οποίο προκύπτει, σχεδόν φυσικά, είναι ποια είναι η σχέση της γλωσσικής επαφής με τη γλωσσική αλλαγή. Η γλωσσική επαφή συνδέεται όντως με τη γλωσσική αλλαγή; Ο Mackey (1970: 9) υποστηρίζει ότι *ο εγγενής βαθμός σταθερότητας ενός γλωσσικού στοιχείου, ο οποίος (βαθμός) εξαρτάται από τη λειτουργία του μέσα στο σύστημα ή στο υποσύστημα μέσα στο οποίο ανήκει, τροποποιείται μετά από επίδραση εξωτερικών παραγόντων, όπως η κοινωνική αλλαγή*

²⁷ Όπως αναφέρουν και οι Hock & Joseph (1996: 253) & Hock (1991: 381) “*a very common result of linguistic contact is lexical borrowing*” [ένα πολύ συνηθισμένο αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής είναι ο λεξικός δανεισμός].

²⁸ Η Myers Scotton (2002: 249) όσον αφορά στα λεξικά δάνεια κάνει διάκριση στα *πολιτισμικά δάνεια* (cultural borrowings) που εισάγονται λόγω της επίδρασης του πολιτισμού της μιας γλώσσας πάνω στον πολιτισμό της άλλης και στα *κεντρικά δάνεια* (core borrowings) που είναι τα δάνεια βασικού λεξιλογίου.

και η επαφή μεταξύ διαλέκτων ή γλωσσών. Ο Mackey²⁹, δηλαδή, αναγνωρίζει το ρόλο της γλωσσικής και διαλεκτικής επαφής στη μεταβολή ενός γλωσσικού συστήματος, επιχείρημα με το οποίο συμφωνεί, εν μέρει, και η Thomason. Πιο συγκεκριμένα, η Thomason (2001: 62) αναφέρει ότι *οποιαδήποτε γλωσσική αλλαγή, που θα είχε τις μικρότερες πιθανότητες να πραγματοποιηθεί έξω από μια κατάσταση επαφής οφείλεται, τουλάχιστον εν μέρει, στη γλωσσική επαφή*. Φαίνεται, δηλαδή, ότι η γλωσσική επαφή αποτελεί αιτία της γλωσσικής αλλαγής, τουλάχιστον, κατά ένα μέρος. Συχνά, συμβαίνει, μια από τις πάμπολλες αιτίες της γλωσσικής αλλαγής να αναπτύσσεται ύστερα από μια κατάσταση γλωσσικής επαφής. Με άλλα λόγια, η γλωσσική επαφή μπορεί να λειτουργήσει ως υποκινητής της γλωσσικής αλλαγής και οι εσωτερικές αλλαγές, που προέρχονται από εσωτερικές πιέσεις του ίδιου του γλωσσικού συστήματος να συντελεστούν εκ των υστέρων λόγω της ύπαρξης όμως μιας αιτίας, που προέρχεται από κατάσταση γλωσσικής επαφής. Ωστόσο, οι ιστορικοί γλωσσολόγοι δεν συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω άποψη της Thomason. Οι ιστορικοί γλωσσολόγοι είναι, παραδοσιακά, προκατειλημμένοι *υπέρ των εσωτερικών, [ενδογλωσσικών] εξηγήσεων για τις γλωσσικές αλλαγές* (Thomason & Kaufman 1988: 57). Οι ιστορικοί γλωσσολόγοι έχουν συμφωνήσει από καιρό ότι μια εξήγηση της γλωσσικής αλλαγής που θα επικεντρώνεται στην επαφή μεταξύ των γλωσσών θα πρέπει να είναι η έσχατη λύση, αφού πρώτα έχουν ερευνηθεί ενδελεχώς όλες οι περιπτώσεις *ενδογλωσσικών αιτιών* και εξηγήσεων (Thomason 2006: 340). Επιπρόσθετα, και ο Lass αλλά και ο Filippula τάσσονται υπέρ των ενδογλωσσικών αιτιών. Αναλυτικότερα, ο Lass (1997), όπως παρατίθεται από τον Filippula (2003: 161), έχει αναπτύξει την αρχή της «φιλαργυρίας» (*the principle of parsimony*³⁰), η οποία υπαγορεύει ότι “*whenever there is a possibility of dual or multiple origin for a given feature, endogeny is always to be preferred to language contact because it provides the most “parsimonious” explanations for linguistic innovations*” [όταν υπάρχει η πιθανότητα της διπλής ή πολλαπλής προέλευσης για ένα δοθέν χαρακτηριστικό, η ενδογένεια πρέπει πάντα να προτιμάται από τη γλωσσική επαφή γιατί παρέχει τις πιο οικονομικές εξηγήσεις για τις γλωσσικές καινοτομίες]. Συγκεκριμένα, ο Lass (1997: 209) ισχυρίζεται ότι “*an endogenous explanation of a phenomenon is more parsimonious, because endogenous change must occur in any case, whereas borrowing is never necessary*” [μια ενδογενής εξήγηση ενός φαινομένου είναι πιο οικονομική, γιατί η ενδογενής αλλαγή μπορεί να συντελεστεί σε οποιαδήποτε περίπτωση, ενώ ο δανεισμός δεν είναι ποτέ απαραίτητος]. Στο ίδιο σκεπτικό με τον Lass, ο Filippula (2003: 163) δηλώνει ότι σε περιπτώσεις όπου η ενδοσυστηματικότητα (endogeny) και η ξένη επιρροή παρέχουν ίσες λογικές εξηγήσεις για ένα δοθέν στοιχείο η επίδραση από επαφή συνιστά την “παρείσακτη”, μη αναγκαία οντότητα και πρέπει να δώσει τη θέση της στην ενδοσυστηματικότητα. Στην ίδια γραμμή υπέρ της προτεραιότητας των ενδοσυστηματικών εξηγήσεων

²⁹ Οι Jeffers & Lehist (1979: 138), στο ίδιο σκεπτικό με τον Mackey (1970), αναφέρουν τα ακόλουθα: «*it is commonplace, for languages to undergo change as a result of contact with other languages*» [είναι κοινή παραδοχή για τις γλώσσες να αλλάζουν ως αποτέλεσμα της επαφής με άλλες γλώσσες].

³⁰ Για μια κριτική της αρχής της φιλαργυρίας (principle of parsimony), βλ. Filippula (2003: 170).

τάσσεται και η Ralli (2012c). Εξετάζοντας το σχηματισμό ρηματικών δάνειων λέξεων (loanblends) στα Αίβαλιώτικα υποστηρίζει ότι, πρωταρχικώς, ενδογλωσσικοί παράγοντες και συγκεκριμένα τα χαρακτηριστικά των μηχανισμών σχηματισμού λέξεων της γλώσσας-στόχου είναι αυτά που καθορίζουν τη δημιουργία των ρηματικών δανείων στα Αίβαλιώτικα (2012: 190). Ωστόσο, δεν αποκλείει την επίδραση των εξωγλωσσικών παραγόντων (π.χ. βαθμός διγλωσσίας) στη διαδικασία σχηματισμού των δάνειων λέξεων, επιχείρημα που μας οδηγεί στο λογικό συμπέρασμα της πολλαπλής αιτιότητας για την ερμηνεία φαινομένων γλωσσικού δανεισμού.

Όπως αναφέρει η Thomason (2001) η πολλαπλή αιτιότητα είναι πάντοτε μια πιθανότητα για την εξήγηση φαινομένων γλωσσικής αλλαγής. Ο Filippula (2003: 170) τονίζει τον ρόλο της πολλαπλής αιτιότητας, μεταφέροντας τον ορισμό του φαινομένου από τους Lass & Wright (1986) ως “*fusion of endogeny and exogeny*” [διάχυση της ενδογένειας και εξωγένειας] και δηλώνοντας ότι η πολλαπλή αιτιότητα είναι μια πιθανότητα που πρέπει πάντα να λαμβάνουμε υπόψη μας. Δηλαδή, ο συνδυασμός εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων φαίνεται, μάλλον, ότι μπορεί να εξηγήσει πληρέστερα τη γλωσσική αλλαγή (Joseph 1999: 121). Η ανάγκη για πλήρεις, συνθετικές εξηγήσεις είναι επιτακτική σε κάθε επιστημονική έρευνα και υπογραμμίζεται και από τους Thomason & Kaufman (1988: 59) αλλά και από τον Joseph (1982). Ειδικότερα, ο Joseph (1982: 8) μελετώντας την απώλεια του απαρεμφάτου στις Βαλκανικές γλώσσες αναδεικνύει τη συνθετική (composite) εξήγηση του φαινομένου και τη χρήση της πολλαπλής αιτιότητας για την ερμηνεία του. Συγκεκριμένα αναφέρει τα ακόλουθα:

“it seems necessary in apparent instances of contact-induced change to consider the possibility of multiple causation and to look for combinations of internal and external (contact-induced) factors as possible causes, for that may well be where the truth will lie”(1982: 12).

[φαίνεται απαραίτητο ότι σε εμφανείς περιπτώσεις αλλαγής υποκινούμενης από επαφή να λαμβάνει κανείς υπόψη την πιθανότητα της πολλαπλής αιτιότητας και να κοιτάζει/ερευνά για συνδυασμούς εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων ως πιθανών αιτιών στους οποίους φαίνεται να εντοπίζεται η αλήθεια].

Στην ίδια γραμμή, η Thomason (2001: 62) υποστηρίζει την πολλαπλή αιτιότητα³¹ ως ερμηνεία της γλωσσικής αλλαγής, αναφέροντας ότι πολλές γλωσσικές αλλαγές έχουν δύο ή περισσότερες αιτίες και εξωτερικές και εσωτερικές. Ωστόσο, όπως πολύ εύστοχα αναφέρει η Aikhenvald (2007:10):

³¹Για το επιχείρημα της πολλαπλής αιτιότητας και πιο συγκεκριμένα για ένα συνθετικό επιχείρημα ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών αιτιών για την εξήγηση της γλωσσικής αλλαγής και της συγχρονικής ποικιλότητας βλ. επίσης Thomason (2010: 31-47).

“Identifying the details of multiple causation is often fraught with the unknown like pieces of a puzzle irrevocably lost.”

[Αναγνωρίζοντας τις λεπτομέρειες της πολλαπλής αιτιότητας (μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι) είναι συχνά γεμάτες με το άγνωστο, όπως τα κομμάτια ενός πάζλ ανεπιστρεπτί χαμένα.]

Σκεπτόμενος κανείς την παραπάνω αναλογία της Aikhenvald, μπορεί εύκολα να συμπεράνει ότι η ερμηνεία της πολλαπλής αιτιότητας συνιστά ένα πολύ δύσκολο έργο για το γλωσσολόγο. Ο γλωσσολόγος οφείλει να ανακατασκευάσει τα χαμένα κομμάτια του γλωσσικού συστήματος- πάζλ για να μπορέσει να κλείσει τα κενά της γλωσσικής εξέλιξης και αλλαγής στο γλωσσικό σύστημα που ερευνά. Η Bower (2013: 421) εξηγεί αυτή τη δυσκολία στην εύρεση της πολλαπλής αιτιότητας στη γλωσσική αλλαγή, στην ανεύρεση δηλαδή των ενδοσυστημικών και εξωγλωσσικών αιτιών που μπορούν να ερμηνεύσουν τη γλωσσική αλλαγή, υποστηρίζοντας ότι *“changes reflected in the linguistic record are not single events; rather they are the result of broad patterns of shifts in behavior of speakers”* [οι αλλαγές που αντικατοπτρίζονται στη γλωσσική ιστορία δεν είναι μονάδικα γεγονότα. Αντ’ αυτού είναι το αποτέλεσμα ευρέων μοτίβων αλλαγών στη συμπεριφορά των ομιλητών]. Η Bower (2013), δηλαδή, στην ανάλυσή της εντάσσει το ρόλο της ατομικής γλωσσικής συμπεριφοράς για την οποιαδήποτε γλωσσική μεταβολή.

4. Οι περιορισμοί στην ενσωμάτωση δανείων

4.1 Γλωσσικοί περιορισμοί

Οι Thomason & Kaufman (1988: 52) αναφέρουν την έννοια της *τυπολογικής απόστασης* (typological distance) ως απαραίτητου γλωσσικού παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει τον δανεισμό και την παρεμβολή (interference) γλωσσικών στοιχείων. Συνεχίζουν, πιο αναλυτικά, παραθέτοντας τις θέσεις των Weinreich (1968) και Vildomec (1971). Ο Weinreich (1968) υποστηρίζει ότι η *λειτουργική συμφωνία* (functional congruence) είναι βαρύνουσας σημασίας και συμβάλλει, συγκεκριμένα, ως *μοχλός διευκόλυνσης της μορφολογικής παρεμβολής*, ενώ ο Vildomec (1971: 78), ισχυρίζεται πως *δεν είναι, αλήθεια, η γλωσσική διαφοροποίηση μεταξύ δύο γλωσσών αλλά, αντιθέτως, η γλωσσική ομοιότητα, που πυροδοτεί την αμοιβαία παρεμβολή, (εισδοχή) γλωσσικών στοιχείων*. Ίσως ο Meillet να είχε στο νου του την έννοια της τυπολογικής απόστασης όταν διατύπωσε τον ακόλουθο ισχυρισμό (1921b: 87), όπως παρατίθεται στους Thomason & Kaufman (1988: 14):

τα γραμματικά δάνεια είναι δυνατά μόνο μεταξύ πολύ όμοιων συστημάτων, ειδικά διαλέκτων της ίδιας γλώσσας.

Σύμφωνα με πολλούς γλωσσολόγους, οι γραμματικές κατηγορίες δεν μπορούν να μεταφερθούν από μια γλώσσα σε μια άλλη. Στην ίδια λογική με τον Meillet, ο Jakobson υποστηρίζει τον παρακάτω όχι τόσο απόλυτα γλωσσικό περιορισμό *μια γλώσσα δέχεται ξένα δομικά στοιχεία μόνο όταν ανταποκρίνονται στις τάσεις ανάπτυξής της*, όπως παρατίθεται στους Thomason & Kaufman (1988: 17).

Οι Thomason & Kaufman (1988: 54) αναφέρουν ρητά την υπόθεσή τους ότι *σε περιπτώσεις ελαφρού προς μεσαίου δομικού δανεισμού τα μεταφερόμενα στοιχεία είναι πιο πιθανό να είναι αυτά, που ταιριάζουν καλά τυπολογικά με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της γλώσσας- αποδέκτης. Μια δομή αντικαθιστά πιο εύκολα μια άλλη αν ταιριάζουν ήδη σε λειτουργικό επίπεδο*. Σύμφωνα με τη δομική/ δομιστική άποψη του Weinreich (1953: 33), όπως μεταφέρεται από τους Thomason & Kaufman (1988: 73) η *μεταφορά μορφημάτων διευκολύνεται μεταξύ πολύ όμοιων δομών*. Φαίνεται, δηλαδή, ότι η τυπολογική συμβατότητα (compatibility) λειτουργεί ως μοχλός διευκόλυνσης στη μεταφορά μορφημάτων από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο. Ωστόσο, σε περιπτώσεις έντονου δανεισμού (heavy borrowing) η τυπολογική απόσταση φαίνεται να επηρεάζει ελάχιστα τα είδη των στοιχείων που υπόκεινται σε δανεισμό. Οι Thomason & Kaufman (1988: 72) αναφέρουν ρητά ότι *η τυπολογική απόσταση δεν φαίνεται να έχει κάποια επιρροή στα γλωσσικά αποτελέσματα σε περιπτώσεις πολύ έντονης γλωσσικής επαφής*. Σχετικά με τη σχέση της τυπολογικής εγγύτητας των συστημάτων και το δομικό δανεισμό, η Bower (2013: 418) αναφέρει ότι η τυπολογική σύγκλιση δεν συνιστά προϋπόθεση για να συντελεστεί δομικός

δανεισμός, καθώς υπάρχουν μαρτυρίες όπου έχει πραγματοποιηθεί δομικός δανεισμός μεταξύ άσχετων γενετικά γλωσσικών συστημάτων (Matras & Sakel 2007). Τέλος, πιο γενικά σε σχέση με το δανεισμό και την τυπολογική σύγκλιση των γλωσσών οι Kühn & Braunmüller (2014: 8) αναπτύσσουν το ίδιο σκεπτικό με τους Bower (2013) και Matras & Sakel (2007) και υποστηρίζουν ότι από τη μια ο εντοπισμός γλωσσικών αντιστοιχιών μεταξύ των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή μπορεί να διευκολυνθεί από την παρουσία προϋπαρχουσών δομικών ομοιοτήτων μεταξύ των συστημάτων, από την άλλη, όμως, η τυπολογική εγγύτητα μεταξύ των συστημάτων δεν συνιστά αποφασιστικό παράγοντα για τις διάφορες μορφές και τα είδη δανεισμού.

Έχοντας κατά νου το παραπάνω επιχείρημα των Thomason & Kaufman (1988: 52) –μεταξύ άλλων- σχετικά με το ρόλο της τυπολογικής απόστασης στο δανεισμό και την παρεμβολή γλωσσικών στοιχείων ανάμεσα στις γλώσσες ανακύπτουν τα ακόλουθα ερωτήματα. Ποια είναι η τυπολογική απόσταση της ιταλικής γλώσσας και της βενετσιάνικης διαλέκτου με τα επτανησιακά ιδιώματα; Επηρεάζει η τυπολογία των επτανησιακών ιδιωμάτων την μεταφορά δανείων από τα Ιταλικά και τα Βενετσιάνικα; Και αντίστροφα, τα τυπολογικά χαρακτηριστικά της γλώσσας-πηγής (είτε είναι η πρότυπη Ιταλική είτε είναι η βενετσιάνικη διάλεκτος) επηρεάζουν την ενσωμάτωση λεξικών δανείων στα Επτάνησα; Φυσικά και στα παραπάνω ερωτήματα δεν μπορούν να δοθούν απαντήσεις με μια εξαμηνιαία έρευνα στα λεξικά των Επτανησιακών. Επιπλέον, απαιτείται εύρεση της κατάλληλης μεθοδολογίας με σκοπό την ποσοτικοποίηση της τυπολογικής απόστασης μεταξύ των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή.

Στα Επτάνησα μπορούμε να υποθέσουμε ότι μέχρι και το τέλος του 19^{ου} αι. υπήρχε εκτεταμένη διγλωσσία, καθώς τα Επτάνησα ήταν υπό ενετική κατοχή για περίπου τέσσερις αιώνες, όπως υποστηρίζουν (μεταξύ άλλων) οι Ralli (2012b: 115) & Fanciullo (2008), από τα τέλη του 14^{ου} αιώνα έως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, με κάποιες αποκλίσεις ανάλογα το νησί. Λόγω της παρουσίας, λοιπόν, της εκτεταμένης διγλωσσίας, είναι αναμενόμενος και δικαιολογημένος ο δανεισμός δομικών χαρακτηριστικών από τη Ιταλικά/Βενετσιάνικα στις γλωσσικές ποικιλίες των Επτανήσων. Ωστόσο, ο δομικός δανεισμός και η διγλωσσία δεν αποτελούν προϋποθέσεις για την τυπολογική σύγκλιση μεταξύ των Επτανησιακών και Βενετσιάνικων/Ιταλικών. Ασφαλή συμπεράσματα για την τυπολογική απόσταση και τη σχέση της με τη διγλωσσία αλλά και τον δανεισμό – είτε λεξικό είτε δομικό- μπορούν να εξαχθούν μόνο μετά από εκτεταμένη ποσοτική και ποιοτική έρευνα στα γλωσσικά δεδομένα των Επτανησιακών.

4.2 Μη γλωσσικοί περιορισμοί

“The linguist who makes theories about language influence but neglects to account for the socio-cultural setting of the language contact leaves his [sic] study suspended, as it were in midair” (Weinreich 1953: 4 στον Bernander: 2012: 15). Λαμβάνοντας

υπόψη το παραπάνω συμπέρασμα/ συμβουλή του Weinreich προς τους γλωσσολόγους και μελετητές φαινομένων γλωσσικής επαφής, με σκοπό την πληρέστερη και πιο ολοκληρωμένη εικόνα του φαινομένου της ενσωμάτωσης λεξικών δανείων ο κάθε γλωσσολόγος οφείλει να υπολογίσει και τους παρακάτω εξωγλωσσικούς (κοινωνικούς) λόγους, που σε συνδυασμό με τους γλωσσικούς μπορεί να επηρεάσουν τη μεταφορά δάνειων λέξεων από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο αλλά και τις στρατηγικές εισαγωγής τους. Ο Winford (2003: 37) αναφέρει την ανάγκη αναπαράστασης νέων εννοιών και το γόητρο ως τους σημαντικότερους κοινωνικούς παράγοντες που πυροδοτούν το λεξικό δανεισμό. Επιπλέον σε αυτούς τους παράγοντες προστίθενται η συχνότητα χρήσης των δανείων, ο βαθμός διγλωσσίας των ομιλητών και η ένταση της (πολιτισμικής) επαφής μεταξύ των γλωσσικών συστημάτων³².

Σύμφωνα με τους Thomason & Kaufman (1988: 212) οι σημαντικότεροι παράγοντες που καθορίζουν τη γλωσσική αλλαγή, η οποία είναι υποκινούμενη από τη γλωσσική επαφή είναι τα κοινωνικά δεδομένα από συγκεκριμένες καταστάσεις επαφής και όχι οι δομικές γλωσσικές σχέσεις που αναπτύσσουν οι γλώσσες μεταξύ τους. Υπό αυτό το σκεπτικό, η γλωσσική μετακίνηση (language shift) είναι ένα κοινωνικό δεδομένο με γλωσσικά υπονοούμενα. Δηλαδή με βάση την υπόθεση των Thomason & Kaufman (1988) φαίνεται πως οι γλωσσικοί παράγοντες επηρεάζουν τα γλωσσικά αποτελέσματα σε μια κατάσταση γλωσσικής επαφής, αλλά μόνο δευτερευόντως. Με την παραπάνω άποψη των Thomason & Kaufman (1988) συμφωνούν οι Poplack et al. (1988), οι οποίοι μετά από μια μελέτη αυθόρμητων συνομιλιών 120 ομιλητών από πέντε πολυποίκιλες γαλλόφωνες γειτονιές στον Καναδά και μετά από εξαγωγή και ανάλυση της χρήσης 20.000 αγγλικών δανείων, συμπέραναν ότι “ *borrowing especially nonce borrowing, resembles code switching in that it must be a community MODE in order to gain any real currency*” (1988: 98) [ο δανεισμός, ειδικά ο δανεισμός άπαξ, αντικατοπτρίζει αλλαγή κώδικα με την έννοια ότι πρέπει να υπάρχει μια κλίμακα κοινότητας με σκοπό να κερδηθεί οποιοδήποτε πραγματικό συνάλλαγμα]. Με άλλα λόγια, οι Poplack et al. (1988) υποστηρίζουν την ύψιστη επίδραση του περιβάλλοντος και συγκεκριμένα την επιρροή της νόρμας μιας κοινότητας για το γλωσσικό δανεισμό, η οποία, όμως, λειτουργεί συνεργατικά με την ατομική ικανότητα του κάθε χρήστη. Από την άλλη, η Treffers-Daller (1999: 2 & 1999: 60) εξετάζοντας δύο διαφορετικές πόλεις³³ σε κατάσταση επαφής, τις Βρυξέλλες και το Στρασβούργο διαφωνεί με τις απόψεις των Thomason & Kaufman (1988) και Poplack et al. (1988) και υποστηρίζει ότι οι δομικοί παράγοντες και όχι οι κοινωνιογλωσσικοί είναι οι βασικοί καταλύτες (determinants) στο γλωσσικό αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής. Σύμφωνα, δηλαδή, με την Treffers-Daller, η

³² Για περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με τους κοινωνικούς λόγους που πυροδοτούν τον λεξικό δανεισμό βλ. Winford (2003: 37- 42).

³³ Σε αυτό το άρθρο της, η Treffers-Daller μελετά τη γαλλική και γερμανική επίδραση στις ποικιλίες των Βρυξελλών και του Στρασβούργου και επιχειρεί να ερμηνεύσει τις ασυμμετρίες που ανακύπτουν στην επαφή μέσα από μια τυπολογική προοπτική, την επαφή μιας γαλλικής με μια γερμανική ποικιλία.

δομή των γλωσσών που εμπλέκονται στα φαινόμενα επαφής και όχι το κοινωνιογλωσσικό υπόβαθρο των ομιλητών φαίνεται να καθορίζει το γλωσσικό output.

4.2.1 Το επιχείρημα του γόητρου (*prestige*)

Η παρουσία του γόητρου αποτελεί ένα από τους κυρίαρχους **μη** γλωσσικούς περιορισμούς στην ενσωμάτωση δανείων. Όπως αναφέρουν και οι Thomason & Kaufman (1988: 43), *ένας κοινωνικός παράγοντας, ο οποίος μνημονεύεται συχνά στις συζητήσεις περί γλωσσικής επαφής είναι το γόητρο ή αγγλιστί prestige των γλωσσών σε επαφή*. Ο δανεισμός είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το γόητρο των γλωσσών σε επαφή. Οι Thomason & Kaufman (1988 : 43-44) παραθέτουν την ακόλουθη άποψη της Moravcsik (1978: 89), ο οποίος συνδέει το γόητρο με τον γλωσσικό δανεισμό: “*nothing can be borrowed [i.e. borrowed in the broadest sense, not in our narrow usage] from a language which is not regarded [as] prestigious by the speakers of the borrowing language.*” Αν αποδώσουμε στα ελληνικά τη γνώμη της Moravcsik τότε θα έχουμε το ακόλουθο επιχείρημα:

«ο δανεισμός λεξικών μονάδων, μορφημάτων, φωνημάτων ή δομών, γενικότερα γλωσσικών στοιχείων μπορεί να συντελεστεί μόνο από μια μη κυρίαρχη ή αλλιώς υποδεέστερη γλώσσα σε μια κυρίαρχη γλώσσα».

Στο ίδιο σκεπτικό με τους παραπάνω ερευνητές βρίσκεται και η McMahon (1994: 202), η οποία θεωρεί ότι ο δεύτερος κυρίαρχος λόγος δανεισμού είναι πρωτίστως κοινωνικός και είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την οπτική του γόητρου. Αναλυτικότερα, αναφέρει ότι σε γλώσσες με άνισο επίπεδο γόητρου, τα δάνεια μεταφέρονται από τη γλώσσα με το μεγαλύτερο γόητρο στη γλώσσα με το μικρότερο γόητρο. Επιπλέον, τα δάνεια αυτά εντάσσονται στα σημασιολογικά πεδία, όπου οι ομιλητές με μεγαλύτερο prestige κρατούν την μεγαλύτερη επιρροή. Ωστόσο, αξίζει να σημειώσουμε ότι αυτή η πορεία του δανεισμού από μια γλώσσα υψηλότερου γόητρου σε μια γλώσσα χαμηλότερου γόητρου δεν είναι μονόπλευρη. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου δάνεια εισέρχονται αντίστροφα από τη γλώσσα με πιο χαμηλό γόητρο στη γλώσσα με υψηλότερο γόητρο αλλά συνήθως αυτές οι δάνειες λέξεις έχουν υποτιμητική, μειωτική συνυποδήλωση (McMahon 1994: 203). Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Σκοτσέζικων Γαελικών (Scots Gaelic), γλωσσικό σύστημα από το οποίο έχει δανειστεί η αγγλική, αν και αρνητικά στιγματισμένο.

4.2.2 Ο ρόλος της συχνότητας

Η Gallová (2009) η οποία μελετά τα αγγλικά δάνεια στον καθημερινό λόγο των Σλοβάκικων υποστηρίζει ότι τα δάνεια τα οποία χρησιμοποιούνται πιο συχνά και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα είναι αυτά που ενσωματώνονται καλύτερα στη γλώσσα-στόχο (Σλοβάκικα). Συγκεκριμένα, δηλώνει ότι “*the important factor*

determining the way and speed of the process of the adaptation of the English loanwords is their frequency and duration of their use in the language” [ο σημαντικός παράγοντας που καθορίζει την πορεία και τη ταχύτητα της διαδικασίας της προσαρμογής των αγγλικών δανείων είναι η συχνότητα και η διάρκεια της χρήσης τους στη γλώσσα] (2009: 31). Από την άλλη, η έρευνα των Winter-Froemel et al. (2014) σε ορισμένα «μη καταχρηστικά» (non catachrestic) αγγλικά δάνεια στα Γερμανικά, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η συχνότητα μπορεί να επηρεάσει την εισδοχή και κυριαρχία συγκεκριμένων αγγλικών δανείων έναντι των γερμανικών ισοδύναμών τους όμως μέχρι ένα συγκεκριμένο σημείο, καθώς οι παράγοντες του μήκους της δάνειας λέξης και του λεξικού πεδίου εμπλέκονται στην διάχυση του δανείου στοιχείου στη γλώσσα-στόχο. Επιπρόσθετα, όπως αναφέρουν οι Winter-Froemel et al. (2014: 7), η συχνότητα του δανείου στη γλώσσα-πηγή δεν φαίνεται να καθορίζει την “επιτυχία” του στη γλώσσα-στόχο, γιατί ο παράγοντας της κυριαρχίας (dominance) των γλωσσών που εμπλέκονται σε επαφή φαίνεται να επηρεάζει την επικράτηση των δανείων στη γλώσσα-στόχο, π.χ. στην περίπτωση των Maori English της Νέας Ζηλανδίας, που μελετούν οι Calude & Pagel (in press). Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων παραγωγικών προσφυσμάτων, μια πρόβλεψη που φαίνεται εύλογη και θεωρώ ότι μπορεί να πιστοποιηθεί και για τα Επτανησιακά είναι ότι τα παραγωγικά προσφύματα που χρησιμοποιούνται πιο συχνά στα Επτανησιακά, αυτά είναι που θα προτιμηθούν και για την ενσωμάτωση των ιταλογενών λεξικών δανείων στο σύστημα των Επτανησιακών.

Ωστόσο, η συχνότητα συγκεκριμένων δανείων λέξεων και πιο ειδικά συγκεκριμένων προσφυσμάτων στη γλώσσα-πηγή μπορεί να επηρεάσει την ενσωμάτωση συγκεκριμένων δανείων στη γλώσσα-στόχο αλλά εν μέρει. Η συχνότητα χρήσης δανείων λέξεων σε συνδυασμό με τους πολιτικούς (κυριαρχία) και τους υπόλοιπους κοινωνικούς παράγοντες, στους οποίους αναφέρθηκα σε προηγούμενη ενότητα, π.χ. το γόητρο της γλώσσας, η κοινωνική ταυτότητα, η διγλωσσία, η ένταση της επαφής, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αναπτύξουν εξολοκλήρου προβλέψιμους περιορισμούς για την προκαλούμενη από επαφή αλλαγή [στις γλώσσες] (Thomason & Kaufman 1988: 46). Παρ’ όλα αυτά δεν πρέπει να αφαιρούμε τις κοινωνικές παραμέτρους από το πεδίο της γλωσσικής επαφής, γιατί όπως δηλώνουν ρητά οι Thomason & Kaufman (1988: 213) *καμία περίπτωση γλωσσικής αλλαγής, υποκινούμενης από γλωσσική επαφή (π.χ.πιτζικοποίηση, κρεολοποίηση) δεν μπορεί να ερμηνευθεί επαρκώς χωρίς την πρόεπουσα προσοχή στο κοινωνιογλωσσικό περιεχόμενο*. Οι κοινωνικοί και πολιτικοί (εξωγλωσσικοί) λόγοι σε συνδυασμό με ενδογλωσσικούς παράγοντες των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή, π.χ. τη μορφολογία των Επτανησιακών και των ιταλογενών διαλέκτων, με τις οποίες τα Επτανησιακά βρίσκονται σε επαφή, μπορεί να θεωρηθούν ότι συνιστούν την πολλαπλή αιτιότητα και ότι παρέχουν την συνθετική ερμηνεία και για την περίπτωση της μορφολογικής ενσωμάτωσης λεξικών δανείων στα Επτανησιακά.

4.2.3 Υπάρχουν όντως περιορισμοί στο δανεισμό;

Στις προηγούμενες ενότητες αναφέρθηκα σε ορισμένους περιορισμούς αναφορικά με το δανεισμό στοιχείων. Ωστόσο, η παρουσία των παραπάνω περιορισμών στο δανεισμό αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο και πολυσυζητημένο θέμα μεταξύ των γλωσσολόγων. Όπως τονίζει ο Lass (1997: 185) “*one classical area of concern for historical linguists dealing with borrowing has been the question of whether there are any universals (or even strong probabilistic) constraints on what can be borrowed*” [ένα κλασικό πεδίο ενδιαφέροντος για τους ιστορικούς γλωσσολόγους που ασχολούνται με το δανεισμό είναι το ερώτημα του κατά πόσον υπάρχουν καθολικά ή ακόμα πιθανοί περιορισμοί στο τι μπορεί να υπόκειται σε δανεισμό]. Ο Weinreich (1968: 29) αναφέρει ότι “*there is no limit in principle to the influence which one morphological system may have upon another*” [δεν υπάρχει όριο στην επίδραση που μπορεί να έχει ένα μορφολογικό σύστημα πάνω σε ένα άλλο]. Από την άλλη, η Moravcsik (1978: 111), όπως παρατίθεται στους Wichmann & Wohlgemuth (2008), ισχυρίζεται ότι [ένα] *λεξικό στοιχείο του οποίου το νόημα είναι ρηματικό δεν μπορεί ποτέ να συμπεριλαμβάνεται στα δανεισμένα στοιχεία*. Με άλλα λόγια, η Moravcsik υποστηρίζει ότι τα ρήματα δεν υπόκεινται σε δανεισμό ή ακόμα και αν υπόκεινται είναι απαραίτητη η διαδικασία της ονοματοποίησής/ουσιαστικοποίησής τους (nominalization) για να ενταχθούν στο σύστημα του δανεισμού (βλ. και Hock & Joseph 1996: 257, Hock 1991: 386). Ο παραπάνω ισχυρισμός έχει διαψευστεί από πολλούς γλωσσολόγους. Οι Hock & Joseph (1996: 258) δηλώνουν χαρακτηριστικά ότι “*under the right social circumstances both types of lexical items (verbs and nouns) can be borrowed*³⁴” [υπό τις σωστές κοινωνικές περιστάσεις και τα δύο είδη των λεξικών στοιχείων (ρήματα και ουσιαστικά) μπορούν να δανειστούν]. Χαρακτηριστική είναι η άποψη των Thomason & Kaufmann (1988:14), όπως παρατίθεται στον Lucas (2014: 13), “*as far as the strictly linguistic possibilities go, any linguistic feature can be transferred from any language to any other language*” [όσο οι αυστηρές γλωσσολογικές πιθανότητες είναι στο προσκήνιο, οποιοδήποτε γλωσσικό χαρακτηριστικό μπορεί να μεταφερθεί από οποιαδήποτε γλώσσα σε οποιαδήποτε άλλη γλώσσα]. Ο Johanson (2002: 308) εξετάζοντας περιπτώσεις γλωσσικής επαφής στα Τουρκικά, κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα με τους Thomason & Kaufmann (1988: 14) και Hock & Joseph (1996: 258), δηλώνοντας τα ακόλουθα: *οι κοινωνικοί παράγοντες μπορούν να ξεπεράσουν σημαντικά δομικά εμπόδια για να συντελεστεί η αντιγραφή. Κάτω από τις κατάλληλες κοινωνικές περιστάσεις, ειδικά σε περιπτώσεις έντονης και μακρόχρονης γλωσσικής επαφής, σχεδόν οποιοδήποτε στοιχείο από ένα κώδικα μπορεί να αντιγραφεί σε ένα άλλο κώδικα*

Σε παρόμοιο συμπέρασμα με τους Thomason & Kaufmann (1988: 14), Johanson (2002: 308) και Hock & Joseph (1996: 258) καταλήγει και ο Joseph (2002), ο οποίος μελετά την εξέλιξη της άρνησης στα Ελληνικά και τη σύνδεση αυτής με τη γλωσσική επαφή μεταξύ του ελληνικού γλωσσικού συστήματος και άλλων

³⁴ Ο Joseph (1999: 121) αναπτύσσει την ίδια άποψη.

βαλκανικών γλωσσών. Συμπεραίνει, δηλαδή, ότι δεν υπάρχουν γλωσσικοί περιορισμοί στο αποτέλεσμα της γλωσσικής επαφής και ότι στην ουσία τα γραμματικά και λεξικά δάνεια λειτουργούν με βάση τον ίδιο μηχανισμό. Συγκεκριμένα, δηλώνει ότι η επίδραση της γλωσσικής επαφής ακόμα και σε πολύ γραμματικά στοιχεία, όπως είναι το στοιχείο της άρνησης, είναι εξαιρετικά εκτεταμένη. Το ίδιο σκεπτικό του ‘anything goes’ των Thomason & Kaufman αναπτύσσει και ο Campbell (1993: 104) υποστηρίζοντας ότι κάποια προτεινόμενα γενικά καθολικά και αρχές που φαίνεται να χαρακτηρίζουν το (γραμματικό) δανεισμό δεν πρέπει να εκλαμβάνονται ως αυστηροί, ξεκάθαροι περιορισμοί, αλλά ως γενικές τάσεις στα γλωσσικά συστήματα. Στο ίδιο κλίμα του ‘anything goes’ και ο Grant (2008: 181) ισχυρίζεται την ελευθερία στον δανεισμό προσφυσμάτων, λέγοντας χαρακτηριστικά ότι “*the epistemological escape hatch labelled “it can’t be borrowed” is closed forever*” [η επιστημονική έξοδος κινδύνου με τον τίτλο ‘δεν μπορεί να δανειστεί’ έχει κλείσει για πάντα]. Στην ίδια γραμμή με τους Weinreich (1968), Hock & Joseph (1996) και Grant (2008) –μεταξύ άλλων- τάσσεται η Ralli (2012c: 3) η οποία μελετώντας την προσαρμογή ρηματικών δανείων από τα Τουρκικά στα Αϊβαλιώτικα συμπεραίνει ότι δεν υφίσταται κάποια ευκολία στο δανεισμό ρημάτων σε σχέση με τα ουσιαστικά, αλλά αντιθέτως και τα ουσιαστικά και τα ρήματα τυγχάνουν της ίδιας πιθανότητας να αποτελέσουν αντικείμενο δανεισμού, εφόσον οι μορφολογικές και φωνολογικές ιδιότητές τους ταιριάζουν με τις αντίστοιχες ιδιότητες (μορφολογικές και φωνολογικές) των στοιχείων (ρημάτων και ουσιαστικών) της γλώσσας-στόχου. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει χαρακτηριστικά “*for languages with rich morphology (...), the items which are easily borrowed are not necessarily nouns, but those whose morphology can be easily adapted to the morphology of the target language*” (2012c : 190) [για τις γλώσσες με πλούσια μορφολογία, τα στοιχεία που δανείζονται εύκολα δεν είναι απαραίτητως ουσιαστικά, αλλά αυτά τα στοιχεία των οποίων η μορφολογία μπορεί εύκολα να προσαρμοστεί στη μορφολογία της γλώσσας-στόχου]. Επομένως, το επιχείρημα περί ευκολότερης δανεισιμότητας των ουσιαστικών σε σχέση με τα ρήματα καταρρίπτεται εν μέρει, σύμφωνα με τον παραπάνω ισχυρισμό της Ralli (2012). Η ίδια, όμως, αναγνωρίζει την παρουσία γλωσσικών περιορισμών στη διαδικασία του δανεισμού, δίνοντας προτεραιότητα σε αυτούς - σε σχέση με τους εξωγλωσσικούς - και τονίζοντας ειδικότερα το ρόλο της μορφολογίας των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή για το δανεισμό.

5. Δανεισιμότητα

5.1 Κλίμακες δανεισιμότητας και δανεισιμότητα στοιχείων

Οι Gardani, Arkadiev & Amiridze (2015) στην εισαγωγή του συλλογικού βιβλίου τους *Borrowed Morphology* αναφέρουν τους ερευνητές Whitney (1881), Haugen (1950), Moravcsik (1978), Thomason & Kaufmann (1988) και Field (2002), ως εκείνους τους γλωσσολόγους, που έχουν προτείνει διάφορες κλίμακες δανεισιμότητας με σκοπό να μετρήσουν -κατά κάποιο τρόπο- τους διαφορετικούς βαθμούς δανεισιμότητας που υπάρχουν στο φαινόμενο του δανεισμού.

Στο 3^ο κεφάλαιο του βιβλίου τους, οι Thomason & Kaufman (1988: 37) ισχυρίζονται ότι σε μια κατάσταση δανεισμού τα πρώτα ξένα στοιχεία που εισέρχονται στη γλώσσα-στόχο είναι οι λέξεις. Πράγματι, ο λεξικός³⁵ δανεισμός συχνά συντελείται χωρίς να υφίσταται εκτεταμένη διγλωσσία. Ο Meillet (1921b: 84), όπως παρατίθεται στους Thomason & Kaufman (1988: 73), τάσσεται υπέρ της ευκολίας στο δανεισμό των λέξεων, με το επιχείρημα ότι *το λεξικό (lexicon) δεν είναι σύστημα σε αντίθεση με τη γραμματική ή τη φωνολογία, που αποτελούν κλειστά στο δανεισμό συστήματα*. Πέραν του λεξικού δανεισμού, σε περιπτώσεις εκτεταμένης διγλωσσίας μπορεί να πραγματοποιηθεί και δομικός δανεισμός, δηλαδή δομικά στοιχεία, όπως μορφολογικά, συντακτικά, φωνολογικά και φωνητικά να μεταφερθούν στη γλώσσα - στόχο. Σύμφωνα με τους Thomason & Kaufman (1988: 73) ο δομικός δανεισμός εξαρτάται από την εσωτερική δομή του κάθε υποσυστήματος. Όσο καλύτερα διαμορφωμένη εσωτερική δομή έχει ένα σύστημα, τόσο εντονότερη πρέπει να είναι η επαφή για να πραγματοποιηθεί δομικός δανεισμός.

Σχετικά με το ποια μέρη του λόγου συμμετέχουν στο δανεισμό ευκολότερα ή δυσκολότερα από κάποια άλλα, ο Rendon (2008: 295) αναφέρει την ακόλουθη κλίμακα δανεισιμότητας:

$$N > V > A > Adv^{36}$$

Η παραπάνω κλίμακα δεν ισχύει απόλυτα για τα ισπανικά δάνεια στις τρεις γλώσσες (Quichua, Otomi, Guaraní) που ο ίδιος μελετά. Φυσικά και η παραπάνω κλίμακα δανεισιμότητας δεν αποτελεί εξήγηση στο φαινόμενο της δανεισιμότητας των μερών του λόγου και χρειάζεται περαιτέρω ερμηνεία. Δείχνει απλά μια τάση στη δανεισιμότητα κάποιων μερών του λόγου και συγκεκριμένα την ευκολία στο δανεισμό στοιχείων της ανοικτής τάξης. Από όσο ξέρω, η παραπάνω κλίμακα δεν έχει

³⁵ Αναφορικά με το λεξικό δανεισμό, οι Hock & Joseph (1996: 257) υποστηρίζουν ότι διαφορετικές σφαίρες του λεξιλογίου υπόκεινται πιο εύκολα ή δύσκολα σε δανεισμό. Αναλυτικότερα, ισχυρίζονται ότι το βασικό λεξιλόγιο, λέξεις, δηλαδή, που αναφέρονται σε βασικές ανθρώπινες ανάγκες, γενικά, συμμετέχουν πιο δύσκολα στο δανεισμό.

³⁶Ο Lass (1997: 190) προτείνει την ακόλουθη κλίμακα δανεισιμότητας Noun > Adjective > Verb > Adverb > Preposition.

πιστοποιηθεί ότι ισχύει για όλες τις γλώσσες και χρειάζεται ποσοτική³⁷ ανάλυση σε μεγαλύτερα corpora γλωσσών.

Μια πιο πλήρης κλίμακα δίνεται από τον Muysken (1981), όπως μεταφέρεται από τον Winford (2010: 176).

Nouns > Adjectives > Verbs > Prepositions > Coordinating Conjunctions > Quantifiers
> Determiners > Free pronouns > Clitic pronouns > Subordinating Conjunctions

[Ουσιαστικά > Επίθετα > Ρήματα > Προθέσεις > Παρατακτικοί σύνδεσμοι >
Ποσοδείκτες > Τροποποιητές > Ελεύθερες αντωνυμίες > Κλιτικές αντωνυμίες >
Υποτακτικούς Συνδέσμους]

Στην παραπάνω κλίμακα φαίνεται ξεκάθαρα ότι τα στοιχεία ανοικτής τάξης, π.χ. ουσιαστικά (Ξυδόπουλος 2008: 75, Pulcini et al. 2012: 12) δανείζονται πιο εύκολα σε αντίθεση με τα στοιχεία κλειστής τάξης, π.χ. σύνδεσμοι (Ξυδόπουλος 2008: 76, Pulcini et al. 2012: 12). Η ευκολότερη δανεισιμότητα των στοιχείων ανοικτής τάξης, π.χ. των ουσιαστικών ερμηνεύεται από τον Winford (2010: 178) με βάση τη σταθερότητα και δομική συνοχή/συμφωνία των στοιχείων, την τυπολογική ομοιότητα των γλωσσών σε επαφή αλλά και τη μορφολογική περιπλοκότητα των λεξικών στοιχείων.

Σχετικά με τη μεταφορά μορφημάτων από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο, ο Weinreich (1963: 44) δηλώνει ξεκάθαρα ότι η μεταφορά μεμονωμένων μορφημάτων όλων των ειδών είναι δυνατή κάτω από ιδανικές δομικές συνθήκες, όπως η προϋπάρχουσα ομοιότητα μοτίβων ή ο σχετικά αδέσμευτος και συνήθης τύπος του μορφήματος. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά το είδος των μορφημάτων που μεταφέρονται, ερευνητές όπως ο Gardani (2008) και ο Grant (2008) έχουν καταλήξει στο ότι όλα τα είδη των μορφημάτων μπορούν να μεταφερθούν είτε δηλαδή είναι παραγωγικά είτε είναι κλιτικά. Στην ίδια γραμμή με τους Gardani (2008) και Grant (2008) τοποθετείται και ο Seifart (2012: 474) ισχυριζόμενος ότι και η κλιτική και η παραγωγική μορφολογία μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο δανεισμού. Απλά υπάρχει μια προτεραιότητα στο δανεισμό των παραγωγικών³⁸ προσφυμάτων σε σχέση με τα κλιτικά προσφύματα (Bakker & Hekking 2012: 188). Αναφορικά με τη σχέση των μορφημάτων και των γραμματικών κατηγοριών αξίζει να τονιστεί ότι όπως δηλώνουν οι Thomason & Kaufman (1988: 73), *οι σειρές των μορφημάτων συμμετέχουν γενικά πιο εύκολα σε δανεισμό σε σχέση με τις γραμματικές κατηγορίες, καθώς η αναδιάρθρωση των υπάρχουσών κατηγοριών προκαλεί γενικά μικρότερη τυπολογική παρεμβολή σε σχέση με την προσθήκη καινούριων κατηγοριών.*

³⁷ Η ανάγκη της ποσοτικής ανάλυσης, γενικότερα, στις δάνειες λέξεις έχει τονιστεί – μεταξύ άλλων – από τους Zenner et al. (2011: 93).

³⁸ Υπέρ της ευκολίας στο δανεισμό των παραγωγικών προσφυμάτων (π.χ. -able, -ate) σε σχέση με τα κλιτικά τάσσεται και ο Hock (1991: 387).

Επιπρόσθετα, ο αριθμός των λειτουργιών των λεξικών στοιχείων ή των δομών παίζει καθοριστικό ρόλο στην δυνατότητά τους να αποτελούν αντικείμενο δανεισμού. Με άλλα λόγια, όσο περισσότερες λειτουργίες διαθέτει ένα στοιχείο τόσο πιο δύσκολα συμμετέχει σε δανεισμό. Με τα λόγια των Thomason & Kaufman (1988: 73) και σύμφωνα με τον παράγοντα της μονολειτουργικότητας του Heath, *όσο λιγότερες λειτουργίες έχει ένα δομικό στοιχείο, τόσο πιθανότερο είναι να αντιστοιχεί σε ένα στοιχείο στη γλώσσα-στόχο, δηλαδή να έχει υποστεί δανεισμό.*

Ταυτόχρονα με τον αριθμό λειτουργιών ενός λεξικού στοιχείου οι Gardani et al. (2015) αναφέρουν τις παραμέτρους της πολυσημίας και της διακριτότητας (concreteness) του νοήματος και της λειτουργίας που φέρει ένα λεξικό στοιχείο. Σύμφωνα με τους Weinreich (1953) και Rohde et al. (1999), όπως παρατίθενται στους Gardani et al. (2015: 9), κατά τη διάρκεια ενός λεξικού δανεισμού δεν μεταφέρονται όλες οι σημασίες ενός λεξικού στοιχείου από μια γλώσσα-πηγή σε μια γλώσσα-στόχο. Δηλαδή, ένα πολύσημο λέξιμα σε μια γλώσσα-πηγή είναι πιο πιθανό να μετατραπεί σε μονόσημο λέξιμα στη γλώσσα-στόχο παρά να διατηρήσει την πολυσημία του. Όσον αφορά τη διακριτότητα της σημασίας, μεταξύ άλλων οι Kayigema (2010: 52) και Gardani et al. (2015: 9), υποστηρίζουν ότι όσο πιο διακριτό και ξεκάθαρο³⁹ είναι το νόημα και η λειτουργία ενός λεξικού στοιχείου, τόσο πιο πιθανό είναι να συμμετέχει στο δανεισμό. Όπως αναφέρει και ο Anntila (1972: 155), για το αγγλικό γλωσσικό σύστημα, λέξεις με πολύ συγκεκριμένο αντικείμενο αναφοράς, όπως ‘*gnu*’, ‘*aardvark*’ και ‘*sputnik*’, έχουν μεταφερθεί πιο εύκολα σε σχέση με λέξεις με πιο αφηρημένη σημασία, όπως ‘*tabu*’. Ακόμα και στις περιπτώσεις των ουσιαστικών, οι λέξεις με διακριτό νόημα τυγχάνουν μεγαλύτερης πιθανότητας να μεταφερθούν σε μια γλώσσα-στόχο σε σχέση με τις λέξεις που χαρακτηρίζονται από αφηρημένο νόημα. Αντίστοιχα και κατά τη μεταφορά των μορφημάτων, τα μορφήματα με ξεκάθαρη λειτουργία και υψηλότερο βαθμό λειτουργικής διαφάνειας (functional transparency) δανείζονται πιο συχνά.

³⁹ Και ο Elšik (2009) στη μελέτη του αναφορικά με τις δάνειες λέξεις των Selice Romani, μιας γλωσσικής ποικιλίας της Σλοβακίας, παρατηρεί την ίδια τάση στο δανεισμό των λέξεων με το πιο ακριβές και ξεκάθαρο νόημα. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι τα ποσοστά των δανείων λέξεων που αφορούν σημασιολογικά πεδία τα οποία σχετίζονται με αφηρημένα περικείμενα (abstract contexts), π.χ. ποσότητα, συναισθήματα είναι μικρότερα σε σχέση με τα ποσοστά των δανείων που συνδέονται με σημασίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από πολύ διακριτά νοήματα, π.χ. το σπίτι, ο μοντέρνος κόσμος, τα οποία είναι πολύ υψηλά (2009: 27).

6. Επτανησιακά

6.1. Γλωσσικά χαρακτηριστικά, γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία

Στα νησιά του Ιονίου πελάγους ή αλλιώς στα Επτάνησα ομιλούνται τα Επτανησιακά ιδιώματα. Σύμφωνα με τον Κοντοσόπουλο (2008: 67) *με τον όρο Επτανησιακά ιδιώματα εννοούμε τα ιδιώματα των νησιών του Ιονίου πελάγους, δηλαδή, της Κέρκυρας, των Παξών, της Κεφαλληνίας, της Ιθάκης, της Ζακύνθου και των μικρών νησιών που βρίσκονται στη θαλάσσια περιοχή βορείως και νοτίως της Κέρκυρας και των Παξών*. Σύμφωνα με τους Ralli, Gkiouleka & Makri (in press) τα Επτανησιακά ομιλούνται και στα μικρότερα νησιά, Οθωνοί, Ερεϊκούσσα, Μαθράκι και Αντίπαξι. Ο Trudgill (2003: 58-59) εντάσσει τα Επτανησιακά στις κεντρικές διαλέκτους, μαζί με τα Πελοποννησιακά και τα Ηπειρώτικα (της δυτικής Ηπείρου), ακολουθώντας την κατηγοριοποίηση του Newton (1972). Στις διαλέκτους που ονομάζει *κεντρικές* ο Trudgill αναγνωρίζει κάποιες ενδοδιαφοροποιήσεις, χωρίς, όμως, να τις κατονομάζει. Από τα Επτανησιακά ιδιώματα εξαιρείται το ιδίωμα της Λευκάδας που παρουσιάζει στοιχεία βορείου φωνηεντισμού⁴⁰. Οι αποκλίσεις των Επτανησιακών από την Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) δεν είναι τόσες πολλές. Οι διαφορές των Επτανησιακών από την ΚΝΕ εντοπίζονται, κυρίως, στο επίπεδο του λεξιλογίου και στο φωνολογικό επίπεδο, συγκεκριμένα στον επιτονισμό, ιδίως, στην Κέρκυρα. Όπως αναφέρει η Ράλλη (2013: 12), *οι επιπτώσεις της επαφής για την Επτανησιακή είναι κυρίως ορατές στο λεξιλόγιο και σε κάποιο βαθμό στη φωνολογία, κυρίως, στον επιτονισμό και στη μορφολογία με την εισαγωγή κυρίως προσφωμάτων, π.χ. σχηματισμός ουσιαστικών με το παραγωγικό επίθημα –αδα από το βενετσιάνικο –ada, ενώ δεν υπάρχουν, σχεδόν, καθόλου αλλαγές σε συντακτικό επίπεδο*.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Κοντοσόπουλος, *εκείνο που χρωματίζει έντονα την Επτανησιακή ομιλία, είναι οι λέξεις ιταλικής καταγωγής, λόγω της μακραίωνης βενετσιάνικης κατοχής στα Επτάνησα*. Τα Επτάνησα βρίσκονταν υπό βενετσιάνικο ζυγό τουλάχιστον για τέσσερις αιώνες, από τα μέσα του 14^{ου} αι. έως τα τέλη του 18^{ου} αι. ανάλογα το νησί (Ράλλη 2013: 12). Ειδικότερα, τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα ήταν τα πρώτα νησιά που περιήλθαν στην κατοχή των Βενετσιάνων, το 1366. Είκοσι χρόνια μετά, το 1386, η Κέρκυρα περιέρχεται στη κτήση της Βενετίας, ενώ η Ζάκυνθος καταλαμβάνεται από τους Βενετσιάνους το 1485. Η Κεφαλονιά και η Ιθάκη περιήλθαν στις κτήσεις των Βενετσιάνων το 1500 και το 1503 αντίστοιχα.

⁴⁰ Σύμφωνα με τη Ράλλη (2013: 12) στη Λευκάδα ομιλείται διάλεκτος που μοιάζει με τις βόρειες διαλέκτους λόγω δύο αιτιών: 1) λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας του νησιού με την ηπειρωτική χώρα που είχε ως αποτέλεσμα την επαφή του γλωσσικού συστήματος της Λευκάδας με τις γλωσσικές ποικιλίες της ηπειρωτικής χώρας και ως εκ τούτου και με τις βόρειες διαλέκτους και 2) λόγω της μειωμένης χρονικά κατοχής του νησιού από τους Βενετσιάνους.

Τέλος, η ολοκλήρωση των βενετσιάνικων κατακτήσεων στα Επτάνησα συντελέστηκε με τη κατάληψη της Λευκάδας το 1718.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα στη γλώσσα, στα νησιά του Ιονίου πελάγους, μεταφέρθηκε το καθεστώς διγλωσσίας που επικρατούσε στην Ιταλία και συγκεκριμένα στη δημοκρατία της Βενετίας. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Fanciullo (2008: 12), όπως σημειώνει η Ράλλη (2013: 12), από τον 16^ο αι στη Βενετία επικρατούσε ένα καθεστώς διγλωσσίας, δηλαδή, στη διοίκηση χρησιμοποιούταν η Ιταλική, ενώ στη καθημερινή επικοινωνία χρησιμοποιούταν η Βενετσιάνικη. Παρόμοιο καθεστώς με τη δημοκρατία της Βενετίας επικράτησε και στα Ιόνια νησιά. Το προϊόν αυτού του καθεστώτος, δηλαδή, τα λεξικά δάνεια θα μελετήσω παρακάτω μέσα, όμως, από μια μορφολογική προοπτική.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι τα λεξικά δάνεια στα Επτάνησα δεν είναι μόνο βενετσιάνικης ή ιταλικής προέλευσης, αλλά υπάρχουν και κάποια ελάχιστα τουρκικά δάνεια. Σύμφωνα με τους Κυπριώτου & Ποδηματά (2012: 119) τα Επτάνησα σε αντίθεση με τις περισσότερες περιοχές στην Ελλάδα, περιήλθαν σε τουρκική κατοχή για μικρό χρονικό διάστημα (1479-1481 και 1485-1500). Παρά το μικρό χρονικό διάστημα της τουρκικής κατοχής στα νησιά αυτά, είναι ορατά τα αποτελέσματα της γλωσσικής επαφής στο επίπεδο του λεξικού των Επτανησιακών. Ωστόσο, η μελέτη της μορφολογικής προσαρμογής των τουρκικών δανείων στα Επτανησιακά θα αποτελέσει αντικείμενο μελλοντικής έρευνας.

6.2 Γλωσσικά δεδομένα⁴¹ από Επτάνησα

6.2.1 Άμεση εισαγωγή δανείων/ Στοιχειώδης ενσωμάτωση

Παρατηρώντας κανείς, με μια πρώτη ματιά, το φαινόμενο του λεξικού δανεισμού στα Επτάνησα μπορεί να εντοπίσει πολλές περιπτώσεις άμεσης εισαγωγής δανείων λέξεων⁴². Το κύριο χαρακτηριστικό αυτών των δανείων λέξεων είναι η *ακλισία*⁴³. Η

⁴¹ Σχετικά με τα γλωσσικά δεδομένα στα Επτάνησα θα ήθελα να τονίσω ότι πολλές λέξεις που έχω δηλώσει, μέσα σε παρένθεση, ότι ανήκουν σε συγκεκριμένη περιοχή, π.χ. Κεφαλονιά δεν αποτελούν αυστηρά καθαρό γλωσσικό κτήμα μόνο της Κεφαλονιάς αλλά ομιλούνται και σε άλλες περιοχές των Επτανήσων.

⁴² Οι Hock & Joseph (1996: 262) και Hock (1991: 397) αναγνωρίζουν ένα παρόμοιο επίπεδο άμεσης εισαγωγής δανείων στο οποίο τα δάνεια χαρακτηρίζονται από φωνολογική/φωνητική γηγενοποίηση (phonological/phonetic nativization), αλλά δεν παρουσιάζουν κάποια μορφολογική μεταβολή. Τέτοιες περιπτώσεις αποτελούν τα δάνεια στα Αγγλικά ‘rouge’, ‘conceive’, ‘compassion’, ‘sympathy’ από τα μοντέρνα Γαλλικά, τα αρχαία Γαλλικά, τα Λατινικά (μέσω των Γαλλικών) και τα Ελληνικά (μέσω των Λατινικών και Γαλλικών). Τα δάνεια αυτά οι παραπάνω ερευνητές τα εντάσσουν στην κατηγορία της *λεξικής υιοθέσις* (lexical adoption).

⁴³ Σχετικά με την ακλισία στα δάνεια ουσιαστικά η Repetti (2006: 5) αναφέρει ότι διαγλωσσικά πολλά δάνεια ουσιαστικά παραμένουν άκλιτα, φαινόμενο που εντοπίζει και περιγράφει για συγκεκριμένα ιταλικά δάνεια ουσιαστικά και αναφέρει ότι έχει παρατηρήσει και ο Corbett (1991) για τα Ρωσικά.

δήλωση του ενικού και πληθυντικού αριθμού και η διάκριση των πτώσεων σε αυτά τα δάνεια πραγματοποιείται μόνο μέσω της χρήσης γηγενών άρθρων και της κλίσης αυτών των άρθρων.

Επιπρόσθετα, σε αυτή την κατηγορία της άμεσης εισαγωγής δε παρατηρείται ένα στοιχείο, για παράδειγμα ένα παραγωγικό πρόσφυμα, είτε της γλώσσας-πηγής είτε της γλώσσας-στόχου, δηλαδή είτε ιταλογενούς είτε ελληνικής προέλευσης, που να λειτουργεί ως *ενσωματωποιητής* “integrator” για την προσαρμογή των δανείων λέξεων στα Επτανησιακά. Οι δάνειες λέξεις αυτής της κατηγορίας θα μπορούσαν να θεωρηθούν ένα είδος «νεκρών λέξεων». Η παραπάνω στρατηγική θα μπορούσε να ενταχθεί στη στρατηγική της *άμεσης εισαγωγής* (direct insertion) των Whichmann & Wohlgemuth⁴⁴ (2008: 7) ή αν υποθέσουμε ότι υπάρχουν βαθμοί ενσωμάτωσης⁴⁵ στα Επτανησιακά, στο βαθμό της στοιχειώδους (primary) ενσωμάτωσης.

Αξίζει να τονίσουμε, όμως, ότι τα ονοματικά δάνεια μαρκάρονται θετικά ως προς το γένος (αρσενικό, θηλυκό, ουδέτερο) της γλώσσας-στόχου και αποκτούν μια γραμματική και συντακτική κατηγορία. Όπως αναφέρει και η Ralli (2002: 4) τα δάνεια χαρακτηρίζονται πάντα από ενσωμάτωση ως προς το γένος, αποκτούν δηλαδή κάποια τιμή γένους ακόμα και αν δεν συμμετάσχουν στη κλίση ή την παραγωγή. Επιπλέον, παρουσιάζουν φωνολογική προσαρμογή/επανάλυση, αποκτούν δηλαδή τους φθόγγους της γλώσσας-στόχου (Επτανησιακά). Επιπρόσθετα, τα δάνεια αυτής της κατηγορίας δεν εντάσσονται στην αξιολογική μορφολογία (evaluative morphology), δε συμμετέχουν, δηλαδή, σε σχηματισμούς υποκοριστικών ή μεγεθυντικών. Για παράδειγμα, οι σχηματισμοί του τύπου **ατσιδεντάκι (το)* < *ατσιδέντε (το)* ή **ατσιδεντάρα (η)* < *ατσιδέντε (το)* είναι αντιγραμματικοί. Η άμεση εισαγωγή/μεταφορά αφορά τα δάνεια ουσιαστικά, κυρίως, ουδέτερου γένους και τα επιρρήματα. Περιπτώσεις άμεσης μεταφοράς επιθέτων υπάρχουν αλλά δεν είναι τόσο συνηθισμένες, ενώ άμεση μεταφορά ρημάτων (με μεταφορά της κλίσης από τη γλώσσα-πηγή) δεν παρατήρησα να συντελείται. Η απουσία άμεσης μεταφοράς ρημάτων είναι λογική, καθώς τα ρήματα φέρουν περισσότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά (θέμα, όψη, πρόσωπο, αριθμός, κλιτική τάξη), χαρακτηριστικά που δυσχεραίνουν την άμεση μεταφορά τους από τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα. Ας δούμε κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα παρακάτω⁴⁶.

Ουσιαστικά

Αρσενικού γένους

Επιπλέον, άκλιτα δάνεια αγγλικά ουσιαστικά εντοπίζονται και στα Γερμανικά αλλά και στα Ουγγρικά π.χ. courtyard, holiday, shop, computer, aeroplane (Clyne 2003: 143).

⁴⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τους μηχανισμούς ενσωμάτωσης των δανείων ρημάτων υπό μια τυπολογική προσέγγιση βλ. (Whichmann & Wohlgemuth 2008).

⁴⁵ Για τους βαθμούς ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά, βλ. ενότητα 9.

⁴⁶ Για περισσότερα δεδομένα βλ. παράρτημα Α. Άμεση εισαγωγή δανείων .

(1) *αναμινάλε (ο)* ‘παραθυράκι το οποίο εξέρχει επάνω από τη στέγη ως ξεχωριστός οικίσκος’ [Ζακ.] < ven. luminal (il) ‘το παράθυρο στη σοφίτα’

απελλάντε (ο) ‘αυτός που κάνει έφεση’ [Παξοί] < it. appellante (il) ‘ο ενάγων’

βιντσιτόρε (ο) ‘ο νικητής’ [Κερκ.] < it. vincitore (il) ‘ο νικητής’

κορτέζε (ο) ‘ο ευγενικός, ο φιλόφρων, ο γεναιόδωρος’ [Κεφ.] < it. cortese (il) ‘ο ευγενής’

Θηλυκού γένους

(2) *βότσε (η)* ‘η φωνή’ [Ζακ.] < it. voce (la)/ ven. vose (la) ‘η φωνή’

ιμπουταζιόν (η) ‘η κατηγορία’ [Παξοί] < it. imputazione (il) ‘η κατηγορία’

κάλε (η) ‘η οδός’ [Κερκ.] < it. calle (la)/ ven. cale (la) ‘η οδός’

κανταρίτσε (η) ‘η τραγουδίστρια’ [Κερκ.] < it. cantatrice (la) ‘η τραγουδίστρια’

Ουδέτερου γένους

(3) *ατσιδέντε (το)* ‘το ατύχημα’ [Κεφ.] < it. accidente (il)/ ven. acidente (il) ‘το ατύχημα’

έσσερε (το) ‘η ύπαρξη, ο βίος’ [Κερκ.] < it. essere (il) / ven. esser (il) ‘η ύπαρξη’

κανοκιάλε (το) ‘το τηλεσκόπιο’ [Ζακ.] < it. cannocchiale (il) ‘το τηλεσκόπιο’

καντσόνε (το) ‘το τραγούδι’ [Κεφ.] < it. canzone (il) / ven. canzon (la) ‘το τραγούδι’

pluralia tantum

(4) *μόμπιλε (τα)* ‘τα κινητά είδη’ [Κεφ.] < it./ven. mobile (il & la) / ven. mobiglie (la) ‘η επίπλωση’

Επίθετα

(5) *αντιμράμπιλε* ‘αξιοθαύμαστος’ [Ζακ.] < it. ammirabile ‘αξιοθαύμαστος’

βαριάμπιλε ‘ευμετάβλητος, άστατος’ [Κεφ.] < it. variabile ‘ευμετάβλητος’

βεριτάμπιλε ‘αληθινός, γνήσιος’ [Κερκ.] < it. veritabile ‘αληθινό’

φουρέντε ‘έξαλλος,οργισμένος’ [Κυθ.] < it. *furente* ‘έξαλλος, παράφορος’

Επιρρήματα

(6) *απούντο* ‘ ακριβώς’ [Κυθ.] < it. *appunto* ‘ακριβώς’

βεραμέντε ‘αληθινά’ [Ιθ.] < it. / ven. *veramente* ‘αληθινά, πραγματικά’

εφουτιβαμέντε ‘πραγματικά’ [Παξοί] < it. *effettivamente*/ ven. *affetivamente* ‘πραγματικά’

σούμπιτο ‘ακαριαία, γρήγορα’ [Κεφ.] < it. /ven. *subito* ‘ακαριαία’

6.2.2 Μερική ενσωμάτωση

Όπως πολύ εύστοχα αναφέρει η Ράλλη (2005: 40), *η κλίση αποτελεί το κυριότερο δείγμα εξελληνισμού και ένταξης ενός ξενικού στοιχείου στο λεξιλόγιο της γλώσσας αφού για το φυσικό ομιλητή εξομοιώνεται μορφοσυντακτικά με τις αυτόχθονες λέξεις.* Έτσι και στα Επτανησιακά πολλά ιταλογενή ονοματικά δάνεια ακολουθούν την πορεία του εξελληνισμού και εντάσσονται σε κάποιες κλιτικές τάξεις των Επτανησιακών. Ωστόσο, οι κλιτικές τάξεις που παρατηρούνται στα Επτανησιακά σε σχέση με την Κοινή Νέα Ελληνική (ΚΝΕ) παρουσιάζουν κάποιες διαφορές. Για να διαφανεί καλύτερα η σύγκριση των κλιτικών τάξεων των ονομάτων μεταξύ των Επτανησιακών και της ΚΝΕ αρχικά θα αναφερθώ στην κατηγοριοποίηση των κλιτικών τάξεων της ΚΝΕ που προτείνει η Ράλλη παραθέτοντας αντιπροσωπευτικά παραδείγματα από κάθε κλιτική τάξη και ύστερα θα παρουσιάσω τις κλιτικές τάξεις στα Επτανησιακά.

Η Ralli (2000), όπως παρατίθεται στη Ράλλη (2005: 118), όσον αφορά στην ονοματική κλίση στην ΚΝΕ προτείνει τον διαχωρισμό σε δέκα (10) κλιτικές τάξεις με βάση δύο κριτήρια: α) *την ύπαρξη συστηματικής αλλομορφίας στα θέματα των ονομάτων* και β) *τη μορφή των κλιτικών επιθημάτων που συνδέονται με αυτά.*

6.2.2.1 Κλιτικές τάξεις των ονομάτων στην ΚΝΕ

KT1: άνθρωπ-ος (ο), ψήφ-ος (η)

KT2: μαθητή-ς (ο), ταμία-ς (ο), καφέ-ς (ο), παππού-ς (ο), μπακάλη-ς (ο)

KT3: μητέρα (η), αυλή (η), αλεπού (η)

KT4: πόλη (η) (αρχαιοπρεπή θηλυκά ουσιαστικά)

KT5:βουν-ό (το)

KT6: σπίτι (το)

KT7: κράτ-ος (το)

KT8: σώμα (το)

KT9: ευγεν-ής (ο, η)

KT10: ευγεν-ές (το), βεληνεκές (το)

Στις κλιτικές τάξεις 9 και 10 εντάσσονται κάποια επίθετα και ουσιαστικά αρχαιοπρεπούς προέλευσης. Ας περάσουμε τώρα στις κλιτικές τάξεις στα Επτανησιακά.

6.2.2.2 Κλιτικές τάξεις των ονοματικών δανείων στα

Επτανησιακά

Στα Επτανησιακά εντόπισα πολλές περιπτώσεις ονοματικών δανείων, που έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας-στόχου. Στην παρούσα ενότητα θα αναλύσω την προσαρμογή των απλών ονοματικών δανείων στις ανάλογες κλιτικές τάξεις. Στο κεφάλαιο της σύνθεσης θα αναφερθώ στην προσαρμογή των σύνθετων ονοματικών δανείων σε κλιτικές τάξεις. Αναλυτικότερα, η πλειονότητα των ουσιαστικών εντάσσονται στις κλιτικές τάξεις 1, 2, 3, 5 και 6. Οι κλιτικές τάξεις 4, 7 και 8 απουσιάζουν, γεγονός που ερμηνεύεται από τον αρχαϊζοντα/λόγιο χαρακτήρα των ονομάτων που εντάσσονται σε αυτές τις κλιτικές τάξεις στην Κοινή Νέα Ελληνική. Όπως αναφέρουν και οι Ralli, Gkiouleka & Makri (in press: 6), δεν υπάρχουν δάνεια ονόματα τα οποία να προσαρμόζονται στις κλιτικές τάξεις 4 και 7, γιατί σε αυτές τις κλιτικές τάξεις εντάσσονται γηγενή ουσιαστικά, τα οποία είτε αποτελούν κατάλοιπα από τα αρχαία Ελληνικά είτε σχηματίζονται με μορφολογικούς σχηματισμούς της αρχαίας Ελληνικής. Στην κλιτική τάξη 8 εντάσσονται οι παράγωγες λέξεις από δάνειες βάσεις, κυρίως, ρηματικές, π.χ. *αβιζάρισμα (το)* ‘η ειδοποίηση, η αγγελία’ < it. *avvisare*/ ven. *avvisar* ‘προειδοποιώ’. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι εντοπίστηκε μόνο ένα δάνειο ουσιαστικό, θηλυκού γένους που να λήγει σε -η (κούρτη (η) ‘η μάντρα’ < ven. *corte* (la) ‘η μάντρα’). Ας δούμε κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα ουσιαστικών παρακάτω.

KT1

(7) *αβεντόρος (ο)* ‘ο πελάτης’ [Κυθ.] < it. *avventore* (il)/ ven. *aventòr* (il) ‘ο πελάτης’

καδινάτσος (ο) ‘ο σύρτης της πόρτας’ [Κεφ.] < it. *catenaccio* (il)/ ven. *caenazzo* (il) ‘ο σύρτης της πόρτας ή του παραθύρου’

κομμός (ο) ‘μεγάλο ξύλινο επίπλο με συρτάρια, η ιματιοθήκη’ [Κερκ.] < it. *como* (il)/ ven. *como* (il) ‘είδος επίπλου’

λαβαμάνος (ο) ‘ο νιπτήρας’ [Ιθ.] < it. lavamano (il) /ven. lavaman (il) ‘ο νιπτήρας’

ΚΤ2

(8) *καντσιλιέρης (ο)* ‘ο γραμματέας της διοίκησης’ [Κερκ.] < it. cancelliere (il) ‘ο γραμματικός’

τενέντες (ο) ‘ο υπολογαγός’ [Κεφ.] < it. tenente (il)/ ven. tenente (il) ‘ο υπολογαγός’

τούρτουλας (ο) ‘η σβούρα’ [Ζακ.] < it. trottoia (la) ‘η σβούρα’

φάντες (ο) ‘ο υπάλληλος, ο βοηθός συνεργάτη’ [Ιθ.] < it. fante (il) ‘ο πεζικάριος’

ΚΤ3

(9) *κασέλα (η)* ‘το μακρόστενο, ξύλινο κιβώτιο’ [Παξοί] < it. casella (la)/ ven. casela (la) ‘η θήκη, το χώρισμα’

παδέλα (η) ‘η πήλινη χύτρα’ [Ιθ.] < it. padella (la) ‘το τηγάνι’/ ven. paella (la) ‘το μαγειρικό σκεύος’

πίρια (η) ‘το χωνί’ [Κυθ.] < ven. piria (la) ‘το χωνί’

*σκατζιά*⁴⁷ (η) ‘η πιατοθήκη’ [Ζακ.] < it. scansia/ven.scancia/scanzia (la) ‘έπιπλο με ράφια’

ΚΤ5

(10) *βιάτζο (το)* ‘το ταξίδι’ [Κυθ.] < it. viaggio (il) ‘το ταξίδι’

καντζέλλο (το) ‘το συρτάρι’ [Κεφ.] < it. cancello (il) ‘το συρτάρι’

μαλίνο (το) ‘δυνατός πυρετός, ο τύφος κοιλιακός’ [Ιθ.] < it. maligno (επιθ. & ουσιαστικό) ‘ο κακός, ο κακοήθης’

τραταμέντο (το) ‘το κέρασμα’ [Παξοί] < it. trattamento (il)/ ven.tratamento (il) ‘το κέρασμα’

pluralia tantum

(11) *αλιμένα (τα)* ‘τα έξοδα διατροφής’ [Κερκ.] < it. allimento (il) ‘τα τρόφιμα’

⁴⁷ Στα Κεφαλλονίτικα ο τύπος σημειώνει πτώση του τόνου στη λήγουσα, δηλαδή *σκατζιά (η)*.

κρμινάλια (τα) ‘το δικαστήριο’ [Κυθ.] < it. criminale (il) /ven. criminal (la) ‘ο εγκληματίας’

KT6

(12) *βελέσι (το)* ‘η φούστα, το κάτω μέρος του φουστανιού’ [Ιθ.] < ven. valessio (il) ‘το κάτω μέρος του φουστανιού’

καντούνι (το) ‘ο στενός δρόμος, το σοκάκι’ [Κερκ.] < ven. canton (il) / it. cantone (il) ‘το δρομάκι, η γωνία του δρόμου’

κασούνι (το) ‘το μπαούλο’ [Παξοί] < it. cassone (il) / ven. cason (il) ‘το μπαούλο’

πορτόνι (το) ‘η μεγάλη εξώθυρα, η αυλόπορτα’ [Κεφ.] < it. portone (il) ‘η μικρή πορτούλα’

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι γιατί υπάρχουν οι περιπτώσεις άμεσης εισαγωγής δάνειων λέξεων στα Επτανησιακά, όπως είδαμε στην ενότητα 6.2.1, ταυτόχρονα με τις περιπτώσεις έμμεσης εισαγωγής, όπως τα αμέσως παραπάνω παραδείγματα, όπου χρησιμοποιούνται είτε ελληνικά είτε ιταλογενή παραγωγικά προσφύματα και ελληνικά κλιτικά επιθήματα στα δάνεια. Με άλλα λόγια, γιατί στην επτανησιακή διάλεκτο εντοπίζονται περιπτώσεις όπου κάποια δάνεια, π.χ. *καντσόνε (το)* ‘το τραγούδι’ < it. canzone (il) /ven. canzon (la) ‘το τραγούδι’ δεν κλίνονται και απλά επαναναλύονται φωνολογικά στη διάλεκτο και κάποιες άλλες, όπου εντάσσονται κανονικά στο ελληνικό κλιτικό σύστημα, αποκτώντας γένος και γραμματική κατηγορία, π.χ. *αβοκάτος (ο)* ‘ο δικηγόρος’ < it. avvocato/ ven. avvocato (il). Είναι συνειδητή η ενσωμάτωση κάποιων δάνειων λέξεων και η μη ενσωμάτωση κάποιων άλλων από τους διαλεκτόφωνους; Ποιοι είναι οι παράγοντες που καθορίζουν την επιλογή της άμεσης και ποιοι της έμμεσης εισαγωγής; Είναι αμιγώς μορφολογικοί ή μπορεί να υπάρχουν και σημασιολογικοί (η διακριτότητα ‘concreteness’ του νοήματος των δανείων ή ο αριθμός των λειτουργιών) ή κοινωνικοί/ εξωγλωσσικοί λόγοι (π.χ. βαθμός διγλωσσίας, συχνότητα χρήσης); Από την άλλη, εξωγλωσσικοί παράγοντες, όπως το επιχείρημα της διγλωσσίας είναι αρκετοί για να ερμηνεύσουν αυτή την ανομοιογένεια ως προς την ενσωμάτωση των δανείων στα Επτανησιακά; Στα παραπάνω ερωτήματα θα προσπαθήσω να δώσω απαντήσεις στις επόμενες παραγράφους.

Σύμφωνα με τη McMahon (1994: 205) κάποιες γλώσσες έχει παρατηρηθεί ότι υιοθετούν τα δάνεια. Αυτές οι γλώσσες λειτουργούν, δηλαδή, ως *ανάδοχοι* (adopters) δάνειων λέξεων, διατηρώντας το ξενικό χαρακτήρα των δανείων και εισάγοντας άμεσα τα δάνεια χωρίς να τα προσαρμόζουν. Από την άλλη, κάποιες άλλες γλώσσες εμφανίζουν τη τάση να προσαρμόζουν τις δάνειες λέξεις. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτές τις γλώσσες, οι δάνειες λέξεις εισάγονται έμμεσα και η μορφή τους «*γηγενοποιείται*»

στις ιδιότητες του γλωσσικού τους συστήματος. Η επιλογή της *υιοθεσίας* (adoption) αντί της *προσαρμογής* (adaptation) στο δανεισμό σε μια γλώσσα δεν είναι ξεκάθαρο αν μπορεί να προβλεφθεί, σύμφωνα με τη McMahon (1994: 205). Η ίδια παραθέτει την άποψη του Hock (1986), ο οποίος συνδέει την προτίμηση της μιας στρατηγικής έναντι της άλλης με βάση το *γλωσσικό εθνισμό* (linguistic ethnism/nationalism). Η McMahon (1994: 205) είναι της άποψης ότι ο βαθμός διγλωσσίας σε συνδυασμό με την ποσότητα των δανείων από την ίδια πηγή καθορίζουν το βαθμό προσαρμογής των δάνειων λέξεων. Αναφορικά με το βαθμό διγλωσσίας και σύμφωνα, πάντα, με την οπτική της McMahon (1994: 205), ένας ομιλητής όσο μεγαλύτερο βαθμό διγλωσσίας διαθέτει και όσο μεγαλύτερη γνώση της γλώσσας-πηγής διαθέτει, επιλέγει να μην προσαρμόσει τα δάνεια από μια γλώσσα-πηγή και απλά να τα «υιοθετήσει»⁴⁸. Ειδικότερα, ο Gardani (2013: 38) αναφερόμενος στη δάνεια ιαπωνική λέξη ‘*kimono*’ ισχυρίζεται ότι οι λιγότερο μορφωμένοι Ιταλοί ομιλητές, που γνωρίζουν λιγότερο τη νόρμα και είναι λιγότερο κονφορμιστές ως προς την νόρμα στην παραγωγή λόγου, αναμένεται να ενσωματώνουν πιο εύκολα, μορφολογικά, το δάνειο ουσιαστικό. Αντιθέτως, οι πιο μορφωμένοι ομιλητές, οι οποίοι γνωρίζουν ότι η δάνεια λέξη ‘*kimono*’ είναι Ιαπωνική επιλέγουν να μην προσαρμόσουν μορφολογικά τη λέξη στο κλιτικό σύστημα της ιταλικής γλώσσας, αλλά απλά να την «υιοθετήσουν». Αυτή η διάκριση σε περισσότερο και λιγότερο μορφωμένους, συνεχίζει ο Gardani, ισχύει μόνο όταν η δάνεια λέξη είναι σε αρχικό στάδιο ενσωμάτωσης. Από τη στιγμή που η δάνεια λέξη γίνεται πιο «οικεία», η μορφολογική ενσωμάτωση μπορεί να συντελεστεί, αδιακρίτως, από λιγότερο και περισσότερο μορφωμένους.

Στα Επτανησιακά, αν και ο βαθμός διγλωσσίας όσο και η γνώση των Επτανήσιων ομιλητών, όσον αφορά το σύστημα των Ιταλικών/Βενετσιάνικων δεν είναι τόσο αντικειμενικά εύκολο να ποσοτικοποιηθεί, φαίνεται παρ’ όλα αυτά να είναι περιορισμένος και ελάχιστη αντίστοιχα (Ralli 2012b: 112,114,116). Με γνώμονα αυτές τις παραμέτρους, του μικρού βαθμού διγλωσσίας των Επτανησίων και της περιορισμένης γνώσης των Ιταλικών/Βενετσιάνικων θα περιμέναμε μια ομοιογένεια ως προς τη χρήση ενός και μόνου συγκεκριμένου μηχανισμού στα δάνεια στοιχεία και πιο συγκεκριμένα στη χρήση μόνο της στρατηγικής της υιοθεσίας. Αντ’ αυτού, παρατηρούμε μια ποικιλομορφία στη χρήση διαφορετικών μηχανισμών και συγκεκριμένα τη χρήση της προσαρμογής παράλληλα με τη χρήση της υιοθεσίας. Σύμφωνα με τους Hock & Joseph (1996: 275) και Hock (1991: 413), η επιλογή της υιοθεσίας έναντι της προσαρμογής, με μια αρχική ανάλυση, εξαρτάται από τη δομή των γλωσσών σε επαφή. Δηλαδή, η δομική συμβατότητα και η ομοιότητα των γλωσσών σε επαφή είναι υπεύθυνη για την επιλογή της υιοθεσίας έναντι της προσαρμογής. Για παράδειγμα, στα Κινέζικα προτιμάται η στρατηγική της προσαρμογής των δανείων σε αντίθεση με τα Αγγλικά, όπου προτιμάται η στρατηγική της υιοθεσίας, λόγω της διαβάθμισης στη δομική συμβατότητα των συστημάτων σε επαφή. Όσον αφορά τα Επτανησιακά σε σύγκριση με τα

⁴⁸ Με την παραπάνω άποψη διαφωνούν οι Hock & Joseph (1996: 278) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η προσαρμογή συντελείται από ομιλητές με καλή γνώση της μορφολογίας της γλώσσας-στόχου.

Ιταλικά/Βενετσιάνικα, δε φαίνεται να χαρακτηρίζονται από δομική εγγύτητα, καθώς τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα δεν διαθέτουν πτώση και κλιτική τάξη, αν και πάλι είναι δύσκολο να μετρηθεί αυτή η δομική συμβατότητά τους/συγγενειά τους. Λόγω της απουσίας δομικής εγγύτητας των συστημάτων και σύμφωνα με το σκεπτικό των Hock & Joseph (1996) και Hock (1991) είναι αναμενόμενη και δικαιολογημένη η ποικιλομορφία στη χρήση διαφορετικών στρατηγικών, δηλαδή, στη χρήση της υιοθεσίας και της προσαρμογής.

Ωστόσο, δεν είναι μόνο η δομή που παίζει ρόλο στην επιλογή της μίας ή της άλλης στρατηγικής (Hock & Joseph 1996: 206). Στα Μοντέρνα Ισλανδικά, όπου η δομή του συστήματος διαφέρει λιγότερο από τη δομή των Αγγλικών εντοπίζεται μια τάση χρήσης της προσαρμογής αντί της υιοθεσίας. Στο ίδιο σκεπτικό με τον Hock (1986), οι Hock & Joseph (1996: 280) αναφέρουν την έννοια του γλωσσικού εθνισμού ή πιο συγκεκριμένα της *γλωσσικής καθαρότητας* (purism) για την επιλογή της προσαρμογής στα Μοντέρνα Ισλανδικά⁴⁹. Κατά τη γνώμη μου, οι αμιγώς κοινωνικές, πολιτικές (linguistic purism) ή θρησκευτικές (διάδοση του χριστιανισμού) παράμετροι δεν είναι αρκετές για την ερμηνεία της πολυπλοκότητας, που χαρακτηρίζει το φαινόμενο της ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων. Η *πολλαπλή αιτιότητα*, ο συνδυασμός δηλαδή ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών αιτιών, μάλλον, μπορεί να ερμηνεύσει καλύτερα την ποικιλομορφία στη χρήση διαφορετικών μηχανισμών στα λεξικά δάνεια στα Επτανησιακά αλλά και γενικότερα σε άλλα γλωσσικά συστήματα. Πιο συγκεκριμένα, αυτή η παράλληλη χρήση των μηχανισμών της προσαρμογής και της υιοθεσίας στα ιταλικά/βενετσιάνικα δάνεια των Επτανησιακών μπορεί να ερμηνευθεί με χρήση κάποιας εξωγλωσσικής παραμέτρου, όπως το prestige των γλωσσών σε επαφή για την επιλογή της υιοθεσίας σε συνδυασμό όμως με κάποια ενδογλωσσική αιτία, π.χ. την τυπολογική εγγύτητα/δομική συμβατότητα των Επτανησιακών με τα Βενετσιάνικα/Ιταλικά για την επιλεκτική αφομοίωση των δανείων στα Επτανησιακά. Επιπρόσθετα, η επιλογή της αφομοίωσης κάποιων δανείων στα Επτανησιακά μπορεί να ερμηνευθεί με βάση το επιχείρημα της γλωσσικής καθαρότητας σε συνδυασμό πάντα με τη δομική συμβατότητα των Επτανησιακών με τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα.

Επίθετα

Στα Επτανησιακά υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα δάνεια επίθετα είτε εντάσσονται κανονικά στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών είτε παραμένουν άκλιτα με απλό μαρκάρισμα μόνο του γένους και της γραμματικής κατηγορίας. Αναλυτικότερα, πολλά επίθετα εντάσσονται στις κλιτικές τάξεις 1 και 2 στο αρσενικό γένος, π.χ.

⁴⁹ Για περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με τις έννοιες της υιοθεσίας και της προσαρμογής και τη σύνδεση αυτών των εννοιών με τα επιχειρήματα του γοήτρου (prestige) και του γλωσσικού καθαρισμού (linguistic purism) βλ. Hock (1991: 412- 420). Σε αυτή την ενότητα δίνονται και πολλά παραδείγματα για τις στρατηγικές της υιοθεσίας και της προσαρμογής σε διάφορα γλωσσικά συστήματα, όπως τα Γερμανικά, τα Hindi, τα Κινέζικα και τα Μοντέρνα Ισλανδικά.

αμορόζος [Κερκ.] ‘ερωτοπαθής’ < it. / ven. *amoroso* ‘ο ερωτοπαθής’, *φουρέντες* ‘οργισμένος’ [Κεφ.] < it. *furente* ‘θυμωμένος’, στη κλιτική τάξη 3 στο θηλυκό γένος π.χ. *γκιούστα* [Ζακ.] ‘δίκαιη’ < ven. *giusta* ‘δίκαιη’ και στην κλιτική τάξη 5 στο ουδέτερο γένος, π.χ. *ινβαλίδο*⁵⁰ ‘άκυρο’ [Κεφ.] < it. *invalido* ‘ανάπηρος’.

Τα δάνεια επίθετα δεν εντάσσονται στις κλιτικές τάξεις 9 και 10, γεγονός που δικαιολογείται από τον αρχαϊζόντα χαρακτήρα των επιθέτων που ανήκουν σε αυτές τις κλιτικές τάξεις (π.χ. ευγενής (ο), ευγενές (το)), όπως και στην περίπτωση των ουσιαστικών που ανέλυσα στην προηγούμενη ενότητα.

Ωστόσο, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου τα επίθετα παραμένουν άκλιτα, μεταφέρονται, δηλαδή, αυτούσια χωρίς να προσαρμόζονται στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας-στόχου, π.χ. *βαριάμπιλε*⁵¹ ‘ευμετάβλητο, άστατο’ [Κεφ.] < it. *variabile* ‘ευμετάβλητος’, όπως είδαμε στην ενότητα 6.2.1. Αυτή η ομάδα των άκλιτων επιθέτων παρουσιάζει το εξέχον χαρακτηριστικό της *ακλισίας*, όπως τα άκλιτα ουσιαστικά. Τα επίθετα αυτής της κατηγορίας δεν παρουσιάζουν κάποια ελληνικά κλιτικά επιθήματα στη δομή τους και ως εκ τούτου δεν εντάσσονται σε κάποια από τις κλιτικές τάξεις της ΚΝΕ. Επίσης, δεν αποτελούν εφελκτήριο δημιουργίας μιας καινούριας κλιτικής τάξης στο γλωσσικό σύστημα των Επτανησιακών. Η ομάδα των άκλιτων επιθέτων θα μπορούσε να ενταχθεί στην περίπτωση της *στοιχειώδους ενσωμάτωσης* (βλ. ενότητα 11), αφού τα επίθετα έχουν επανααναλυθεί φωνολογικά στο σύστημα της γλώσσας-στόχου, έχουν αποκτήσει, δηλαδή, τους ελληνικούς φθόγγους, έχουν ενταχθεί σε κάποια γραμματική κατηγορία (επίθετα) και τέλος, έχουν αποκτήσει κάποια τιμή γένους, είναι δηλαδή τριγενή, όπως τα περισσότερα επίθετα στο ελληνικό γλωσσικό σύστημα. Τέλος, η ομάδα αυτή των άκλιτων επιθέτων δεν φέρει κάποιο λεξικό στοιχείο ως ενσωματωποιητή, π.χ. κάποιο παραγωγικό πρόσφυμα.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της ποικιλομορφίας ως προς την προσαρμογή των επιθέτων, δηλαδή της παράλληλης παρουσίας κλιτών και άκλιτων περιπτώσεων στα επίθετα. Θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε την παραπάνω επιλεκτική προσαρμογή κάποιων επιθέτων στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών με βάση τη μορφολογική και σημασιολογική διαφάνεια που φέρει το κάθε λεξικό στοιχείο. Δηλαδή, ότι υπάρχει μια τάση οι δάνειες λέξεις που παρουσιάζουν απλές μορφολογικές δομές και διακριτή, ξεκάθαρη σημασία να ενσωματώνονται καλύτερα στο σύστημα της γλώσσας-στόχου, ενώ οι λέξεις με μορφολογική περιπλοκότητα και σημασιολογική αδιαφάνεια να παραμένουν άκλιτες. Όμως, για να πιστοποιηθεί το παραπάνω επιχείρημα απαιτείται περισσότερη ποσοτική ανάλυση σε μεγαλύτερο *corpus* διαλεκτικών δεδομένων. Επιπλέον, η παρουσία των κλιτών παράλληλα με τους άκλιτους τύπους στα επίθετα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως τεκμήριο υπέρ της διαβάθμισης στην προσαρμογή των δανείων επιθέτων. Αναλυτικότερα, όπως τα

⁵⁰ Για περισσότερα παραδείγματα βλ. επίθετα στο παράρτημα Β.

⁵¹ Για περισσότερα διαλεκτικά δεδομένα βλ. παράρτημα Α.

ουσιαστικά παρουσιάζουν κάποιες κλιτές και κάποιες άκλιτες πραγματώσεις έτσι και στα επίθετα παρατηρούνται κλιτές και άκλιτες πραγματώσεις, λόγω του σταδιακού χαρακτήρα της μορφολογικής προσαρμογής των δανείων στο γλωσσικό σύστημα των Επτανησιακών. Ωστόσο, και αυτό το επιχείρημα χωλαίνει, κατά κάποιο τρόπο, λόγω της έλλειψης ιστορικών πηγών για τα Επτανησιακά που να καλύπτουν τουλάχιστον τρεις αιώνες, ώστε να διεξαχθεί διαχρονική ανάλυση στα διαλεκτικά δεδομένα και να πιστοποιηθεί ο σταδιακός χαρακτήρας της ενσωμάτωσης των δανείων.

Ένα άλλο επιχείρημα το οποίο θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να ερμηνεύσει την παράλληλη ύπαρξη κλιτών και άκλιτων επιθέτων είναι η χρήση των στρατηγικών της υιοθεσίας (adoption) και της προσαρμογής (adaptation) σε σχέση με τις έννοιες του γοήτρου (prestige) και του γλωσσικού εθνισμού (linguistic purism), όπως το ανέλυσα παραπάνω στην ενότητα 6.1 για τις περιπτώσεις των κλιτών και άκλιτων ουσιαστικών. Ειδικότερα, η επιλεκτική υιοθεσία κάποιων επιθέτων σε αντίθεση με περιπτώσεις προσαρμογής άλλων επιθέτων μπορεί να ερμηνευθεί με τη χρήση της κοινωνικής παραμέτρου του γοήτρου, ενώ η γηγενοποίηση/αφομοίωση άλλων δάνειων επιθέτων με βάση τη γλωσσική καθαρότητα που επιθυμεί να επιβάλλει ο Επτανήσιος ομιλητής. Ωστόσο, αυτές οι κοινωνικές παράμετροι θα πρέπει να προσμετρηθούν παράλληλα και με ενδογλωσσικές παραμέτρους, για παράδειγμα με βάση τη δομική συμβατότητα, δηλαδή τη δομική ομοιότητα των χαρακτηριστικών που χαρακτηρίζουν τα δάνεια (ιταλογενή) επίθετα σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των επιθέτων των Επτανησιακών. Συνεπώς, η σύγκλιση των μορφολογικών χαρακτηριστικών των δάνειων επιθέτων σε σχέση με τα χαρακτηριστικά των επιθέτων της γλώσσας-στόχου (Επτανησιακών) σε συνδυασμό με τη γλωσσική καθαρότητα, μπορεί να λειτουργήσει ως μοχλός διευκόλυνσης για την αφομοίωση των επιθέτων στο γλωσσικό σύστημα των Επτανησιακών και την αποβολή της στρατηγικής της απλής υιοθεσίας των δάνειων επιθέτων.

6.2.3 Η αλλομορφία και η ετερόκλιση σε ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών

Σύμφωνα με τη Ράλλη (2005: 65) σε διάφορες λέξεις υπάρχουν περιπτώσεις όπου εμφανίζονται για το ίδιο μόρφημα διαφορετικές μορφές. Οι διαφορετικές μορφές/παραλλαγές του ίδιου μορφήματος ονομάζονται *αλλόμορφα* και το φαινόμενο στο οποίο ανήκουν *αλλομορφία* (allomorphy). Τα αλλόμορφα βρίσκονται πάντα σε συμπληρωματική κατανομή στο εσωτερικό των λέξεων, δεν εμφανίζονται, δηλαδή, ποτέ ταυτόχρονα. Συνδέονται μεταξύ τους με ένα πλεοναστικό κανόνα, που ονομάζεται *μορφολεξικός* (morpholexical). Ο όρος *μορφολεξικός* εισήχθη από την Lieber (1980) και αναφέρεται σε κανόνες που εκφράζουν σχέσεις μεταξύ λεξικών αλλομόρφων.

Η Ράλλη (2005) υποστηρίζει ότι η δημιουργία των αλλομόρφων οφείλεται είτε σε εφαρμογή κανόνων από τη διαχρονία (π.χ. νόμος της συναίρεσης) είτε στο

δανεισμό. Η ίδια αναφέρει ως παράδειγμα αλλομορφικού σχηματισμού λόγω δανεισμού την περίπτωση των λεξημάτων *σερβίρω*, *σερβίτσιο* και *σερβίρισμα*. Τα παραπάνω λεξήματα αναπτύσσουν τις ακόλουθες αλλομορφικές σχέσεις: α) *σερβιρ* ~ *σερβι* (σερβίρω & σερβίτσιο/σερβιτόρος) και β) *σερβιρ* ~ *σερβιρι* (σερβίρω & σερβίρισμα) και γ) *σερβιρ* ~ *σερβιρισ* (σερβίρω & σερβίρισμα).

Στα Επτανησιακά παρατηρούνται κάποιες περιπτώσεις θεματικής αλλομορφίας σε μερικώς ενσωματωμένα⁵² ονοματικά δάνεια και συγκεκριμένα σε περιπτώσεις ουσιαστικών που εντάσσονται στην ΚΤ2, π.χ. *κόντες* (ο) ‘ο κόμης, τίτλος φεουδάρχου’ < *it./ven. conte* (il) ‘ο φεουδάρχης’. Τα συγκεκριμένα ουσιαστικά παρουσιάζουν την αλλομορφική σχέση ε(ς) ~ ηδ(ες) μεταξύ των σχηματισμών ενικού και πληθυντικού αριθμού. Για παράδειγμα, εντοπίζονται περιπτώσεις όπως οι παρακάτω στο (13):

(13) *πουνέντες* (ο) ‘ο ισχυρός άνεμος’ [Ζακ.] < *it./ven. ponente* (il) ‘ο ισχυρός δυτικός άνεμος’ → *πουνέντηδες* (οι) ‘οι ισχυροί άνεμοι’

τενέντες (ο) ‘ο υπολογαγός’ [Κεφ.] < *it./ven. tenente* (il) ‘ο υπολογαγός’ → *τενέντηδες* (οι) ‘οι υπολογαγοί’

κόντες (ο) ‘ο κόμης’ [Κεφ.] < *it./ven. conte* (il) ‘ο κόμης’ → *κόντηδες* (οι) ‘οι κόμηδες’

ιμπετσίλες (ο) ‘ο ανόητος’ [Ζακ.] < *it. imbecille* (il) ‘ο ανόητος’ → *ιμπετσίληδες* (οι) ‘οι βλάκες’

Το ερώτημα που τίθεται είναι γιατί υπάρχει αυτή η αλλομορφική σχέση και γιατί τα δάνεια ουσιαστικά δεν παρουσιάζουν την αλλομορφική σχέση ε(ς)~εδ(ες) κατ’ αναλογία προς τα ουσιαστικά αρσενικού γένους της Κοινής Νέας Ελληνικής (ΚΝΕ) όπως καφές (ο) ~ καφέδες (οι). Είναι απλά μια φωνολογική τροπή του [e] > [i] (ε > η) χωρίς καμία συνυποδήλωση; Ή μήπως υποδηλώνεται μια τάση μεταβλητότητας του συστήματος, δηλαδή, μια διαδικασία στην οποία το δάνειο δεν έχει ενταχθεί πλήρως στα Επτανησιακά αλλά μερικώς, γι’ αυτό και παρουσιάζει αυτή τη θεματική αλλομορφία κατά την αλλαγή του αριθμού; Αντίστοιχα και οι περιπτώσεις κλιτικής αλλομορφίας ονοματικών δανείων που θα δούμε παρακάτω υπάγονται στο ίδιο ερώτημα. Είναι απλά μια κλιτική αλλομορφία, άσχετη προς τη διαδικασία της ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων ή σχετίζεται με το βαθμιαίο χαρακτήρα της ενσωμάτωσης που χαρακτηρίζει το δανεισμό; Συνιστά, δηλαδή, η αλλομορφία ένδειξη δανείων λέξεων που έχουν προσαρμοστεί μερικώς στο σύστημα και βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο ενσωμάτωσης; Αν θεωρήσουμε ότι η γλωσσική ποικιλία/ποικιλότητα (linguistic variation) οποιουδήποτε είδους (μορφολογική, φωνολογική κλπ) εκφράζει

⁵² Για τη περιγραφή της μερικής ενσωμάτωσης βλ. ενότητα 9.

γλωσσική αλλαγή και αν υποθέσουμε ότι η ενσωμάτωση λεξικών δανείων συμμετέχει στο παιχνίδι της γλωσσικής αλλαγής, τότε η αλλομορφία (είτε κλιτική είτε θεματική) ως μέρος της μορφολογικής ποικιλίας στα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών θεωρείται δείκτης της βαθμιαίας ενσωμάτωσης των λεξικών δανείων. Εξάλλου, όπως αναφέρει η Ralli (in press) *δεν πρέπει κανείς να αρνείται το ρόλο της γλωσσικής επαφής στη παρουσία (μορφολογικής) ποικιλίας σε μια γλώσσα*. Άρα η ενσωμάτωση λεξικών δανείων ως φαινόμενο και διαδικασία της γλωσσικής επαφής χαρακτηρίζεται από μια μορφή μορφολογικής ποικιλίας, εκείνη της αλλομορφίας. Παρ'όλα αυτά, υπάρχει και μια άλλη άποψη για τα φαινόμενα θεματικής αλλομορφίας, όπως το παραπάνω, που αποκλείει το επιχείρημα της βαθμιαίας ενσωμάτωσης ως ερμηνεία. Πιο συγκεκριμένα, οι Drachman (2001: 116) και Ralli (2007: 24) έχουν υποστηρίξει ότι η αλλομορφική σχέση $X \sim X\delta$ όπως η παραπάνω $\epsilon(\zeta) \sim \epsilon\delta(\epsilon\zeta)$ οφείλεται στον τόνο και στη διατήρησή του στην ίδια συλλαβή κατά την αλλαγή του αριθμού με σκοπό τη διατήρηση της λεξικής δομής.

Ας δούμε, όμως, κάποιες περιπτώσεις κλιτικής αλλομορφίας που θα μας βοηθήσουν να διερευνήσουμε διεξοδικότερα και να σκεφτούμε καλύτερα τα ερωτήματα που έθεσα παραπάνω σε σχέση με το θέμα της αλλομορφίας. Αναλυτικότερα, στα Επτανησιακά εντόπισα κάποια μερικώς ενσωματωμένα δάνεια ουσιαστικά, που χαρακτηρίζονται από κλιτική αλλομορφία. Τα συγκεκριμένα ουσιαστικά εντάσσονται παράλληλα σε δύο διαφορετικές κλιτικές τάξεις. Για παράδειγμα, παρατήρησα περιπτώσεις όπου ουδέτερα ουσιαστικά εντάσσονται στην KT5 και KT6 ταυτόχρονα, όπως στο (14)

(14) *καπιτάλιο (το)* 'το κεφάλαιο' [Κεφ.] και *καπιτάλι (το)* 'το κεφάλαιο' [Κεφ.] < it. capitale (il)/ven. capital (il) 'το κεφάλαιο, το χρήμα'

καστέλο (το) 'ο πύργος' [Κεφ.] και *καστέλι (το)* [Κεφ.] 'ο πύργος' < it. castello (il)/ven. castelo (il) 'το κάστρο'

μπαμπίνο (το) 'το παιδί' [Κεφ.] και *μπαμπίνι (το)* [Κεφ.] 'το παιδάκι' < it. bambino (il) 'το παιδάκι'

οσπιτάλιο (το) 'το νοσοκομείο' [Κεφ.] και *οσπιτάλι (το)* 'το νοσοκομείο' [Κεφ.] < it. ospidale (il) 'το νοσοκομείο'

φιόρο (το) 'το άνθος' [Κεφ.] και *φιόρι (το)* 'το λουλούδι' [Κεφ.] < it./ven. fiore (il) 'το άνθος'

Αντίστοιχα και άλλα ουσιαστικά⁵³ αρσενικού γένους εντάσσονται ταυτόχρονα στις KT1 και KT2, όπως στο (15).

⁵³ Υπάρχουν περιπτώσεις όπου πολλά δάνεια εντάσσονται στις KT3 και KT6 *σκουτέλα (η)* και *σκουτέλι (το)* 'το κύπελλο' < it. scodella (la) 'το πιάτο, η γαβάθα' ή στις KT3 και KT5 π.χ. *σκάτολα (η)*

(15) *αρτιλιέρος (ο)* και *αρτιλιέρης (ο)* ‘ο πυροβολητής’ [Ζακ.] < it. artigliere (il) ‘ο πυροβολητής’

βαγκαπόντος (ο) και *βαγκαπόντης (ο)* ‘ο αλήτης’ [Κεφ.] < it. vagabondo (il) ‘ο αλήτης’

μακελάριος (ο) και *μακελάρης (ο)* ‘ο χασάπης, ο κρεοπώλης’ [Ζακ.] < it. macellaio (il) ‘ο χασάπης’

μαρνέρος (ο) και *μαρνιέρης (ο)* ‘ο ναύτης’ [Ζακ.] < it.marinaio (il)/ ven. mariner (il) ‘ο ναύτης’

Τα παραπάνω παραδείγματα θα μπορούσαν να ερμηνευθούν καλύτερα υπό το πρίσμα της ετερόκλισης. Ο Karatsareas (2011: 228) ακολουθώντας τους Noyer (2004) και Stump (2006), ορίζει την έννοια της ετερόκλισης ως εκείνη την ιδιότητα των κλιτών τύπων των ουσιαστικών, των οποίων τα συστατικά μέρη - το θέμα και το κλιτικό επίθημα - δεν μοιράζονται τον ίδιο προσδιορισμό ως προς την κλιτική τάξη. Υπάρχει δηλαδή μια αναντιστοιχία ως προς τον κλιτικό προσδιορισμό του θέματος με το κλιτικό επίθημα, αν υποθέσουμε ότι το θέμα είναι μαρκαρισμένο θετικά ως προς την κλιτική τάξη. Οι ετεροκλιτικοί τύποι ισχυρίζεται ο Karatsareas (2011:228) μπορεί να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε δύο κλιτικές τάξεις ταυτόχρονα. Ο ίδιος παραθέτει ετεροκλιτικούς τύπους στα Καππαδοκικά και συγκεκριμένα σε κάποια ουσιαστικά ουδέτερου γένους. Επιστρέφοντας στα Επτανησιακά, ετεροκλιτικοί τύποι δεν εντοπίζονται μόνο στα δάνεια ουσιαστικά ουδέτερου γένους, αλλά και στα ουσιαστικά αρσενικού γένους, όπως είδαμε παραπάνω. Ως ερμηνεία των παραπάνω ετεροκλιτικών τύπων στα ονοματικά δάνεια θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί το επιχείρημα του σταδιακού χαρακτήρα της ενσωμάτωσης που ανέφερα παραπάνω για τη θεματική αλλομορφία.

6.3 Ενσωμάτωση ονοματικών δανείων με χρήση παραγωγικών προσφυσμάτων

Στην ενότητα 6.1 αναφέρθηκα σε περιπτώσεις άμεσης εισαγωγής δανείων, όπου τα ονοματικά δάνεια παραμένουν άκλιτα και δεν εντάσσονται στο κλιτικό σύστημα της διαλέκτου, αλλά μαρκάρονται μόνο θετικά ως προς το γένος και τη γραμματική κατηγορία. Εκτός από τις περιπτώσεις άμεσης μεταφοράς ονοματικών δανείων από τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα, στις οποίες τα δάνεια παραμένουν άκλιτα και εκτός από τις

‘το κουτί’ < it./ven. scatola (la) ‘το κουτί’ και *σκάτολο (τω)* ‘το κουτί’ με ταυτόχρονη αλλαγή του γένους. Με τις παραπάνω περιπτώσεις ενσωμάτωσης ως προς το γένος δεν θα ασχοληθώ περαιτέρω στην παρούσα εργασία. Απλά θα αναφέρω την εξής παρατήρηση: φαίνεται ότι η επιλογή γένους συνδέεται άμεσα με την επιλογή αντίστοιχης κλιτικής τάξης. (Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τη σχέση γένους και κλιτικής τάξης στην Κοινή Νέα Ελληνική βλ. Ralli 2002: 18).

περιπτώσεις όπου τα δάνεια ενσωματώνονται κανονικά στις κλιτικές τάξεις της γλώσσας-στόχου, παρακάτω θα δούμε περιπτώσεις όπου χρησιμοποιούνται ελληνικά ή ιταλογενή παραγωγικά προσφύματα για την ενσωμάτωση των ονοματικών δανείων στα Επτανησιακά. Τα παραγωγικά επιθήματα που χρησιμοποιούνται δεν προσκολλώνται σε ήδη ενσωματωμένες λέξεις για να δημιουργηθούν παράγωγα, αλλά λειτουργούν ως ενσωματοποιητές⁵⁴ (integrators) με σκοπό να εισαχθούν τα λεξικά δάνεια στα Επτανησιακά. Για τη διάκριση του παραγωγικού προσφύματος, που λειτουργεί ως ενσωματοποιητής και του προσφύματος, που λειτουργεί ως στοιχείο για το σχηματισμό παραγώγων, χρησιμοποίησα το κριτήριο της αλλαγής της σημασίας. Δηλαδή, στην περίπτωση του δανείου ουσιαστικού *ατζαρδοσύνη* (η) ‘η ριψοκίνδυνη πράξη’ το παραγωγικό επίθημα *-οσύνη* λειτουργεί ως ενσωματοποιητής και όχι ως μόρφημα για τη δημιουργία παραγώγων, καθώς μεταφέρει τη δάνεια ιταλική/βενετσιάνικη λέξη *azzardo* (il) ‘η ριψοκίνδυνη πράξη’ στα Επτανησιακά, διατηρώντας ίδια την σημασία της. Παρ’ όλα αυτά, πολλές φορές αυτό το κριτήριο δεν είναι αρκετό για τη διάκριση του ενσωματοποιητή από το παραγωγικό πρόσφυμα, καθώς υπάρχουν περιπτώσεις, όπως με το παραγωγικό πρόθημα *α-*, όπου αλλάζει η σημασία του δανείου με την προσθήκη του προσφύματος (π.χ. *άγαρμος*). Με άλλα λόγια, το μόρφημα που λειτουργεί ως ενσωματοποιητής δεν χάνει τη λειτουργία του ως παραγωγικό πρόσφυμα απλά υπάρχει μια επιλεκτική πραγμάτωσή του κατά την ενσωμάτωση.

Στις ενότητες 6.3.1, 6.3.2 και 6.3.3 θα παραθέσω ενδεικτικά παραδείγματα, όπου χρησιμοποιούνται παραγωγικά προσφύματα ως ενσωματοποιητές, ενώ στην ενότητα 6.4. θα αναλύσω παραδείγματα, όπου τα παραγωγικά προσφύματα λειτουργούν ως βάση για τη δημιουργία παραγώγων από ήδη ενσωματωμένα δάνεια λεξικά στοιχεία. Αρχικά στις ενότητες 6.3.1 και 6.3.2 θα αναφερθώ σε παραδείγματα, όπου χρησιμοποιούνται ελληνικά παραγωγικά προθήματα και επιθήματα για την ενσωμάτωση των δανείων και στη συνέχεια, στην ενότητα 6.3.3 θα παρατηρήσουμε παραδείγματα με χρήση δανείων παραγωγικών προσφύματων⁵⁵.

6.3.1 Χρήση ελληνικών παραγωγικών προθημάτων

(16) *α-*

άγαρμος (ο) ‘αδέξιος’ [Κυθ.] < *α-* + *it. /ven.garbo* ‘άχαρος, άκαμπος’

(17) *ζε-*

ζαπόστα ‘επίτηδες, για ορισμένο σκοπό’ [Ζακ.] < *ζε-* + *it. apposta* ‘επίτηδες’

⁵⁴ Η Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 205) κατονομάζει τον ενσωματοποιητή *-ακι* με τον όρο *προσφυματοειδές τεμάχιο* ή αλλιώς *σημάδι ενσωμάτωσης*, αναφέροντας και τον όρο *παραδειγματικός ενσωματωτής* (*integrateur paradigmatique*) της Corbin.

⁵⁵ Για περισσότερα παραδείγματα βλ. παράρτημα Γ.

6.3.2 Χρήση ελληνικών παραγωγικών επιθημάτων

(18) -ενι(ος)

μογανιένος ‘κατασκευασμένος από εκλεκτό ξύλο’ [Ζακ.] < it./ven. mogano (il) ‘το μαόνι’ + -ενιος

(19) -ικο

δεσπετικό (το) ‘η επιμονή, η σταθερή θέληση’ [Ζακ.] < it. dispetto (il) ‘το πείραγμα’ + -ικο

(20) -οσυνη

αφειδοσύνη (η) ‘η εμπιστοσύνη’ [Κεφ.] < α- + it. fido (il) ‘η πίστωση’ + -οσυνη

6.3.3 Χρήση δάνειων παραγωγικών επιθημάτων

(21) -αδα < ven. -ada

αλιάδα (η) ‘η σκορδαλιά’ [Κεφ.] < it. aglio (il)/ven. aglio (il) ‘το σκόρδο’ + -αδα

(22) -αδορος/ -αδουρος < it. -atore / ven. -ador

γισταδούρος (ο) ‘ο εκτιμητής, ο διαχειριστής’ [Ζακ.] < it. gestore (il) ‘ο διαχειριστής’ + -αδορος

(23) -ατος < lat. -attus

γομπάτος ‘καμπούρης’ [Κυθ.] < it. gobbo /ven. gobo ‘καμπούρης’ + -ατος

(24) -ιαρης < lat./ it./ven. -iare

μπορασκιάρης ‘θυελλώδης’ [Κυθ.] < it. burrasca (la) /ven. borasca (la) ‘η θύελλα’ + -ιαρης

(25) -ινα (-ίνα, -ινά) < it. -ina⁵⁶

βασκίνα (η) ‘η δεξαμενή’ [Κυθ.] < it./ven. vasca (la) ‘η μπανιέρα’ + -ινα

(26) -ολι (ίσως προέρχεται από το -ουλι)

κορνιζόλι (το) ‘διακοσμητικό διάζωμα’ [Ζακ.] < it. cornice (la) /ven. cornise (la) ‘το πλαίσιο’ + -ολι

⁵⁶ Σύμφωνα με τη Ralli (in press: 3) το παραγωγικό επίθημα είναι ιταλικής καταγωγής.

(27) -οτο⁵⁷

βερτζότο (το) ‘είδος λαχανικού που μοιάζει με τη μάπα’ [Ζακ.] < it. verza (la) ‘κραμβολάχανο’ + -οτο

(28) -τζής < τουρκ. -ci

στρουμενταντζής (ο) ‘ο οργανοπαίκτης’ [Κεφ.] < it. strumento (il) / ven. stromentin (il) ‘το όργανο’ + -τζής

Εκτός από τις παραπάνω περιπτώσεις με χρήση ενός μόνο παραγωγικού προσφύματος εντόπισα και περιπτώσεις όπου προσκολλούνται δύο ή και παραπάνω παραγωγικά προσφύματα σε δάνειες βάσεις είτε ελληνικής είτε ιταλογενούς προέλευσης.

(29) -αδ(α) + -ουρα

αβαντζαδούρα (η) ‘το υπόλοιπο, το περίσσευμα’ [Κεφ.] < it. / ven. avanzo (il) ‘το υπόλοιπο’ + -αδα + -ουρα

(30) -ικ(ος) + -α

περικολόζικα ‘επικίνδυνα’ [Κυθ.] < it./ven. pericoloso ‘επικίνδυνος’ + -ικ(ος) + -α

(31) -ιωτ(ης) + -ισσα

καντουινιώτισσα (η) ‘η γυναίκα που κατοικεί σε καντούνι, μτφ. η γυναίκα χωρίς λεπτούς τρόπους’ [Ζακ.] < καντούνι (το) ‘η πάροδος’ < it. cantone (il)/ ven. canton (il) ‘η πάροδος’ + -ιωτ- + -ισσα

(32) -ιν(ος) + -αρ- + -ικ(ος) + -α

ζαποστινάρικα ‘επίτηδες’ [Κεφ.] < ξε- + it. apostata + -ιν(ος) + -αρ- + -ικ(ος) + -α

6.4 Παράγωγες λέξεις από μερικώς ενσωματωμένα δάνεια

Αν ενστερνιστούμε τη βασική ιδέα της παρούσας διατριβής ότι, δηλαδή, η προσαρμογή των λεξικών δανείων στα Επτανησιακά, δεν πραγματοποιείται ξαφνικά αλλά βαθμιαία, τότε στην παρούσα ενότητα θα ασχοληθώ με μια κατηγορία λεξικών δανείων που έχουν περάσει από τα στάδια της στοιχειώδους και μερικής ενσωμάτωσης και θεωρούνται πλήρως ενσωματωμένα λεξικά στοιχεία. Ειδικότερα, τα λεξικά δάνεια της συγκεκριμένης κατηγορίας, όχι μόνο έχουν επαναναλυθεί ως προς το φωνολογικό σύστημα των Επτανησιακών και έχουν μαρκαριστεί θετικά ως

⁵⁷ Το παρόν επίθημα δεν εντοπίζεται στην ΚΝΕ. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ενσωματωμένη των δανείων στα Επτανησιακά.

προς το γένος και τη γραμματική κατηγορία, αλλά παράλληλα, έχουν αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο κλιτικό παράδειγμα. Έχουν ενταχθεί, δηλαδή, σε κάποια κλιτική τάξη των Επτανησιακών με ολοκληρωμένο σχηματισμό όλων των πτώσεων και των αριθμών. Επιπρόσθετα, αυτή η κατηγορία λεξικών δανείων θεωρούνται πλήρως ενσωματωμένα δάνεια, καθώς λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων είτε ουσιαστικών είτε επιθέτων είτε πιο σπάνια επιρρημάτων. Πολλά από αυτά τα δάνεια συμμετέχουν και στο σχηματισμό συνθέτων.

Ας εξετάσουμε, όμως, λίγο πιο λεπτομερώς το πεδίο της παραγωγής στα δάνεια με μια αρχική αναφορά σε μια πολύ βασική διάκριση του Matras (2009). Σχετικά με το πεδίο της παραγωγικής μορφολογίας ο Matras (2009: 209), προτείνει τους όρους α) *backwards diffusion* [αντίθετη, οπισθοδρομική διάχυση] για την εφαρμογή δανείων παραγωγικών επιθημάτων σε γηγενείς βάσεις ή με τα λόγια των Bakker & Hekking (2012: 202) την εφαρμογή δανείας μορφολογίας σε ήδη υπάρχοντα λεξικά στοιχεία και β) *forward diffusion* [μπροστινή διάχυση] για την παραγωγική χρήση δανείων μορφημάτων σε νεολογισμούς, δηλαδή σε λεξικό που έχει μόλις κατακτηθεί. Αν εφαρμόσουμε την παραπάνω ορολογία του Matras στα δεδομένα των Επτανησιακών, στην παρούσα ενότητα θα ασχοληθώ με περιπτώσεις που εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία του *backwards diffusion*. Ωστόσο, δεν θα περιοριστώ στην περιγραφή της χρήσης δανείων προσφυμάτων σε δάνειες βάσεις, αλλά θα αναλύσω και τη χρήση γηγενών παραγωγικών προσφυμάτων σε δάνειες βάσεις. Παρακάτω θα εξετάσουμε ενδεικτικά παραδείγματα⁵⁸ με χρήση διαφορετικών παραγωγικών προσφυμάτων είτε ιταλικών/βενετσιάνικων είτε ελληνικών.

(33) -αδα < ven. -ada

αρμαράδα (η) ‘η ξύλινη ντουλάπα ρούχων’ [Ζακ.] < *αρμάρι* (το) ‘το ντουλάπι’ < it. *armadio* (il) ‘η ντουλάπα’ + -αδα

(34) -αδορ(ος) < ven. -ador / it. -atore

ινταγιαδόρος (ο) ‘ο ξυλογλύπτης’ [Κεφ.] < *ιντάγιο* (το) ‘ο ξυλογλύπτης’ < it. *intaglio* (il)/ ven. *intagio* (il) ‘το σκάλισμα’ + -αδορος

(35) -αδος

βενάδος (ο) ‘ιδιότροπος, τρελός’ [Ζακ.] < *βένα* (η) ‘η φλέβα’ [Ζακ.] < it. *vena* (la) ‘η φλέβα, η ψύχωση’ + -αδος

(36) -ακι (υποκοριστικό)

βατσελάκι (το) ‘το λεκανάκι’ [Κεφ.] < *βατσέλι* (το) ‘μέτρο βάρους’ < lat. *vascellum*/it. *vascello* (il) ‘το πλοίο’ + -ακι

⁵⁸ Για περισσότερα διαλεκτικά δεδομένα βλ. Παράρτημα Δ.

(37) -αρα (μεγεθυντικό)

*καπονάρα*⁵⁹ (η) ‘μεγάλο κλουβί για κότες’ [Ζακ.] < *καπόνη* (το) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας’ < *it. carrone* (il)/ *ven. caron* (il) + -αρα

(38) -αρία < *ven. -aria*/ *it. -eria*

βαζαρία (η) ‘ράφια που βάζουν τα βάζα και τα υαλικά’ [Κερκ.] < *βάζο* (το) ‘δοχείο’ < *it./ven. vaso* (il) ‘το βάζο’ + -αρία

(39) -αριό

φαβραριό (το) ‘το σιδηρουργείο’ [Κεφ.] < *φάβρος* (ο) ‘ο σιδηρουργός’ < *it. fabbro* (il) ‘ο σιδηρουργός’ + -αριό

(40) -ελ/-ελο (υποκοριστικό)

κανταρέλι (το) ‘μικρό πήλινο σκεύος’ [Παζοί] < *κάνταρος* (ο) ‘πήλινο σκεύος σε σχήμα λεκάνης’ < *ven. cantaro* (il)/ *it. cantero* (il) ‘μέτρο μέτρησης περιττού βάρους’ + -ελι

(41) -ερος

σπιρτερός ‘πνευματώδης, τετραπέρατος’ [Κεφ.] < *σπίριτο* (το) ‘το πνεύμα’ < *it. spirito* (il) ‘το πνεύμα’ + -ερος

(42) -ετα/ -ετο < *it. -etta*/ *it. -etto*

καρέτα (η) ‘το μικρό καρότσι μεταφοράς’ [Ζακ.] < *κάρο* (το) ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο με ρόδες’ < *it. carro* (il) ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο’ + -ετα

γκαζέτο (το) ‘το μάτι φωταερίου, το καμινέτο’ [Κερκ.] < *γκάζι* (το) ‘το αέριο’ < *it. gas* (il) ‘το αέριο’ + -ετο

(43) -ια (-ία & -ιά)

σινιορία (η) ‘η τάση του να φαίνεται κανείς κύριος’ [Ζακ.] < *σινιόρ(ος)* (ο) ‘ο κύριος’ < *it. signore* (il)/ *ven. signor* (il) ‘ο κύριος’ + -ια

(44) -ιερη(ς) < *it. -iere*

⁵⁹ Το λέξιμα εμφανίζεται και με την εναλλακτική πραγμάτωση με το παραγωγικό επίθημα -ιερα στο Παζινό ιδίωμα, δηλαδή *καπονιέρα* (η) ‘κοτέτσι από συρματοπλεγμά’ [Παζοί] < *καπόνη* (το) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας’ < *it. carrone* (il)/ *ven. caron* (il) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας’ + -ιερα. Ο τύπος ίσως προέρχεται από το βενετσιάνικο τύπο *caronera* (la) ‘το κοτέτσι’ χωρίς προσθήκη παραγωγικού επιθήματος.

καντουιέρης (ο) ‘ο αλήτης [Κεφ.] < *καντούνι* (το) ‘η πάροδος’ < it. cantone (il)/ven.canton (il) ‘η πάροδος’ + *-ιέρης*

(45) *-ικ(ος)/-ικ(ο)*

φραντσέζικος ‘Γαλλικός’ [Ζακ.] < *φραντσέζος* ‘γάλλος’ < it. francese ‘Γάλλος’ + *-ικος*

(46) *-(ι)της*

φαμελίτης (ο) ‘ο οικογενειάρχης’ [Ιθ.] < *φαμέλια* (η) ‘η οικογένεια’ < it. famiglia (la) ‘η οικογένεια’ + *-ιτης*

(47) *-ιτσα* (υποκοριστικό)

μεσπολίτσα (η) ‘η μικρή μουσμουλιά’ [Κυθ.] < *μέσπολα* (η) ‘το μούσμουλο, η μουσμουλιά’ < it./ven. nespolà (la) ‘το μούσμουλο, η μουσμουλιά’ + *-ιτσα*

(48) *-ολι* (υποκοριστικό)

παντιερόλι (το) ‘η μικρή σημαία’ [Ιθ.] < *παντιέρα* (η) ‘η σημαία’ < it. bandiera + *-ολι*

(49) *-ονι /-ουνι* (υποκοριστικό)

μποτσόνι (το) ‘το μικρό μπουκάλι’ [Ζακ.] < *μπότσα* (η) ‘η μπουκάλα’ < it. boccia (la) ‘η καράφα, η κανάτα’ + *-ονι*

(50) *-οσυνη*

αλεστοσύνη ‘η επιδεξιότητα’ [Κεφ.] < *αλέστος* ‘γρήγορος’ < it. allesto/ ven. alesto ‘επιδέξιος’ + *-οσυνη*

(51) *-ουλα* (υποκοριστικό)

μουκαλούλα (η) ‘το μικρό μπουκάλι’ [Ζακ.] < *μουκάλα* (η) ‘το μεγάλο μπουκάλι’ < it. boccale (il) / ven. boccal (il) ‘μεγάλο ποτήρι με λαβή για μπίρα ή κρασί’ + *-ουλα*

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου χρησιμοποιούνται διπλά παραγωγικά επιθήματα σε δάνειες βάσεις. Ας δούμε κάποια παραδείγματα στα (52), (53) και (54) παρακάτω.

(52) *-αδα* < ven. -ada + *-ουρα* < lat./it. -ura

μπρατσαδούρα (η) ‘ύφασμα που πουλιέται με το μέτρο’ [Κεφ.] < *μπράτσο* (το) ‘μέτρο μήκους για τα υφάσματα’ < it. braccio (il) ‘ο αγκώνας’ + -αδ(α) + -ουρα

(53) -ικ(ο) + -ώς

φαμελικώς ‘οικογενειακώς’ [Κεφ.] < *φαμελιά* (η) ‘η οικογένεια’ < it. famiglia/ven. famiglia (la) ‘η οικογένεια’ + -ικ(ο) + -ώς

(54) -ονι < it. -one + -αδα < ven. -ada

στρατονάδα (η) ‘ο πλατύς δρόμος’ [Ζακ.] < *στρατόνι* (το) ‘ο μικρός και στενός δρόμος ανάμεσα στα κτήματα’ + -αδα < *στράτα* (η) ‘ο δρόμος’ < it./ven. strada (la) ‘ο δρόμος’ + -ονι + -αδα.

Από τα παραπάνω αντιπροσωπευτικά παραδείγματα παρατηρούμε ότι για το σχηματισμό παραγώγων από ονοματικά ιταλικά και βενετσιανικά δάνεια χρησιμοποιούνται και ελληνικά και ιταλικά παραγωγικά προσφύματα. Δεν εντόπισα κάποιο περιορισμό ως προς τη συνδυαστικότητα παραγωγικών προσφυμάτων με συγκεκριμένη βάση, δηλαδή προτίμηση κάποιας συγκεκριμένης γραμματικής κατηγορίας ή γένους για την προσκόλληση παραγωγικών προσφυμάτων. Ίσως υπάρχει μια τάση στη δημιουργία παραγώγων από ουδέτερα, μερικώς ενσωματωμένα, δάνεια ουσιαστικά. Για πιο ασφαλή συμπεράσματα απαιτείται ποσοτική ανάλυση σε μεγάλα corpora διαλεκτικών δεδομένων.

Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τη συνδυαστικότητα του επιθήματος -ονι με συγκεκριμένες βάσεις φαίνεται ότι υπάρχει μια προτίμηση για το συνδυασμό μερικώς ενσωματωμένων δανείων ουσιαστικών *θηλυκού* γένους με το συγκεκριμένο παραγωγικό επίθημα, π.χ. *μπότσα* (η) ‘η φιάλη’ > *μποτσόνι* (το) ‘το μικρό μπουκάλι’. Σχετικά με τα παραγωγικά επιθήματα -αδα, -αδουρα και -αδορος, παρατήρησα να συνδυάζονται κυρίως με μερικώς ενσωματωμένα ουσιαστικά ουδέτερου γένους, π.χ. *καντούνι* (το) ‘ο δρομάκος’ > *καντουνάδα* (η) ‘η γωνιά δρόμων’, *αβάτζο* (το) ‘το πλεονέκτημα’ > *αβατζαδούρα* (η) και *σουλάτσο* (το) ‘η βόλτα’ > *σουλατσαδόρος* (ο) ‘αυτός που κόβει βόλτες’, χωρίς αυτό να αποτελεί αυστηρό κανόνα. Τέλος, όσον αφορά τα παραγωγικά επιθήματα -ακι, -ιτσα φαίνεται ότι προσκολλώνται περισσότερο με βάσεις ίδιου γένους με τα παράγωγα που δημιουργούν, δηλαδή το επίθημα -ακι με ουσιαστικά ουδέτερου γένους π.χ. *βατσέλι* (το) > *βατσελάκι* (το) και το επίθημα -ιτσα με ουσιαστικά θηλυκού γένους *μέσπολα* (η) > *μεσπολίτσα* (η) χωρίς πάλι αυτό να συνιστά αυστηρό κανόνα.

7. Η σύνθεση

7.1 Η σύνθεση στη Νέα Ελληνική και τις Νεοελληνικές

Διαλέκτους

Η σύνθεση θεωρείται μια εξαιρετικά παραγωγική διαδικασία σχηματισμού λέξεων στα αρχαία Ελληνικά, στη νέα ελληνική γλώσσα αλλά και στις σύγχρονες νεοελληνικές διαλέκτους. Ως σύνθεση ορίζεται η διαδικασία που δημιουργεί μορφολογικά πολύπλοκα στοιχεία με νέες σημασίες από τουλάχιστον δύο θέματα ή λέξεις ανάλογα τη μορφολογία της γλώσσας (Ράλλη 2005: 164, Ράλλη 2007: 11, 18, Ξυδόπουλος 2008: 192, Ralli 2008: 1, Ralli 2013: 7).

Η σύνθεση είτε στην Κοινή Νέα Ελληνική είτε στις νεοελληνικές διαλέκτους χαρακτηρίζεται από κάποια βασικά γνωρίσματα. Αναλυτικότερα, τα ελληνικά σύνθετα διακρίνονται από την παρουσία ενός δυναμικού τόνου στο σχηματισμό τους, αποτελούν δηλαδή φωνολογικές λέξεις⁶⁰, από την παρουσία ενός δείκτη σύνθεσης -ο- (compound marker Ralli 2008⁶¹), από υπολεξικά (sublexical) στοιχεία (δηλαδή από θέματα), από διαβαθμιζόμενη σημασιολογική αδιαφάνεια, από *λεξική ακεραιότητα*⁶² και γραφική ενότητα⁶³ (Ράλλη 2005, Ράλλη 2007, Ξυδόπουλος 2008: 193-195, Ανδρέου 2013, Κολιοπούλου 2013, Ralli 2013). Τι γίνεται, όμως, στην διεπαφή σύνθεσης και γλωσσικής επαφής; Τα παραπάνω χαρακτηριστικά των συνθέτων εντοπίζονται και στα σύνθετα με δάνεια συστατικά στη δομή τους;

Ένα ενδιαφέρον πεδίο έρευνας είναι η μελέτη των μορφολογικών διαδικασιών στα σύνθετα που είτε περιέχουν δάνεια στοιχεία στη δομή τους είτε αποτελούν δάνεια ως ολόκληροι λεξικοποιημένοι σύνθετοι σχηματισμοί. Στα Επτανησιακά, εντοπίζονται σύνθετα και των δύο κατηγοριών. Ειδικότερα, στη γλωσσική ποικιλία των Επτανήσων παρατηρήθηκαν σύνθετα, που ναι μεν περιέχουν δάνεια ιταλικά/βενετσιάνικα στοιχεία στο εσωτερικό τους αλλά έχουν σχηματιστεί με βάση τον ελληνικό μορφολογικό μηχανισμό της σύνθεσης και ως εκ τούτου φέρουν όλα τα χαρακτηριστικά των ελληνικών συνθέτων. Επιπλέον, σε αυτή την κατηγορία συνθέτων με ιταλικά/βενετσιάνικα συστατικά εντοπίστηκαν και ιταλικοί/βενετσιάνικοι λεξικοποιημένοι σύνθετοι σχηματισμοί, στους οποίους ο Επτανήσιος ομιλητής δεν έχει παρέμβει και δεν έχει εφαρμόσει τους κανόνες της

⁶⁰ Για τον ορισμό της φωνολογικής λέξης βλ. Nespor (1999: 177-181).

⁶¹ Για τα χαρακτηριστικά του δείκτη σύνθεσης στα Ελληνικά αλλά και την παραμετροποίησή του σε διάφορες γλώσσες βλ. Ράλλη (2005: 164-171), Ράλλη (2007: 31-77), Ralli (2008), Ralli (2013: 47-73) και Κολιοπούλου (2013). Για τη διαχρονική εξέλιξη του δείκτη σύνθεσης στην ελληνική βλ. Ράλλη & Ραυτοπούλου (1999) και Ράλλη (2005: 166).

⁶² Σύμφωνα με την υπόθεση της λεξικής ακεραιότητας, η εσωτερική δομή των συνθέτων δεν είναι προσβάσιμη από τους μηχανισμούς της σύνταξης και οι λέξεις σχηματίζονται διαφορετικά από τις συντακτικές κατασκευές (Ralli 2013: 20). Για την τεκμηρίωση της λεξικής ακεραιότητας στα Ελληνικά βλ. Ralli (2013: 20-22).

⁶³ Για μια λεπτομερή ανάλυση των βασικών γνωρισμάτων των συνθέτων βλ. Ράλλη (2005: 164-165), Ράλλη (2007: 17-30), Ξυδόπουλος (2008: 192-206) και Ralli (2013: 7-26).

ελληνικής σύνθεσης. Αυτοί οι σχηματισμοί έχουν μεταφερθεί αυτούσιοι από το ιταλικό/βενετσιάνικο γλωσσικό σύστημα στα Επτανησιακά. Ωστόσο, αυτή η κατηγορία συνθέτων έχει ενσωματωθεί μερικώς, καθώς έχει αποκτήσει γένος, γραμματική κατηγορία και έχει ενταχθεί σε κάποια κλιτική τάξη της γλώσσας-πηγής⁶⁴.

Πιο αναλυτικά, στις επόμενες ενότητες αυτού του κεφαλαίου αρχικά θα μελετήσω πώς ενσωματώνονται αυτές οι δύο ομάδες συνθέτων στο επίπεδο της κλίσης και συγκεκριμένα αν τα σύνθετα με δάνεια στοιχεία ενσωματώνονται σε διαφορετικές κλιτικές τάξεις από τα μορφολογικά απλά λεξήματα, που αποτελούνται από ένα θέμα και ένα παραγωγικό πρόσφυμα ή ένα θέμα και ένα κλιτικό πρόσφυμα. Στη συνέχεια θα ερευνήσω αν υπάρχουν περιπτώσεις που τα σύνθετα δεν ενσωματώνονται σε κάποια κλιτική τάξη και παραμένουν άκλιτα, αναλύοντας τα αποτελέσματα που μπορεί να έχει η παρουσία της ακλίσις στη σύνθεση σε σχέση με την παρουσία βαθμών ενσωμάτωσης στα Επτανησιακά. Παράλληλα, θα αναπτύξω τα βασικά γνωρίσματα των συνθέτων με δάνεια συστατικά, δίνοντας έμφαση στη σειρά εμφάνισης των δανείων συστατικών μέσα στη δομή του εκάστοτε συνθέτου και αναλύοντας το ρόλο της κεφαλής ως προς την ενσωμάτωση των συνθέτων σε διαφορετικές κλιτικές τάξεις. Τέλος, θα αναλύσω τα συμπεράσματα σχετικά με την παρουσία συνθέτων με δάνεια συστατικά αλλά και ολόκληρων δανείων συνθέτων για τα επίπεδα γλωσσικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων.

7.2 Η ενσωμάτωση συνθέτων στα Επτανησιακά ως προς τις Κλιτικές Τάξεις

Στην παρούσα ενότητα αρχικά θα περιγράψω την ενσωμάτωση των δανείων συνθέτων σχηματισμών στα Επτανησιακά ως προς την αφομοίωση σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις και στη συνέχεια θα συγκρίνω αυτό το είδος λεξικοποιημένων συνθέτων α) με Επτανησιακά σύνθετα που περιλαμβάνουν δάνεια συστατικά αλλά έχουν σχηματιστεί με την ελληνική μορφολογική διαδικασία της σύνθεσης και β) με απλά ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών.

Ως δάνειους σύνθετους σχηματισμούς θεωρώ τους σχηματισμούς που αποτελούν σύνθετα στα Ιταλικά/Βενετσιάνικα και έχουν μεταφερθεί ως σύνθετα στα Επτανησιακά. Με άλλα λόγια, σε αυτούς τους σχηματισμούς ο Επτανήσιος διαλεκτόφωνος δεν έχει παρέμβει, εφαρμόζοντας τον ελληνικό μορφολογικό μηχανισμό της σύνθεσης, αναγνωρίζοντας και διαχωρίζοντας τα συστατικά τους και παράλληλα χρησιμοποιώντας ελληνικό δείκτη σύνθεσης. Αυτά τα σύνθετα έχουν μεταφερθεί άμεσα σαν ένα είδος λεξικοποιήσεων με σημασιολογική αδιαφάνεια. Ωστόσο, αυτοί οι δάνειοι μορφολογικοί σχηματισμοί έχουν αποκτήσει γένος, έχουν

⁶⁴Για περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με το βαθμό ενσωμάτωσης αυτής της ομάδας συνθέτων βλ. ενότητα 7.2.

επαναναλυθεί σε φωνολογικό επίπεδο με βάση τη φωνολογία των Επτανησιακών, αποτελούν φωνολογικές λέξεις με ένα τόνο, χαρακτηρίζονται από γραφική ενότητα και λεξική ακεραιότητα και ταυτόχρονα έχουν ενταχθεί σε κάποια κλιτική τάξη των Επτανησιακών. Στην επόμενη παράγραφο θα περιγράψω την προσαρμογή αυτής της συγκεκριμένης κατηγορίας συνθέτων σε συγκεκριμένες κλιτικές τάξεις, για να ερευνήσουμε ποιες κλιτικές τάξεις προτιμώνται για την αφομοίωση των Ιταλικών και Βενετσιάνικων σύνθετων δανείων στο κλιτικό επίπεδο.

Οι δάνειοι σύνθετοι σχηματισμοί στα Επτανησιακά ενσωματώνονται στις κλιτικές τάξεις⁶⁵ **1**, όπως στο (1), **2**, όπως στο (2), **3** όπως στο (3) και **5**, όπως στο (4).

- (1) *σακροσάντος (ο)* [Κεφ.] ‘ο απαραβίαστος’ < it. sacrosanto ‘ο απαραβίαστος’
 (2) *καμπομπάντας (ο)* [Κεφ.] ‘ο αρχιμουσικός’ < capobanda (il) ‘ο αρχιμουσικός’,
μπενεστάντες (ο) ‘ο καλοστεκούμενος’ [Ζακ.] < it. benestante (il) ‘ο καλοστεκούμενος’,
 (3) *μπανκαρότα (η)* [Κεφ.] ‘η πτώχευση’ < it. bancarotta (la) ‘η πτώχευση’,
σοτοκόπα (η) ‘το πιατάκι της κούπας του τσαγιού’ [Κεφ.] < it. sottocopa (la) /ven. sotocopa (la) ‘το πιατάκι της κούπας’
 (4) *καμποσάντο (το)* ‘το νεκροταφείο’ [Κεφ.] < it./ ven. camposanto (il) ‘το νεκροταφείο’,
σκα(λ)νταλέτο (το) ‘εργαλείο θέρμανσης κρεβατιού’ [Ιθ.] < it. scaldaletto/ ven. scaldaleto (il) ‘εργαλείο θέρμανσης κρεβατιού’.

Στο πλαίσιο της υπόθεσής μου περί βαθμών⁶⁶ ενσωμάτωσης στα λεξικά δάνεια των Επτανησιακών, οι παραπάνω δάνειοι, λεξικοποιημένοι, σύνθετοι σχηματισμοί εντάσσονται στην κατηγορία της μερικής ενσωμάτωσης. Θεωρούνται μερικώς ενσωματωμένα λεξικά στοιχεία, γιατί έχουν αποκτήσει κάποια τιμή γένους και γραμματικής κατηγορίας⁶⁷, αλλά ταυτόχρονα παρουσιάζουν ένταξη σε κάποια κλιτική τάξη των Επτανησιακών, άρα έχουν περάσει το στάδιο της στοιχειώδους ενσωμάτωσης. Παρ’ όλα αυτά δεν είναι πλήρως αφομοιωμένα λεξικά στοιχεία, καθώς δεν λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων ή συνθέτων (για παράδειγμα οι τύποι *καμποσαντιέρης (ο) ή *ομορφοκαμπόμπαντας (ο) είναι αντιγραμματικοί). Επιπρόσθετα, αυτή η κατηγορία δανείων σύνθετων σχηματισμών δεν χρησιμοποιείται ως βάση για το σχηματισμό υποκοριστικών ή μεγεθυντικών, σύμφωνα με τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των Επτανησιακών (για παράδειγμα ο τύπος *σκα(λ)νταλετάκι (το) είναι αντιγραμματικός).

Αξίζει να τονίσουμε ότι οι περιπτώσεις στοιχειώδους ενσωμάτωσης δανείων σύνθετων σχηματισμών είναι ελάχιστες, αλλά αξιοσημείωτες. Για παράδειγμα, στα Κερκυραϊκά και στα Κεφαλλονίτικα υπάρχουν άκλιτοι τύποι όπως στα (5) και (6).

⁶⁵ Μια περίπτωση εντόπισα στην οποία ο σχηματισμός εντάσσεται σε δύο κλιτικές τάξεις και εμφανίζει ετερόκληση: *καμπομπάντας (ο)* [ΚΤ2] / *καμπομπάντος (ο)* [ΚΤ1] ‘ο αρχιμουσικός’ [Κεφ.] < it. capo (il) ‘ο αρχηγός’ + banda (la) ‘το μουσικό συγκρότημα’.

⁶⁶ Για τους βαθμούς ενσωμάτωσης βλ. ενότητα 11.

⁶⁷ Για παράδειγμα το σκα(λ)νταλέτο είναι ουσιαστικό ουδέτερου γένους.

- (5) μελβεντέρε (το) ‘το πανόραμα’ < it./ven. belvedere (il) ‘το πανόραμα’
 (6) μπατικουόρε (το) ‘το καρδιοχτύπι’ < it. batticuore (il) ‘το καρδιοχτύπι’

Αυτοί οι άκλιτοι σχηματισμοί από τη μία είναι στοιχειωδώς ενσωματωμένοι αλλά από την άλλη, δεν λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων, συνθέτων, υποκοριστικών ή μεγεθυντικών (για παράδειγμα οι τύποι *μελβεντερικός ‘πανοραμικός’ ή *μπατικουοράκι (το) ‘το μικρό καρδιοχτύπι’ είναι αντιγραμματικοί) για αυτό και δεν θεωρούνται πλήρως ενσωματωμένοι δάνειοι σχηματισμοί στα Επτανησιακά.

Ένα άλλο ζήτημα είναι πώς ενσωματώνονται στο επίπεδο της κλίσης οι δάνειοι σχηματισμοί που δημιουργούνται με τους κανόνες της νεοελληνικής μορφολογίας και συγκεκριμένα με βάση τον ελληνικό μορφολογικό μηχανισμό της σύνθεσης. Παρουσιάζουν διαφορές από τα δάνεια λεξικοποιημένα σύνθετα; Τα ελληνικά αυτά σύνθετα με δάνεια συστατικά είτε στο α’ είτε στο β’ συστατικό τους ή ακόμη και στα δύο συστατικά τους παρατήρησα να εντάσσονται στις κλιτικές τάξεις **1** όπως στο (7), **2** όπως στο (8), **3** όπως στο (9), **5** όπως στο (10) και **6** όπως στο (11).

- (7) *σεντσασώβρακος* (ο) ‘ο κουρελής, ο φτωχός’ [Κεφ.] < σέντσα ‘χωρίς’ < it. senza ‘χωρίς’ + σώβρακ(ο) (το) + -ς

γεροβέκιος (ο) ‘ο εσχατόγερος’ [Κεφ.] < γέρο(ς) + -ο- + βέκιος ‘ηλικιωμένος’ < it. vecchio (il) ‘ο γέρος’ + -ς

- (8) *μπουλούμπασης* (ο) ‘είδος χωροφύλακα αντιπροσώπου της πολιτείας, ο μπράβος’ [Κερκ.] < it. bullo (il)/ven. bulo (il) ‘ο νταής’ + it. basso ‘χαμηλός’ + -ης,

κουρβομάτης (ο) ‘άνθρωπος με εκφραστικά, αμυγδαλωτά μάτια’ [Κεφ.] < κούρβ(α) ‘η καμπύλη’ < it. curva (la)/ curvo (il) ‘η καμπύλη/το καμπυλωτό σχήμα’ + μάτ(ια) (τα) + -ης

- (9) *καντηλιερόστρασα* (η) ‘το πατσαβούρι της λυχνίας’ [Κεφ.] < καντηλιέρης (ο) ‘ο μπρούτζινος λύχνος’ < it. candeliera (il) ‘η λυχνία’ + -ο- + στράτσα (η) ‘πρόχειρη πετσέτα κουζίνας’ < it. straccio (il) ‘το κουρέλι’,

- (10) *βεστάρμαρο* (το) ‘η ντουλάπα για τα φορέματα’ < βέστα (η) ‘το φόρεμα’ < it. vesta (la)/ ven. veste (il) + αρμάρ(ι) (το) ‘η ντουλάπα’ < it. armadio (il)/ven. armer (il) ‘η ντουλάπα’

βατσελογάλονο (το) ‘μονάδα μέτρησης λαδιού’ < βατσέλ(ι) (το) ‘μονάδα μέτρησης για τα αγροτικά προϊόντα’ < it. vascello (il) ‘μονάδα μέτρησης εκτάσεων’ + γαλόν(ι) (το) ‘μέτρο χωρητικότητας υγρών’ < it. gallone (il) ‘μονάδα μέτρησης’

- (11) *μπουστοπάνι* (το) ‘ο στηθόδεσμος’ [Κεφ.] < μπούστ(ος) (ο) ‘το στήθος’ < it. busto (il) ‘το στήθος’ + -ο- + παν(ι) (το).

Δεν παρατηρήθηκε ενσωμάτωση ως προς τις κλιτικές τάξεις 4, 7, 8, 9 και 10. Όπως ισχύει και για την περίπτωση των απλών ονοματικών δανείων που αναλύσαμε στην ενότητα 6.2.2, η απουσία των κλιτικών τάξεων 4, 7, 9 και 10 δικαιολογείται από τον αρχαιοπρεπή χαρακτήρα και τον αρχαιοπρεπή τρόπο κλίσης των ονομάτων που εντάσσονται σε αυτές τις κλιτικές τάξεις (βλ. Ralli, Gkiouleka & Makri in press). Η απουσία της κλιτικής τάξης 8 παραμένει ανοιχτό ζήτημα.

Τα συστατικά αυτής της κατηγορίας συνθέτων που χαρακτηρίζονται ως δάνεια, έχουν ενσωματωθεί πλήρως στα Επτανησιακά. Δηλαδή, έχουν περάσει από τη στοιχειώδη ενσωμάτωση στη μερική και έχουν φτάσει το βαθμό της πλήρους ενσωμάτωσης, καθώς έχουν ενσωματωθεί στο φωνολογικό σύστημα των Επτανησιακών, έχουν μαρκαριστεί θετικά ως προς κάποιο γένος και γραμματική κατηγορία, παρουσιάζουν στη δομή τους ελληνικά/επτανησιακά κλιτικά επίθηματά και ως εκ τούτου έχουν ενταχθεί σε κάποια κλιτική τάξη της γλώσσας-στόχου. Σχηματίζουν ολοκληρωμένα κλιτικά παραδείγματα με πραγμάτωση όλων των προσώπων και αριθμών. Το ιδιαίτον χαρακτηριστικό αυτής της κατηγορίας δανείων είναι ότι λειτουργούν ως α' ή β' συστατικό Επτανησιακών συνθέτων. Ως μέρος της δομής αυτών των συνθέτων τα περισσότερα δάνεια φέρουν την κλίση των ελληνικών συνθέτων και εντάσσονται στην ΚΤ5 (π.χ. στραβοκάντουν-ο> καντούν(ι) το). Αυτή η ομάδα δανείων λεξημάτων θεωρώ ότι είναι πλήρως αφομοιωμένη, γιατί εκτός από τη συμμετοχή της στη διαδικασία της σύνθεσης, συμμετέχει και στις υπόλοιπες μορφολογικές διαδικασίες της κλίσης, της παραγωγής, της αξιολογικής μορφολογίας και φυσικά έχει μαρκαριστεί θετικά ως προς το γένος και τη γραμματική κατηγορία.

7.3 Η εξωκεντρικότητα ως ένα κριτήριο πλήρους ενσωμάτωσης

Στα πλήρως αφομοιωμένα δάνεια λεξικά στοιχεία που λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό Επτανησιακών συνθέτων εντάσσονται ιταλικά/βενετσιάνικα στοιχεία που θεωρώ ότι επιδεικνύουν μεγαλύτερο βαθμό πλήρους ενσωμάτωσης/αφομοίωσης στα Επτανησιακά. Αυτά τα στοιχεία είναι τα ιταλικά/βενετσιάνικα δάνεια που συμμετέχουν στο σχηματισμό εξωκεντρικών⁶⁸ συνθέτων. Η εξωκεντρικότητα πιστεύω ότι συνιστά μία πιο περίπλοκη μορφολογική διαδικασία, στην οποία εντάσσεται σε μεγαλύτερο βαθμό το πεδίο της σημασιολογίας (βλ. μεταφορικά, μετωνυμικά εξωκεντρικά σύνθετα) με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο φόρτο επεξεργασίας από τον χρήστη/ομιλητή. Για αυτό και τα λεξικά δάνεια που

⁶⁸Σύμφωνα με τους Ράλλη (2005: 54, 2005: 263), Ράλλη (2007: 91-97), Ralli & Andreou (2012) και Ralli (2013) στη μορφολογία ως εξωκεντρική θεωρείται η διφυής δομή της οποίας η κεφαλή βρίσκεται εκτός δομής. Πιο συγκεκριμένα, το στοιχείο που χαρακτηρίζει τη γραμματική κατηγορία του συνθέτου και του αποδίδει τα βασικά σημασιολογικά και μορφοσυντακτικά χαρακτηριστικά του δεν βρίσκεται στο ένα από τα δύο συστατικά (α' ή β') ή και στα δύο αλλά εντοπίζεται είτε σε ένα μηδενικό παραγωγικό επίθημα (ø) είτε σε ένα πραγματωμένο παραγωγικό επίθημα (π.χ. -(ς) όπως στην περίπτωση του *κοκκινομάλλης*).

συμμετέχουν σε εξωκεντρικούς σύνθετους σχηματισμούς θεωρώ ότι είναι ένα βαθμό παραπάνω πλήρως αφομοιωμένα. Φυσικά και το κριτήριο της συμμετοχής των δανείων σε εξωκεντρικούς σχηματισμούς δεν είναι το μοναδικό κριτήριο για να θεωρηθεί ένα δάνειο πλήρως αφομοιωμένο στο σύστημα των Επτανησιακών. Η συμμετοχή του δανείου σε όλες τις μορφολογικές διαδικασίες (στην κλίση, την παραγωγή, την αξιολογική μορφολογία), η κανονική πραγμάτωση όλου του κλιτικού του παραδείγματος, δηλαδή, η πραγμάτωση όλων των πτώσεων, αριθμών, το θετικό μαρκάρισμα του δανείου ως προς το γένος και τη γραμματική κατηγορία και φυσικά η απόκτηση μιας συγκεκριμένης σημασίας του δανείου στα Επτανησιακά, καθιστά το δάνειο πλήρως αφομοιωμένο τουλάχιστον σε μορφολογικό επίπεδο.

Παρακάτω, θα δούμε κάποια ενδεικτικά⁶⁹ Επτανησιακά εξωκεντρικά σύνθετα, τα οποία περιέχουν δάνεια συστατικά είτε στο α' είτε στο β' συστατικό τους. Στα παρακάτω σύνθετα (12) και (13) από τα Κερκυραϊκά και Ζακυνθινά αντίστοιχα τα δάνεια *παντιέρα* (η) και *καντούνι* (το) αποτελούν β' συστατικά των εξωκεντρικών συνθέτων.

(12) *βουρλοπαντιέρας* (ο) 'ο παλαβιάρης' [Κερκ.] < βούρλ(ο) (το) + -ο- + **παντιέρα** (η) < it. / ven. bandiera (la) 'η σημαία' + ο + -ς

(13) *μακροκαντουνιώτισσα* (η) 'η γυναίκα που κατοικεί στο μακροκάντουνο' [Ζακ.] < μακρ(ύ) + -ο- **καντούνι** (το) < it. cantone (il)/ ven. canton (il) 'η πάροδος' + -ιωτ + -ισσα

Τα δάνεια *πρίμος* και *σέντσα* στα (14) και (15) επιδεικνύουν τον ίδιο βαθμό πλήρους αφομοίωσης με τα παραπάνω δάνεια (παντιέρα (η) και καντούνι (το)), καθώς σε συνδυασμό με τα κριτήρια που ανέφερα στην πρώτη παραγράφο, αποτελούν α' συστατικό στα παρακάτω εξωκεντρικά σύνθετα από τα Κεφαλλονίτικα.

(14) *πριμογέννητος* 'ο πρωτότοκος' [Κεφ.] < **πρίμος** 'πρώτος' < it. primo + γεννη- + ο + -τ(ος)

(15) *σεντσασώβρακος* 'ο κουρελής, ο άφραγκος' [Κεφ.] < **σέντσα** 'χωρίς' it. senza + σώβρακ(ο) (το) + ο + -ος

Το δάνειο *σέντσα* είναι άκλιτο αν και πλήρως αφομοιωμένο αφού λειτουργεί ως συστατικό Επτανησιακών συνθέτων. Αποτελεί επίρρημα (άρα άκλιτο λεξικό στοιχείο χωρίς γένος) στη γλώσσα-πηγή και ως επίρρημα έχει μεταφερθεί στα Επτανησιακά. Αυτό το παράδειγμα μας δείχνει από τη μία ότι δεν είναι απαραίτητη η μετάβαση του δανείου από τη στοιχειώδη στην πλήρη ενσωμάτωση και από την άλλη ότι η ενσωμάτωση αποτελεί μια ενεργή, συνεχιζόμενη διαδικασία. Αντίστοιχα συμβαίνει και στην περίπτωση του δανείου *μέντε* (τα) στο παρακάτω εξωκεντρικό σύνθετο (16), το οποίο αποτελείται από δάνεια και στα δύο συστατικά του:

⁶⁹ Για περισσότερα παραδείγματα εξωκεντρικών συνθέτων βλ. Παράρτημα Z, V, VI, VII.

(16) *μεντενιέντος (ο)* ‘ο ανόητος, ο ανούσιος διανοητικώς και σωματικώς’ [Κεφ.] < *μέντε (τα)* ‘ο νους’ < *νιέντ(ε)* ‘καθόλου’ < it. *mente (la)* ‘ο νους’ + *niente* ‘τίποτα’ + $\emptyset$ + -ος

Το δάνειο *μέντε* αν και ουσιαστικό αρσενικού γένους στη γλώσσα-πηγή (ιταλικά/βενετσιάνικα) μεταφέρεται από τη στοιχειώδη κατευθείαν στην πλήρη ενσωμάτωση (δηλαδή χωρίς να αποκτάει κλίση) και συγκεκριμένα στην πιο ακραία περίπτωση πλήρους ενσωμάτωσης με τη συμμετοχή του σε εξωκεντρικά σύνθετα. Παρομοίως και το δάνειο επίρρημα *νιέντε* έχει ενταχθεί στην ακραία περίπτωση πλήρους ενσωμάτωσης, επιχείρημα που πιστοποιείται και από την επανάλυση του από λέξη (*νιέντε*) σε θέμα (*νιεντ-*) του εξωκεντρικού συνθέτου *μεντενιέντος (ο)*.

7.4 Σύνθετα με δάνεια συστατικά

Με τον όρο *δάνεια υβρίδια*⁷⁰ (hybrid loans) εννοούμε τους σύνθετους σχηματισμούς που αποτελούνται από γηγενή και δάνεια λεξικά στοιχεία, δηλαδή τους σχηματισμούς που αποτελούνται από στοιχεία από διαφορετικές γλώσσες είτε αυτά είναι λέξεις είτε είναι μορφήματα είτε είναι φωνήματα. Για παράδειγμα, ο Winford (2003: 42) αναφέρει τον υβριδικό τύπο στη γλώσσα Yaqui *lios-nóoka* ‘προσεύχομαι’ που αποτελείται από το ισπανικό δάνειο λεξικό στοιχείο *Dios* ‘Θεός’ και από τον τύπο *nóoka* ‘μιλώ’ της Ουτοαζτεκικής γλώσσας Yaqui. Παρομοίως, οι Bojčić et al. (2012: 11) παρατηρούν την ύπαρξη αγγλικών δανείων υβριδίων στα Κροατικά, π.χ. *jazz grupa* (E.jazz + Cr. grupa). Αντίστοιχα, ο Andreou (2013: 13) εντοπίζει την παρουσία ιταλικών δανείων λέξεων στα σύνθετα των διαλέκτων της Κατωιταλικής και συγκεκριμένα σύνθετων σχηματισμών που παρουσιάζουν είτε το α’ είτε το β’ συστατικό ως δάνειο, δηλαδή έχουν ένα ελληνικό και ένα ιταλογενές μόρφημα. Στα (17) και (18) παραθέτω δύο ενδεικτικούς σχηματισμούς από το άρθρο του:

(17) *agroferruda* < agr- ferudda < it. ferula

wild ferule

‘kind of ferule’

(18) *animagadara* < anima (< it. anima) gadara

soul, human mule

‘a half woman half mule fairy’

Παρόμοιους σύνθετους σχηματισμούς με δάνεια συστατικά εντόπισα και στα Επτανησιακά. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι και στα Κατωιταλικά και στα Επτανησιακά υπάρχει ελευθερία στην παρουσία του εκάστοτε δανείου είτε στο α’

⁷⁰ Για τον όρο *υβρίδια* βλ. και Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994: 39, 205).

είτε στο β' συστατικό. Όσον αφορά πιο συγκεκριμένα τα Επτανησιακά, αυτή η ελευθερία εντοπίζεται ανεξαρτήτου ενδοκεντρικότητας, εξωκεντρικότητας αλλά και κλιτικής τάξης. Σχετικά με το ρόλο της κεφαλής και της ελευθερίας στη σειρά των δανείων στοιχείων, στα (19) και (20) δίνω κάποια ενδεικτικά παραδείγματα ενδοκεντρικών συνθέτων με δεξιόστροφη κεφαλή με δάνειο στο α' ή και στο β' συστατικό.

(19) *παντιερόζυλο (το)* 'το κοντάρι της σημαίας' < **παντιέρα (η)** 'η σημαία' < it./ven.bandiera (la) 'η σημαία' + ζύλ(ο) (το)

(20) *τυφλοκάντουνο (το)* 'το καντούνι που είναι αδιέξοδο' < τυφλ(ός) + -ο- + **καντούν(ι) (το)** 'η πάροδος' < it. cantone (il)/ven. canton (il) 'η πάροδος' + -ο

Από τα (19) και (20) φαίνεται ξεκάθαρα η ελευθερία στη θέση των δανείων μέσα στη δομή των συνθέτων. Η ίδια ελευθερία στη θέση του δανείου μέσα στο σύνθετο εντοπίζεται και στα παρατακτικά σύνθετα στα (19) και (20).

(21) *καπονόψαρο (το)* 'είδος ψαριού' < **καπόνι (το)** 'είδος ψαριού' < it.carpone/ven.caron (il) 'ευνουχισμένος κόκκορας' + -ο- + ψάρ(ι) (το) + -ο

(22) *γεροβέκιος (ο)* 'ο πάρα πολύ γέρος' < γέρ(ος) + -ο- + **βέκι(ος)** 'γέρος' < it. vecchio/ ven. vechio (il) 'γέρος'

Παρομοίως και στα εξωκεντρικά σύνθετα παρακάτω διαπιστώνεται συμμετοχή ιταλογενών δανείων και στα δύο συστατικά του εκάστοτε συνθέτου. Στο (23) παρατηρείται δάνειο στο α' συστατικό ενώ στο (24) στο β' συστατικό.

(23) *ταμπουρλοκέφαλος (ο)* 'ο στενόμουαλος' [Ζακ.] < ταμπούρλ(ο) (το) < it. tamburo (il) 'το τύμπανο' + -ο- + κεφάλ(ι) (το) + $\emptyset$ + -ος

(24) *ζορκοπέτω (η)* 'η γυναίκα με έντονο ντεκολτέ' [Κεφ.] < ζόρκ(ος) + -ο- + πέττ(ο) (το) 'το στήθος' < it. petto (il) 'το στήθος' + $\emptyset$ + -ω

Άξια της προσοχής μας είναι η σχέση αριστερόστροφης κεφαλής και παρουσίας δανείων και στα δύο συστατικά των συνθέτων. Σε όσα σύνθετα με αριστερόστροφη κεφαλή εξέτασα, σε αυτά και τα δύο συστατικά τους συνιστούσαν δάνεια τεμάχια, όπως στα (25) και (26).

(25) *μοροφίντο (το)* 'εσωτερικός τοίχος σπιτιού συνήθως φτιαγμένος από ξύλο' [Ιθ.] < it. muro (il) 'ο τοίχος' + finto 'ψεύτικος'

(26) *ρομπαβέκια (η)* 'το παλιόρουχο, η ηλικιωμένη γυναίκα' [Ζακ.] < it. roba (la) 'τα πράγματα' + vecchia (la) 'η ηλικιωμένη γυναίκα, η παλιά'

Από τα παραπάνω διαλεκτικά δεδομένα φαίνεται ότι δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός ως προς τη θέση της κεφαλής (αριστερόστροφη, δεξιόστροφη) (και ως

εκ τούτου το είδος των συνθέτων) και τη θέση των δανείων μέσα στο σύνθετο. Αναλυτικότερα, δεν παρατηρήθηκε κάποια σχέση μεταξύ του είδους της κεφαλής και της θέσης του μέσα στη δομή του συνθέτου, καθώς εντόπισα σύνθετα με δεξιόστροφη αλλά και αριστερόστροφη κεφαλή και δάνεια συστατικά είτε στο α' είτε στο β' συστατικό είτε και στα δύο (α' και β'), αλλά και εξωκεντρικά και παρατακτικά σύνθετα με δάνεια σε όλες τις πιθανές θέσεις.

Επιπρόσθετα, σχετικά με τη σειρά των όρων και τη σχέση τους με την κλιτική τάξη στα σύνθετα δεν παρατήρησα κάποια επίδραση της κλιτικής τάξης στη σειρά των δανείων μέσα στα σύνθετα. Δηλαδή, δεν διαπίστωσα κάποιο περιορισμό σε σχέση με τη θέση του δανείου και την ένταξή του σε συγκεκριμένη κλιτική τάξη. Αναλυτικότερα, εντόπισα περιπτώσεις όπως στα (27) και (28), όπου το δάνειο βρίσκεται είτε στο α' είτε στο β' συστατικό του συνθέτου και το σύνθετο εντάσσεται στην ίδια κλιτική τάξη (KT5).

(27) *καπονόζουμο* (το) 'το ζουμί του καπονιού' [Κεφ.] < καπόν(ι) (το) 'ευνουχισμένος κόκκορας' < it. carone/ ven. caron (il) 'ο ευνουχισμένος κόκκορας' + -ο- + ζουμ(ί) (το) + -ο

(28) *στραβοκάντουνο* (το) 'το ελικοειδές καντούνι' [Κεφ.] < στραβ(ός) + -ο- + καντούν(ι) (το) 'η πάροδος' < it. cantone (il)/ ven. canton (il) 'η πάροδος' + -ο

Παρ'όλα αυτά, στα ενδοκεντρικά σύνθετα με α' και β' συστατικά δάνεια θα έλεγα ότι υπάρχει μια τάση ένταξης τους στην KT5, όπως στο (29) και στο σχηματισμό Επτανησιακών συνθέτων ουδέτερου γένους με δάνεια συστατικά, χωρίς αυτό να αποκλείει τις περιπτώσεις ένταξης τους σε διαφορετικές κλιτικές τάξεις, για παράδειγμα την KT3 όπως στο (30).

(29) *μοροφίντο* (το) 'εσωτερικός τοίχος σπιτιού συνήθως φτιαγμένος από ξύλο' [Πθ.] < it. muro (il) 'ο τοίχος' + finto 'ψεύτικος'

(30) *καντηλιερόστρατσα* (η) 'το πατσαβούρι της λυχνίας' [Κεφ.] < καντηλιέρ(ης) (ο) 'ο μπρούτζινος λύχνος' < it. candeliere (il) 'η λυχνία' + -ο- + στράτσα (η) 'το πατσαβούρι' < it. straccia (la) 'το πατσαβούρι' + Ø

Τέλος, όσον αφορά τα εξωκεντρικά σύνθετα με δάνεια στοιχεία και στα δύο συστατικά της δομής τους παρατήρησα μια τάση ένταξής τους στην KT1, όπως στο (16), (το οποίο επαναλαμβάνω παρακάτω ως (31) για λόγους ευκολίας) γεγονός που δικαιολογείται –μάλλον- από την εξωκεντρικότητα που τα χαρακτηρίζει.

(31) *μεντενιέντος* (ο) 'ο ανόητος, ο ανούσιος διανοητικώς και σωματικώς' [Κεφ.] < **μέντε** (τα) 'ο νους' < **νιέντ(ε)** 'καθόλου' < it. mente (la) 'ο νους' + niente 'τίποτα' + Ø + -ος

7.5 Ο αντίκτυπος των συνθέτων με δάνεια συστατικά στη γλωσσική επαφή

Καταληκτικά, από την παραπάνω μικρή ανάλυση των συνθέτων στα Επτανησιακά, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι από τη μία η παρουσία υβριδικών σχηματισμών με δάνεια είτε στο α' είτε στο β' συστατικό τους και από την άλλη η δημιουργία Επτανησιακών συνθέτων με τους κανόνες της ελληνικής μορφολογίας αλλά με δάνεια συστατικά στη δομή τους δηλώνουν ότι υπάρχει έντονη γλωσσική επαφή και ότι οι Επτανήσιοι ομιλητές γνωρίζουν κατά ένα βαθμό τη γλώσσα-πηγή είτε αυτή είναι η πρότυπη Ιταλική είτε κάποια διάλεκτός της. Η αφομοίωση των ιταλικών/βενετσιάνικων δανείων σε επίπεδο κλίσης, παραγωγής και σύνθεσης δηλώνει ότι τα επίπεδα γλωσσικής επαφής μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων είναι υψηλά. Με βάση το επιχείρημα των βαθμών ενσωμάτωσης στα ιταλογενή δάνεια των Επτανήσιων, που αναπτύσσω ενδελεχώς στο κεφάλαιο 9 οι παραπάνω σύνθετοι σχηματισμοί επιδεικνύουν υψηλό βαθμό αφομοίωσης στη μορφολογία των Επτανησιακών και ως εκ τούτου φανερώνουν τα υψηλά επίπεδα γλωσσικής επαφής μεταξύ των δύο γλωσσικών συστημάτων.

Ωστόσο, η παρουσία αυτούσιου δανεισμού ιταλογενών συνθέτων στα Επτανησιακά, δηλώνει ότι η γλωσσική επαφή μεταξύ των Επτανησιακών και των Ιταλικών/Βενετσιάνικων δεν είναι στο ύψιστο επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, η μη αναγνώριση των συστατικών στα ιταλικά σύνθετα και της γενικότερης εσωτερικής δομής τους σε συνδυασμό με την αντιμετώπισή τους από τους διαλεκτόφωνους ως μια μορφή λεξικοποιήσεων εκφράζει ένα βαθμό άγνοιας των Επτανήσιων ομιλητών ως προς το ιταλικό/βενετσιάνικο γλωσσικό σύστημα. Παρ'όλα αυτά η ενσωμάτωση αυτών των σχηματισμών ως προς το γένος, τη γραμματική κατηγορία και το κλιτικό επίπεδο των Επτανησιακών μετριάξει αυτή την άγνοια των διαλεκτόφωνων ως προς τη γλώσσα-πηγή.

8. Μεταφορά πολυλεκτικών λεξημάτων στα Επτανησιακά

Σύμφωνα με την Campbell (2004: 70) σε καταστάσεις γλωσσικής επαφής τα μορφολογικά περίπλοκα λεξήματα, τα οποία αποτελούνται από περισσότερα των δύο μορφημάτων εντοπίζονται, κυρίως, στη γλώσσα-πηγή, ενώ στη γλώσσα-στόχο εντοπίζονται τα μορφολογικά απλά δάνεια λεξήματα. Με άλλα λόγια, κατά το φαινόμενο του δανεισμού τα πολυλεκτικά λεξήματα στη γλώσσα-πηγή μετατρέπονται σε μονολεκτικά λεξήματα στη γλώσσα-στόχο. Για παράδειγμα, το ισπανικό δάνειο *alligator* ‘ο αληγάτορας’ στο αγγλικό γλωσσικό σύστημα αποτελεί μονολεκτικό λεξικό στοιχείο, ενώ στο ισπανικό γλωσσικό σύστημα (γλώσσα-πηγή) συνιστά πολυλεκτικό λεξικό στοιχείο *el lagarto*, αποτελείται, δηλαδή, από το άρθρο *el* και το ουσιαστικό *lagarto*. Παρόμοιοι μορφολογικοί σχηματισμοί παρατηρούνται και στα Ιταλικά/Βενετσιάνικα δάνεια των Επτανησιακών με εμφανή τη μεταφορά άρθρων, προθέσεων, αντωνυμιών, επιθετικών προσδιορισμών ή ακόμα και απαρεμφατικών τύπων από τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα στα Επτανησιακά. Η ενσωμάτωση των μορφολογικών σχηματισμών αυτού του είδους συντελείται είτε χωρίς κανένα παραγωγικό ή κλιτικό πρόσφυμα και τα λεξήματα επιδέχονται μόνο στοιχειώδη ενσωμάτωση, παραμένοντας άκλιτα είτε με εμφανή κλιτικά επιθήματα των Επτανησιακών και τα λεξήματα εντάσσονται στην κατηγορία της μερικούς ενσωμάτωσης. Ας δούμε κάποια ενδεικτικά παραδείγματα στο (1)⁷¹.

- (1) *φαρνιέντες (ο)* ‘ο τεμπέλης’ [Ζακ.] < it. fare niente ‘κάνοντας τίποτα’
μποντανιέντες (ο) ‘ο άχρηστος’ [Κεφ.] < it. buon da niente ‘ο καλός σε
 τίποτα’ + $\emptyset$ + -ς

αλαμπράτσο (το) ‘αγκαζέ’ [Ζακ.] < it. a la braccio ‘στο μπράτσο’

αμόντε ‘μάταια’ [Ζακ.] < it. a monte ‘στο βουνό, ανοδικά’

ινμπότα ‘στο λεπτό’ [Παξοί] < it. in botta ‘στο χτύπημα’

Επιπρόσθετα, υπάρχουν κάποιες ελάχιστες περιπτώσεις στις οποίες οι ήδη ενσωματωμένες εκφράσεις λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων με την ανάλογη προσθήκη συγκεκριμένων παραγωγικών προσφυμάτων. Αυτές οι εκφράσεις έχουν περάσει από το βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης κατευθείαν στο βαθμό της πλήρους ενσωμάτωσης, καθώς δεν εμφανίζουν το χαρακτηριστικό της κλίσης στη μορφολογική δομή τους. Αποτελούν, δηλαδή, άκλιτα λεξικά στοιχεία στα Επτανησιακά, που παρ’ όλα αυτά λειτουργούν ως βάση για το σχηματισμό παραγώγων, όπως στο (2).

- (2) *λιμπροντόρικο (το)* ‘το σόι ευγενικής καταγωγής’ [Κεφ.] < *λίμπρο ντ’όρο (το)* ‘η χρυσή βίβλος των ευγενών’ < it. libro d’oro ‘η χρύση βίβλος των ευγενών’ + -ικο

⁷¹Για περισσότερα παραδείγματα βλ. Παράρτημα ΣΤ.

ινκαμινάδο (το) ‘το ψημένο αυγό στη χόβολη’ [Κερκ.] < *ινκαμίνο* [Κερκ.] ‘στη χόβολη’ < it. in camino ‘στο τζάκι, στην εστία’ + -αδο

9. Βαθμοί ενσωμάτωσης⁷² στα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών

Όπως έχω αναφέρει και στην αρχή της διατριβής μου, θεωρώ ότι το φαινόμενο του λεξικού δανεισμού και ειδικότερα η ενσωμάτωση των δανείων δεν είναι ένα στατικό φαινόμενο, αλλά όπως η γλώσσα αλλάζει έτσι και ο γλωσσικός δανεισμός αλλάζει και μεταβάλλεται ύστερα από επίδραση ενδογλωσσικών και εξωγλωσσικών παραγόντων. Με άλλα λόγια, ο λεξικός δανεισμός μεταξύ γλωσσικών συστημάτων αποτελεί μια προοδευτική και βαθμιαία διαδικασία. Ως εκ τούτου, και στη γλωσσική ποικιλία των Επτανήσων είναι ορατή αυτή η βαθμιαία ενσωμάτωση των λεξικών δανείων. Οι βαθμοί ενσωμάτωσης που προτείνω για τα Επτανησιακά αφορούν στα ονοματικά δάνεια και είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τον αριθμό και το είδος των μορφολογικών διαδικασιών στις οποίες τα δάνεια συμμετέχουν. Σε όσες περισσότερες μορφολογικές διαδικασίες της γλώσσας-στόχου συμμετέχει το δάνειο και όσο περισσότερα μορφολογικά χαρακτηριστικά της γλώσσας-στόχου αποκτά, τόσο αυξάνεται και ο βαθμός ενσωμάτωσής του. Οι βαθμοί ενσωμάτωσης, που προτείνω είναι οι ακόλουθοι τρεις: α) *στοιχειώδης ενσωμάτωση* β) *μερική ενσωμάτωση* και γ) *πλήρης ενσωμάτωση*. Παρακάτω θα αναλύσω όλους τους βαθμούς ενσωμάτωσης ξεχωριστά τον καθένα, δίνοντας παραδείγματα από τα Επτανησιακά προς τεκμηρίωση της υπόθεσης.

1) *Στοιχειώδης ενσωμάτωση (primary integration)* :

Στο βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης, τα λεξικά δάνεια, ναί μεν έχουν υποστεί φωνολογική αφομοίωση, έχουν αποκτήσει, δηλαδή, τους ελληνικούς φθόγγους, τους φθόγγους της γλώσσας-στόχου, αλλά δεν έχουν ενσωματωθεί στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών και παρουσιάζουν ακλισία, π.χ. *ατσιδέντε (το)*. Όπως αναφέρει η Χριστοφίδου (2003: 106), η ακλισία συνιστά μια σύγχρονη τάση της ελληνικής γλώσσας, στην οποία διαφαίνεται η τάση μη συμμόρφωσης των δανείων στο γλωσσικό της σύστημα. Αυτή η τάση ακλισίας των δανείων έγινε πρόδηλη και στα ιταλογενή ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών. Ωστόσο, αξίζει να τονίσουμε ότι τα ονοματικά δάνεια των Επτανησιακών, τα οποία κατηγοριοποιώ στη στοιχειώδη ενσωμάτωση, φέρουν τιμή γένους, είναι δηλαδή θετικά μαρκαρισμένα ως προς το γένος. Αν υποθέσουμε ότι τα δάνεια εντάσσονται στην υπερώνημη κατηγορία των νεολογισμών σύμφωνα με τη Χριστοφίδου (2003: 116) η απόδοση του γένους στα δάνεια παρουσιάζει μια προτεραιότητα σε σχέση με την απόδοση κλίσης. Δηλαδή, τα δάνεια άσχετα αν προσαρμοστούν σε κλιτικό επίπεδο ή όχι, αποκτούν

⁷² Στην παρούσα ενότητα χρησιμοποιώ τον όρο ‘ενσωμάτωση’ με την ευρύτερη σημασία της προσαρμογής, δηλαδή, της αφομοίωσης των δανείων στη γλώσσα-στόχο.

κάποια τιμή γένους. Όπως αναφέρουν και οι Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1994) και Ralli (2002), το θετικό μαρκάρισμα του γένους συνιστά χαρακτηριστικό όλων των δανείων ουσιαστικών. Επιπλέον, τα ονοματικά δάνεια αυτής της κατηγορίας έχουν προσαρμοστεί κανονικά σε κάποια γραμματική κατηγορία της γλώσσας-στόχου για παράδειγμα αποτελούν ουσιαστικό στα Επτανησιακά. Ωστόσο, σε αυτό το στάδιο τα δάνεια δεν συμμετέχουν σε παράγωγους και σύνθετους σχηματισμούς (με κάποιες εξαιρέσεις). Δεν μπορούν, δηλαδή, να παράγουν υποκοριστικά και να αποτελέσουν συστατικό συνθέτων. Επιπρόσθετα, δεν χρησιμοποιείται κάποιο λεξικό στοιχείο ως *ενσωματοποιητής* (integrator), π.χ. κάποιο παραγωγικό πρόσφυμα είτε της γλώσσας-πηγής είτε της γλώσσας-στόχου για την προσαρμογή τους στα Επτανησιακά. Στο (1) παραθέτω μερικά διαλεκτικά δεδομένα με σκοπό να γίνει πιο ξεκάθαρη η περιγραφή του συγκεκριμένου βαθμού ενσωμάτωσης⁷³.

(1) *μασκαλτσόνε* (ο) ‘ο αγροίκος, ο δόλιος’ [Ζακ.] < ven. mascalzon/ it. mascalzone
(il) ‘ο απατεώνας’

φέντε (η) ‘η πίστη’ [Κερκ.] < it./ven. fede (il) ‘η πίστη’

πάρτε (το) ‘το μέρος’ [Κεφ.] < it./ven. parte (la) ‘το μέρος’

τσιβίλε ‘ευγενικός’ [Ιθ.] < it.civile/ ven. civil ‘πολιτισμένος’

Συνοπτικά, τα στοιχειώδη ενσωματωμένα ονοματικά δάνεια δεν συμμετέχουν σε κανένα από τα βασικά επίπεδα της μορφολογίας, ούτε στη κλίση, ούτε στη παραγωγή αλλά ούτε και στη σύνθεση.

2) Μερική ενσωμάτωση (partial integration)

Στη μερική ενσωμάτωση ανήκουν τα δάνεια, τα οποία έχουν δεχτεί φωνολογική αφομοίωση, έχουν λάβει τιμή γένους και φέρουν ελληνικά κλιτικά επιθήματα, έχουν, δηλαδή, ενταχθεί κανονικά σε κάποια κλιτική τάξη των Επτανησιακών. Τα ονοματικά δάνεια αυτής της κατηγορίας παρουσιάζουν ολοκληρωμένα κλιτικά παραδείγματα, δηλαδή, κλίνονται κανονικά σε όλες τις πτώσεις στον ενικό και πληθυντικό αριθμό. Συμμετέχουν, δηλαδή, σε μια διαδικασία σχηματισμού λέξεων, σε εκείνη της κλίσης. Επιπρόσθετα, σε αυτή την κατηγορία, σε αντίθεση με τη στοιχειώδη ενσωμάτωση, κάποιες φορές, χρησιμοποιείται ένα στοιχείο ενσωμάτωσης (integrator) και πιο συγκεκριμένα ένα παραγωγικό πρόσφυμα -είτε ελληνικής είτε ιταλογενούς προέλευσης για την προσαρμογή του δανείου στα Επτανησιακά. Στη κατηγορία της μερικής ενσωμάτωσης εντάσσω και τις περιπτώσεις δανείων με θεματική ή κλιτική αλλομορφία (ετερόκλιση), π.χ. *κόντες* (ο), *κόντηδες* (οι) [κοντε~κοντηδ] και *το φιόρο/ το φιόρι*, ή τις περιπτώσεις με ποικιλία (variation) στη χρήση παραγωγικών προσφυσμάτων. Τέλος, οι σχηματισμοί που εντάσσονται σε αυτή την κατηγορία δεν

⁷³ Για περισσότερα παραδείγματα βλ. Παράρτημα Α.

σχηματίζουν υποκοριστικά ή μεγεθυντικά, π.χ. *παρολίτσα (η). Ας δούμε στο (2) κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα⁷⁴.

(2) *παρόλα (η)* ‘ο λόγος, η κουβέντα’ [Κεφ.] < it./ven. parola (la) ‘η λέξη’

ρετσέτα (η) ‘η συνταγή’ [Κεφ.] < it. ricotta (la) ‘η συνταγή’

σπαβέντο (το) ‘ο φόβος’ [Ζακ.] < it./ven. spavento (il) ‘ο φόβος’

3) Πλήρης ενσωμάτωση (total integration)

Στη πλήρη ενσωμάτωση περιλαμβάνονται τα δάνεια, που έχουν αφομοιωθεί πλήρως στο σύστημα της γλώσσας-στόχου (Επτανησιακών) και συμμετέχουν σε όλες τις μορφολογικές διαδικασίες των Επτανησιακών. Αναλυτικότερα, σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται τα δάνεια που χαρακτηρίζονται από φωνολογική αφομοίωση, έχουν μαρκαριστεί θετικά ως προς το γένος, συμμετέχουν σε παράγωγους και σύνθετους σχηματισμούς και έχουν ενταχθεί κανονικά στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών με χρήση ελληνικών κλιτικών επιθημάτων. Σε αυτούς τους σχηματισμούς, συνήθως, χρησιμοποιείται και κάποιο στοιχείο ενσωμάτωσης, ειδικότερα κάποιο παραγωγικό πρόσφυμα που λειτουργεί ως ενσωματοποιητής (integrator). Επιπλέον, σε αυτή την κατηγορία απουσιάζει το στοιχείο της ανταγωνιστικότητας στη χρήση παραγωγικών προσφύματων και δεν εμφανίζονται αλλομορφικές σχέσεις ή ετερόκλιση στα δάνεια. Στην κατηγορία της πλήρους⁷⁵ ενσωμάτωσης τα δάνεια συμμετέχουν στους μηχανισμούς της αξιολογικής μορφολογίας (evaluative morphology), στην παραγωγή, δηλαδή, υποκοριστικών και μεγεθυντικών, όπως στα (3) και (4)

(3) *παποράκι (το)* ‘μικρό πλοίο’ [Ζακ.] < it. varore (il) ‘ο ατμός και

(4) *μπουκουνάρα (η)* ‘η μεγάλη μπουκιά’ [Κερκ.] < it. boccone (il)/ven. boccon (il) ‘η μπουκιά’

Παραδείγματα πλήρους ενσωμάτωσης

Το ουσιαστικό καντούνι (το) ‘το δρομάκι’ < it. cantone/ven. canton (il) ‘το μικρό δρομάκι’ θεωρείται ένα παράδειγμα πλήρους ενσωμάτωσης, καθώς έχει ενταχθεί κανονικά στο κλιτικό σύστημα της γλώσσας-στόχου, φέρει, δηλαδή, ελληνικά κλιτικά επιθήματα, χαρακτηρίζεται από ένα ολοκληρωμένο κλιτικό παράδειγμα, κλίνεται κανονικά σε όλες τις πτώσεις, σχηματίζει κανονικά τον ενικό και πληθυντικό αριθμό, έχει αποκτήσει γένος και κυριότερα συμμετέχει σε παράγωγους και σύνθετους σχηματισμούς, όπως στα (4) και (5). Επιπρόσθετα σχηματίζει υποκοριστικά, όπως στο (6).

⁷⁴ Για περισσότερα παραδείγματα βλ. Παράρτημα Β.

⁷⁵ Σε αυτή την κατηγορία μπορεί να ενταχθούν και οι ενσωματωμένες δάνειες εκφράσεις, στις οποίες έχει προσκολληθεί ένα παραγωγικό πρόσφυμα και έχουν δημιουργηθεί παράγωγα από αυτές.

- (5) *χρυσοκάντουνο* (το) [Ζακ.] ‘το καντούνι με χρυσές γωνίες’
μακροκάντουνο (το) [Ζακ.] ‘λαϊκός δρόμος στη Ζάκυνθο’
μακροκαντουινιώτισσα (η) [Ζακ.] ‘η γυναίκα του μακροκάντουνου’
- (6) *στενοκάντουνο* (το) [Κεφ.] ‘το στενό καντούνι’, *τυφλοκάντουνο* (το) [Ζακ.] ‘το καντούνι που είναι αδιέξοδο’
καντουνογυρισμένος (ο) [Κεφ.] ‘ο αλήτης, ο μάγκας’
καντουνογυρίστρα (η) [Κεφ.] ‘η κουτσομπόλα’
καντουνολογία [Κεφ.] ‘γυρίζω τα καντούνια λέγοντας ερωτικούς λόγους, τραγούδια’
- (7) *καντουνάκι* (το) ‘το μικρό στενό σοκάκι’

Ανάλογη περίπτωση πλήρους⁷⁶ ενσωμάτωσης είναι το ουσιαστικό *καπόνι* (το) [Κεφ.] ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας/ η ευνουχισμένη κότα’ < it. *carrone* (il) / ven. *caron* (il) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας/ η ευνουχισμένη κότα’. Στο παραπάνω ουσιαστικό έχει αποδοθεί κανονικά το ουδέτερο γένος. Επιπλέον, το ουσιαστικό έχει ενταχθεί κανονικά στο κλιτικό σύστημα των Επτανησιακών με ανάλογα ελληνικά κλιτικά επιθήματα και αποτελεί βάση για το σχηματισμό των παράγωγων σχηματισμών του (8) και (9) αλλά και των συνθέτων όπως στο (10).

- (8) *καπονίζω/καπονάρω* ‘ευνουχίζω’
(9) *καπονάρα/καπον(ι)έρα* (η) ‘το κλουβί των ορνίθων’
καπονάρος ‘ευνουχισμένος, άχρηστος’
(10) *καπονόψαρο* (το) ‘είδος εκλεκτού ψαριού’
καπονόζουμο (το) ‘το ζουμί του καπουνιού’

Αξίζει να τονίσουμε, όμως, ότι δεν είναι απαραίτητη η μετάβαση ενός δανείου από το βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης, πρώτα στο βαθμό της μερικούς και ύστερα σε εκείνο της πλήρους. Ένα δάνειο μπορεί να περάσει κατευθείαν από το βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης στο βαθμό της πλήρους. Άρα το χαρακτηριστικό της κλιτικής προσαρμογής δεν ισχύει για όλα τα δάνεια που εντάσσονται στην πλήρη ενσωμάτωση. Η παραπάνω υπόθεση τεκμηριώνεται με χρήση του παρακάτω παραδείγματος στο (11) (μεταξύ άλλων) :

- (11) *σεντσασώβρακος* ‘ο κουρελής, ο άφραγκος’ [Κεφ.] < *σέντσα* ‘χωρίς’ < it. *senza* + *σώβρακ(-ο)* (το) + $\emptyset$ + -ος

Στο παραπάνω εξωκεντρικό σύνθετο το δάνειο *σέντσα* είναι άκλιτο αν και πλήρως αφομοιωμένο στα Επτανησιακά, αφού λειτουργεί ως συστατικό Επτανησιακών και

⁷⁶ Άλλες περιπτώσεις πλήρους ενσωμάτωσης παρατίθενται στο παράρτημα Ε.

μάλιστα εξωκεντρικών συνθέτων. Η παρουσία της ακλισίας ερμηνεύεται από τη γραμματική κατηγορία στην οποία ανήκει το λέξημα. Αποτελεί επίρρημα -άρα άκλιτο στοιχείο- στα Ιταλικά/Βενετσιάνικα και ως επίρρημα έχει μεταφερθεί στα Επτανησιακά.

10. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω σύντομη μελέτη στα Ιταλικά/Βενετσιάνικα λεξικά δάνεια των Επτανησιακών, κατέληξα στην επιβεβαίωση της αρχικής μου υπόθεσης ότι η ενσωμάτωση λεξικών στοιχείων από τα Ιταλικά/Βενετσιάνικα στα Επτανησιακά συνιστά μια βαθμιαία διαδικασία με συγκεκριμένους βαθμούς μορφολογικής ενσωμάτωσης. Με βάση τα κριτήρια του γένους, της γραμματικής κατηγορίας, της φωνολογικής αφομοίωσης, της κλιτικής τάξης, της αλλομορφίας, της παραγωγής, της σύνθεσης αλλά και της αξιολογικής μορφολογίας προέκυψαν και οι αντίστοιχοι βαθμοί ενσωμάτωσης στα Ιταλογενή λεξικά δάνεια. Τα λεξικά δάνεια ενσωματώνονται αρχικά σε επίπεδο φωνολογίας, γένους και γραμματικής κατηγορίας κατά τη διάρκεια της στοιχειώδους ενσωμάτωσης. Ύστερα κάποιες δάνειες λέξεις περνούν στη μερική ενσωμάτωση και εντάσσονται σε κάποια συγκεκριμένη κλιτική τάξη των Επτανησιακών. Μετά κάποιες περισσότερο αφομοιωμένες λέξεις συμμετέχουν στην πλήρη ενσωμάτωση, παράγοντας νέους μορφολογικούς σχηματισμούς, όπως Επτανησιακά ονοματικά παράγωγα με είτε ελληνικά είτε δάνεια παραγωγικά προσφύματα ή Επτανησιακά σύνθετα. Πολλές δάνειες λέξεις περνούν κατευθείαν από το βαθμό της στοιχειώδους ενσωμάτωσης σε εκείνο της πλήρους, όπως με την περίπτωση των επιρρημάτων, χωρίς δηλαδή να αποκτούν την κλίση των Επτανησιακών.

Σε σχέση πιο συγκεκριμένα με τα ερευνητικά ερωτήματα που έθεσα στην ενότητα 1.2, πρώτο και κυριότερο συμπέρασμα είναι ότι η ενσωμάτωση των λεξικών δανείων στα Επτανησιακά αλλά και κατ' επέκταση και σε άλλες Νεοελληνικές διαλέκτους, καθώς και στην ΚΝΕ μπορεί να προβλεφθεί και να τυποποιηθεί με χρήση του επιχειρήματος περί βαθμών ενσωμάτωσης στα δάνεια, τουλάχιστον, σε μορφολογικό επίπεδο. Η μορφολογική ενσωμάτωση των λεξικών δανείων αποτελεί μια σταδιακή διαδικασία που επηρεάζεται από ενδογλωσσικούς αλλά και εξωγλωσσικούς παράγοντες, με αποτέλεσμα τη δημιουργία των ανάλογων βαθμών ενσωμάτωσης. Σε όσες περισσότερες μορφολογικές διαδικασίες σχηματισμού λέξεων συμμετέχει το εκάστοτε λεξικό δάνειο, τόσο πιο αφομοιωμένο θεωρείται.

Από την παρουσία και των τριών βαθμών ενσωμάτωσης και κυρίως από την παρουσία ιταλογενών δανείων, πλήρως αφομοιωμένων στη διάλεκτο των Επτανήσιων, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η γλωσσική επαφή μεταξύ του Ιταλικού/Βενετσιάνικου συστήματος και των Επτανησιακών είναι έντονη, καθώς οι Επτανήσιοι διαλεκτόφωνοι εφάρμοσαν γηγενείς κανόνες μορφολογίας, για παράδειγμα το μηχανισμό της ελληνικής σύνθεσης, χρησιμοποιώντας ως συστατικά

δάνειους σχηματισμούς, όπως στην περίπτωση ενδοκεντρικών αλλά και εξωκεντρικών συνθέτων με α' και β' συστατικά δάνεια.

Ωστόσο, δε θα πρέπει να συγχέουμε τη γλωσσική επαφή με τη γνώση των γλωσσικών συστημάτων σε επαφή από τους ομιλητές. Η χρήση Επτανησιακών/Ελληνικών μορφολογικών κανόνων, π.χ. προσκόλληση γηγενών παραγωγικών επιθημάτων σε δάνειες βάσεις (μπαρμπιέρικο, το) δε δηλώνει απαραίτητα ότι οι Επτανήσιοι ομιλητές γνωρίζουν τη δομή των ιταλικών/βενετσιάνικων. Αν υιοθετήσουμε την άποψη των περισσότερων ερευνητών γλωσσικής επαφής για την προσαρμογή δανείων, τότε η πλήρης αφομοίωση των δανείων στα μορφολογικά επίπεδα των Επτανησιακών δηλώνει ελλιπή γνώση της γλώσσας-πηγής. Ως αντεπιχείρημα, στην παρούσα εδραιωμένη άποψη θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί η παρουσία δανείων παραγωγικών προσφυμάτων (-αδα) σε γηγενείς βάσεις σε διαλέκτους αλλά και στην ΚΝΕ.

Σχετικά με τη συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων παραγωγικών προσφυμάτων, φάνηκε ότι τα πιο συχνά παραγωγικά προσφύματα, π.χ. -ακι παρατηρούνται να χρησιμοποιούνται περισσότερο για την αφομοίωση των λεξικών δανείων. Παρ'όλα αυτά η συχνότητα χρήσης χρειάζεται ποσοτική ανάλυση για να μετρηθεί σε μεγάλο διαλεκτικό corpus με στατιστικά εργαλεία. Τέλος, σε σχέση με τη χρήση διαφορετικών παραγωγικών προσφυμάτων μέσα στην ίδια ποικιλία των Επτανησιακών δεν εντοπίστηκε κάποια ανομοιογένεια αλλά χρήση ίδιων προσφυμάτων για την ενσωμάτωση των ιταλικών/βενετσιάνικων ονοματικών δανείων.

11.Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Οι παραπάνω βαθμοί ενσωμάτωσης που πρότεινα για τα ονοματικά δάνεια είναι λογικό να υπάρχουν και σε άλλα λεξικά στοιχεία, για παράδειγμα στα δάνεια ρήματα των Επτανησιακών. Τα ρήματα φέρουν κάποια συγκεκριμένα μορφολογικά χαρακτηριστικά, όπως είναι η όψη, το πρόσωπο, ο αριθμός και ο χρόνος. Με περαιτέρω έρευνα, θα μπορούσε να εξεταστεί η πραγμάτωση αυτών των χαρακτηριστικών στα δάνεια ρήματα. Η έλλειψη πραγμάτωσης κάποιων από τα χαρακτηριστικά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι δηλώνει ένα πρώτο βαθμό ενσωμάτωσης, ενώ το θετικό μαρκάρισμα όλων των μορφολογικών χαρακτηριστικών τους, βαθμό πλήρους ενσωμάτωσης. Για παράδειγμα, δάνεια ρήματα που σχηματίζουν κανονικά όλο το κλιτικό παράδειγμα σε όλους τους χρόνους και φωνές να θεωρούνται πλήρως αφομοιωμένα δάνεια στα Επτανησιακά, σε αντίθεση με τα ρήματα που εμφανίζουν κενά τύπων στο κλιτικό τους παράδειγμα. Λόγω, όμως, έλλειψης τέτοιων γραμματικών πληροφοριών στα τοπικά γλωσσάρια και λεξικά είναι απαραίτητη η σχεδίαση ερωτηματολογίων και η διεξαγωγή έρευνας πεδίου σε Επτανήσιους διαλεκτόφωνους.

Επιπλέον, σχετικά με το πεδίο των δάνειων ρημάτων θα ήταν εύλογος ο έλεγχος της χρήσης ελληνικών παραγωγικών προσφυσμάτων για την προσαρμογή των δάνειων ρημάτων και η παρουσία ανταγωνιστικότητας στη χρήση τους. Η εύρεση ανταγωνιστικότητας στη χρήση παραγωγικών προσφυσμάτων στα δάνεια ρήματα ίσως φανερώσει ένα μεσαίο, μεταβατικό στάδιο ενσωμάτωσης των ρημάτων στα Επτανησιακά. Η επέκταση της έννοιας της ανταγωνιστικότητας στην ενσωμάτωση των δάνειων ρημάτων ως προς τις κλιτικές τάξεις είναι ένα απαραίτητο πεδίο για περαιτέρω έρευνα. Η ίδια ανταγωνιστικότητα θα μπορούσε να μελετηθεί και στα ονοματικά δάνεια όχι μόνο στο πεδίο της κλίσης αλλά και σε εκείνο της παραγωγής, καθώς και στη μεταξύ τους σχέση.

Τέλος, οι συγκεκριμένοι βαθμοί ενσωμάτωσης στα λεξικά δάνεια θα μπορούσαν να αναζητηθούν και σε άλλες νεοελληνικές διαλέκτους, καθώς και στην ΚΝΕ. Σε περίπτωση εύρεσης βαθμών ενσωμάτωσης και σε άλλα διαλεκτικά συστήματα, τότε θα μπορούσε να υλοποιηθεί σύγκριση των βαθμών αυτών από διάλεκτο σε διάλεκτο, αλλά και από διάλεκτο σε αντιπαραβολή με την ΚΝΕ.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α. (1994). *Νεολογικός δανεισμός της Νεοελληνικής. Άμεσα δάνεια από τη γαλλική και την αγγλοαμερικανική. Μορφοφωνολογική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Εστία.

Ανδρέου, Μ. (2013). Το φαινόμενο της αριστερόστροφης κεφαλής στη σύνθεση της Κατωϊταλικής. Στο *Patras Working Papers in linguistics*. Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ Διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική, Vol. 3 (2013), Τμήμα Φιλολογίας. Εργαστήριο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πανεπιστήμιο Πατρών, 42-57.

Βούλγαρις, Π. *Χρονικό μιας πολιορκίας 1798-1799*. Απόδοση: Στέφανος – Κωνσταντίνος Βούλγαρις, Έκδοση Αναγνωστικής Εταιρίας Κέρκυρας Κεντρική Διάθεση Βιβλιοπωλείο βιβλιόφιλων.

Γασπαρινάτος, Σπ. & Μ. Γασπαρινάτου-Τζουγανάτου (2004). *Γλωσσάριο και ιδιοματικές εκφράσεις της Κεφαλονιάς*. Αθήνα.

Δημελά, Ε. (2013). Τα τουρκικά επιθετικά δάνεια στις διαλέκτους της Μικράς Ασίας: μια πρώτη προσέγγιση. Στο *Patras Working Papers in Linguistics*. Vol. 3 (2013). Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ Διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική. Τμήμα Φιλολογίας. Εργαστήριο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πανεπιστήμιο Πατρών, 92-109.

Καραντζόλα, Ε. & Α. Φλιάτουρας (2004). *Γλωσσική αλλαγή*. Αθήνα: Νήσος.

Κασιμάτης, Γ. (1993). *Κατάλοιπα Βενετικών γλωσσικών στοιχείων στα Κύθηρα*. Αθήνα: Ατλαντίς.

Κολιοπούλου, Μ. (2013). *Θέματα σύνθεσης της Ελληνικής και της Γερμανικής: συγκριτική προσέγγιση*. Διδακτορική Διατριβή. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.

Κονόμου, Ντ. (2003). *Ζακυνθινό λεξιλόγιο*. Ζάκυνθος: Ζακυνθινή Βιβλιοθήκη Τρίμορφο, Β' Έκδοση.

Κοντοσόπουλος, Ν. (1982). Το γλωσσικόν ιδίωμα των Κυθίων. *Αθηνά*, 78, 125-144. Αθήνα: Τυπογραφείο Εμ. Παπαδάκη.

Κοντοσόπουλος, Ν. (2008). *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Γρηγόρης.

- Κοροσίδου- Καρρά, Ε. (2003). *Τα Ρομανικά (Ιταλικά- Γαλλικά) δάνεια στο σύγχρονο ιδίωμα της Ζακύνθου. Λεξικολογικές επισημάνσεις (μορφολογία- σημασιολογία)*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Κυπριώτου, Δ. & Α. Ποδηματά (2012). Τουρκικές λέξεις στο Κεφαλλονίτικο λεξιλόγιο. Στο Πετράτος, Π. (επιμ.) *Το Κεφαλονίτικο Γλωσσικό Ιδίωμα*. Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Αργοστόλι 13 Οκτωβρίου 2007.
- Μακρή, Β. (2013). *Η επίδραση της Ιταλικής γλώσσας στη μορφολογία των Επτανησιακών διαλέκτων*. Μεταπτυχιακή διατριβή. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Μακρή, Β., Κουτσούκος Ν. & Μ. Ανδρέου (2013). Δανεισμός ονομάτων και απόδοση γένους στην Επτανησιακή διάλεκτο. Στο *Patras Working Papers in Linguistics*. Vol. 3 (2013). Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ Διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική. Τμήμα Φιλολογίας. Εργαστήριο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πανεπιστήμιο Πατρών, 58-72.
- Μελισσαροπούλου, Δ. (2013). Το γένος και η κλιτική τάξη στην προσαρμογή δανείων ονομάτων: δεδομένα από τις νεοελληνικές μικρασιατικές διαλέκτους. Στο *Patras Working Papers in Linguistics*. Vol. 3 (2013). Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ Διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική. Τμήμα Φιλολογίας. Εργαστήριο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πανεπιστήμιο Πατρών, 73-91.
- Μινώτου, Μ. (2007). *Τραγούδια από τη Ζάκυνθο*. Ζακυνθινή λαογραφία. Τρίμορφο: Έκδοση Β'.
- Μουσούρης, Σπ. (1950). *Η γλώσσα της Ιθάκης*. Αθήνα.
- Μπογδάνος, Σπ. (1985). *Βεντάριο Παζινών Λέξεων*. Παζοί.
- Nespor, M.(1999). *Φωνολογία (μετάφραση-προσαρμογή στα Ελληνικά Α. Ράλλη)*. Αθήνα: Πατάκης.
- Ευδόπουλος, Γ. Ι. (2008). *Λεξικολογία. Εισαγωγή στην ανάλυση της λέξης και του λεξικού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Πανταζάτος, Δ. Ι. (2000). *Για να μη σβύσει η παλιά Κεφαλονίτικη και Θιακιά ντοπιολαλιά*. Κεφαλονιά: Καραβίας.
- Πομόνης-Τζαγκλάρας, Γ. Σ. (2007). *Γλωσσάριο ιδιωματισμών της αλλοτινής ζακυνθινής ντοπιολαλιάς*. Ζάκυνθος: Έντυπο ΟΕ.
- Πομόνης, Θ. (2009). *Λεξικό Ιδιωματικής Λαϊκής Διαλέκτου Ζακύνθου*. Σύλλογος δασκάλων και νηπιαγωγών Ζακύνθου, Ζάκυνθος.

Ράλλη, Α. & Μ. Ραυτοπούλου (1999). Η σύνθεση στην Ελληνική ως διαχρονικό φαινόμενο σχηματισμού λέξεων. *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα*, 19: 389- 403.

Ράλλη, Α. (2005). *Μορφολογία*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. (2007). *Η σύνθεση λέξεων: διαγλωσσική μορφολογική προσέγγιση*. Αθήνα: Πατάκης.

Ράλλη, Α. (2013). Ιταλογενή ρηματικά δάνεια στις Νεοελληνικές Διαλέκτους. Στο *Patras Working Papers in Linguistics*. Vol. 3 (2013) Μορφολογία και γλωσσική επαφή: ΝΕ διάλεκτοι σε επαφή με την Τουρκική και την Ιταλική. Τμήμα Φιλολογίας. Εργαστήριο Μελέτης Νεοελληνικών Διαλέκτων. Πανεπιστήμιο Πατρών, 9- 25.

Ραυτομανίκης, Ν. Ι. (2006). *Κερκυραϊκό γλωσσάρι ιδιωματικών αρχιτεκτονικών και τεχνικών όρων και εξοπλισμού*, Κέρκυρα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, Τμήμα Κέρκυρας.

Τζέρμπινος, Στ. (2003). *Και τι τραγούδι να σου πώ....αρέκιες και γιούλια*. Ζάκυνθος: Τρίμορφο.

Τσιντίλη-Βλησμά, Ρ. (1985). *Απ' την παλιά κασέλλα*. Τόμος Α'. Αθήνα: Ιθάκος.

Τσιτσέλης, Ηλ. (2003). *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*, τομ. 3^{ος} [Από τα κατάλοιπα του συγγραφέα], Αθήνα.

Χριστοφίδου, Α. (2003). Γένος και Κλίση στην Ελληνική (Μια Φυσική Προσέγγιση), Στο Α. Αναστασιάδη- Συμεωνίδη, Α. Ράλλη & Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου (επιμ.). *Το Γένος*. Αθήνα: Πατάκης.

Χυτήρης, Γερ. (1987). *Κερκυραϊκό γλωσσάρι. Ακατάγραφες και δίσημες λέξεις*. Κέρκυρα.

Ξενόγλωσση

Adamou, E. (2012). Verb morphologies in contact: Evidence from the Balkan area. In Vanhove M., Stolz T., Urdze A. & H. Otsuka (eds.) *Morphologies in contact*, 143–162. Berlin: Akademie Verlag.

Aikhenvald, A. Y. (2007). Grammars in Contact. A cross-linguistic perspective. In Aikhenvald A. Y. & R. M. Dixon (eds.) *Grammars in contact: A cross-linguistic typology* (Vol. 4), 1-66. Oxford: Oxford University Press.

Aikhenvald, Alexandra Y. (2012). 'Invisible' loans: how to borrow a bound form. In Johanson L. & M. Robbeets (eds.) *Copies versus Cognates in Bound Morphology*. Brill's Studies in Language, Cognition and Culture 2: 167-185. Leiden, The Netherlands: Brill.

- Al- Saqqaf, A. H. (2006). The Linguistics of loanwords in Hadrami Arabic. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 9, (1): 75-93.
- Andreou, M. (2013). Compounding in the Greek Dialects of Southern Italy. In Janse, M., Joseph B., Pavlou P., Ralli A. & M. Bagriacik (eds.), *Studies in Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (MGDLT5)*, Ghent 20-22 September 2012, 1-18.
- Anttila, R. (1972). *An introduction to historical and comparative linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- Appel, R. & P. Muysken (2005). *Language contact and bilingualism*. Amsterdam, Nijmegen: Amsterdam University Press, Amsterdam Academic Archive [The book was originally published in 1987 at Edward Arnold, London].
- Bağrıaçık, M. Ralli A. & D. Melissaropoulou (2015). Borrowing verbs from Oghuz Turkic: two linguistic areas. In Gardani F., Arkadiev P. & N. Amiridze (eds.) *Borrowed Morphology*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Bakker, D. & E. Hekking (2012). Constraints on morphological borrowing: evidence from Latin America. In Johanson, L. & M. Robbeets (eds.) *Copies versus cognates in bound morphology*, 187-220. Leiden: Brill.
- Bernander, R. (2012). *Contact induced change in Bena (G63)—A study of 'swahilization' in a Tanzanian vernacular language*. Student essay. University of Gothenburg. Department of languages and literatures. African languages.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Boerio, G. (1867). *Dizionario del dialetto Veneziano*. Venezia: Reale Tipografia di Giovanni Cechinni.
- Bogomolets, K. (2014). Linguistic integration of the Newest Anglicisms into the Russian Language. *Kansas Working Papers in Linguistics (KWPL)* 34, (2013).
- Bojčić, L. et al. (2012). Language Borrowing. *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta Međimurskog u Čakovcu* 3, (2).
- Bowern, Cl. (2013). Relatedness as a Factor in Language Contact. *Journal of Language Contact* 6, 411-432. Leiden: Brill NV.
- Boztepe, E. (2003). Issues in Code-Switching: Competing Theories and Models. *Working Papers in TESOL & Applied Linguistics* 3, (2).
- Bynon, Th. (1977). *Historical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Campbell, L. (1993). On Proposed Universals of Grammatical Borrowing. In Aertsen H. & R. J. Jeffers (eds.) *Historical linguistics* (1989), 91–109. Amsterdam: John Benjamins.
- Campbell, L. (2004). *Historical Linguistics: An introduction*. Second edition: Edinburgh University Press.
- Casagrande, J. (1954a). Comanche Linguistic Acculturation I. *International Journal of American Linguistics* 20: 140-51.
- Casagrande, J. (1954b) Comanche Linguistic Acculturation II. *International Journal of American Linguistics* 20: 217-37.
- Casagrande, J. (1955) Comanche Linguistic Acculturation III. *International Journal of American Linguistics* 21: 8-25.
- Clyne, M. (2003). *Dynamics of language contact. English and Immigrant Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coler, M. & E.B. Flores (2013). A descriptive analysis of Castellano loanwords into Muylaq' Aymara. *LIAMES-Linguas Indígenas Americanas* 13: 101-113.
- Creed, M. (2012). *Borrowing in the Eskimo-Aleut Languages of Alaska: A Question of Lexical Acculturation in Endangered Languages*. MA thesis. University of Amsterdam.
- Drachman, G. (2001). Why are there Allomorphs? *Proceedings of the 4th International Conference of Greek Linguistics*, 112-119. Thessaloniki: University Studio Press.
- Elšík, V. (2009). Loanwords in Selice Romani, an Indo-Aryan language of Slovakia. In Haspelmath M. & U. Tadmor (eds.) *Loanwords in the world's languages: A comparative handbook*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Filipović, R. (1980). Transmorphemization: Substitution on the Morphological Level Reinterpreted. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)*, 25, (1-2): 1-8.
- Filipović, R. (1981). Morphological categories in linguistic borrowing. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)*, 26, (1-2): 197-207.
- Filipović, R. (1995). The Theoretical Background of the project “The English Element in European Languages”. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienia (SRAZ)*, 42: 105-110.

- Filippula, M. (2003). The quest for the most 'parsimonious' explanations: endogeny vs. contact revisited. In Hickey R. (eds.) *Motives for Language Change*, 161-173. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gallová, B. (2009). *English loanwords in present-day Slovak*. Diplomová práca. Filozofická fakulta Univerzity Palackého Katedra anglistiky a merikanistiky.
- Galstyan, A. (2012). Anglicisms in Armenian. Processes of adaptation. In Furiassi C., Pulcini V. & F. R. González (eds.) *The Anglicization of European Lexis*, 149-166. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gardani, Fr. (2008). Borrowing of Inflectional Morphemes in Language Contact. *European University Studies, Series XXI Linguistics*, 320. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Gardani, Fr. (2013). Dynamics of morphological productivity: the evolution of noun classes from Latin to Italian. *Empirical Approaches to Linguistic Theory* 4. Leiden, Boston: Brill.
- Gardani, Fr., P. Arkadiev & N. Amiridze (2015). Borrowed morphology. An overview. In Gardani F., Arkadiev P. & N. Amiridze (eds.) *Borrowed Morphology*. (Language Contact and Bilingualism 8). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Gorup, R. J. (2000). Lexical borrowings from German and English into Serbian and Croatian. *Journal of the North American Society for Serbian Studies* 14, (2): 273-283.
- Grant, A. P. (2008). Contact-induced change and the openness of 'closed' morphological systems: Some cases from native America. *Journal of Language Contact* 2, (1): 165-186.
- Gutova, J. (2010). *Words without borders: Yiddish loanwords in Dutch*.
- Hafez, O. (1996). Phonological and morphological integration of Loanwords into Egyptian Arabic. *Egypte/Monde arabe*, premiere serie, (27-28): 383-410.
- Hall-Lew, L. (2002). *English Loanwords in Mandarin Chinese*. BA Dissertation. University of Arizona.
- Haspelmath, M. (2008). Loanword typology: Steps toward a systematic cross-linguistic study of lexical borrowability. In Stolz Th., Bakker D. & R.S. Palomo (eds.) *Aspects of Language Contact: New Theoretical, Methodological and Empirical Findings with Special Focus on Romancisation Processes*, 43-62. Berlin: Mouton de Gruyter.

- Haspelmath, M. (2009). Lexical borrowing: concepts and issues. In Haspelmath M. & U. Tadmor (eds.) *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*, 35-54. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Haugen, E. (1950). The analysis of linguistic borrowing. *Language* 26, (2): 210-231.
- Hock, H. H. (1991). *Principles of Historical Linguistics*. Second Edition revised and updated. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Hock, H.H. & B. D. Joseph (1996). *Language History, Language Change and Language Relationship. An Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 93. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Hockett, Ch. (1958). *A course in Modern Linguistics*. New York: The Macmillan company.
- Hoffmann, C. (1991). *An introduction to bilingualism*. London: Longman.
- Jäger, A. (2004). *The cross-linguistic function of obligatory 'do'-periphrasis*. Paper presented at the 2004 Conference of the Australian Linguistic Society.
- Janse, M. (2001). Morphological borrowing in Asia Minor. In Aggouraki, Y., Arvaniti, A., Davy, J.I.M., Goutso, D., Karyolaimou, M., Panagiotou, A., Papapavlou, A., Pavlou, P. & A. Roussou (eds.) *Proceedings of the 4th International Conference on Greek Linguistics (Nicosia, Cyprus, 17-19 September 1999)*, 473-479. Thessaloniki: University Studio Press.
- Jeffers, R. & I. Lehiste (1979). *Principles and methods for historical linguistics*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press.
- Johanson, L. (2002). Contact-induced change in a code-copying framework. In Jones M. C. & E. Esch (eds.) *Language Change: The Interplay of Internal, External and Extra-Linguistic Factors*, 285- 314. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Joseph, B. D. (1982). Multiple Causation in Language Change Contact. *Educational Resources Information Centre (ERIC) Clearinghouse on Educational Linguistics*.
- Joseph, B. D. (1999). Historical Linguistics. In Aronoff M. & J. Rees-Miller (eds.) *The Blackwell Handbook of Linguistics*, 105- 129.
- Joseph, B. D. (2002). Language Contact and the Development of Negation in Greek—and How Balkan Slavic Helps to Illuminate the Situation. *A Festschrift for Leon Twarog: Working Papers in Slavic Studies* 1: 131-9.

- Karatsareas, P. (2011). *A study of Cappadocian Greek Nominal morphology from a diachronic and dialectological perspective*. PhD thesis. Cambridge: University of Cambridge.
- Katamba, Fr. (2005). *English words. Structure, history, usage*. Second edition. New York, London: Routledge.
- Kayigema, L. J. (2010). *Loanword allocation in Kinyarwanda*. MA thesis: University of South Africa.
- Konya, I. J. (1966). *A morphological analysis of loanwords in Russian*. MA thesis, Vancouver, Canada: The University of British Columbia.
- Kühl, K. & K. Braunmüller (2014). Linguistic stability and divergence: an extended perspective on language contact. In Braunmüller K., Höder S. & K. Kühl (eds.) *Stability and Divergence in Language contact. Factors and Mechanisms*. Studies in Language Variation 16, 13-38. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Lass, R. (1997). *Historical linguistics and language change*. New York: Cambridge University Press.
- Lucas, C. (2014). Contact induced language change. In Bowerman Cl. & B. Evans (eds.) *The Routledge Handbook of Historical Linguistics*, 519-536. London: Routledge.
- Mackey, W. (1970). Interference, integration and the synchronic fallacy. In Alatis J. (eds.) *Georgetown University Roundtable on Languages and Linguistics* 23: 195-227. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matras, Y. & J. Sakel (2007). *Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence*. Studies in Language 31, (4): 829-865.
- McMahon, Ap. (1994). *Understanding language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melissaropoulou, D. (2010). Loan verb adaptation: Evidence from Greek dialectal variation. In Janse M., Ralli A., Joseph B. & A. Karasimos (eds.) *Online proceedings of the 4th International Conference of Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, Chios, Greece, 11- 14 June 2009*, 243-258. Available at: http://lmgd.philology.upatras.gr/el/research/downloads/MGDLT4_Proceedings.pdf.
- Melissaropoulou, D. (2011). On loan verb accommodation: Evidence from Greek dialectal variation. In Miola, E. & P. Ramat (eds.), *Language contact and language decay: Socio-political and linguistic perspectives*, 165–189. Pavia: IUSS Press.

- Melissaropoulou, D. (2013). Lexical borrowing bearing witness to the notions of gender and inflection class: a case study on two contact induced systems of Greek. *Open Journal of Modern Linguistics* 3, (4): 367-377.
- Myers-Scotton, C. (1993). *Duelling Language: Grammatical Structure in Code-switching*. Oxford: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple voices: An introduction to bilingualism*. Malden, MA: Blackwell.
- Myers-Scotton, C. (2002). *Contact Linguistics: Bilingual encounters and grammatical outcomes*. Oxford: Oxford University Press.
- Olmsted, H. (1986). American interference in the Russian language of the third-wave emigration: Preliminary notes. *Folia Slavica* 8: 91-127.
- Poplack, S. & D. Sankoff (1984). Borrowing: the synchrony of integration. *Linguistics* 22: 99-136.
- Poplack, S., Sankoff, D. & Miller, C. (1988). The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation. *Linguistics* 26, (1): 47-104.
- Poplack, S. & N. Dion (2012). Myths and facts about loanword development. *Language Variation and Change* 24, (03): 279-315.
- Pulcini V., Furiassi C. & F. R. González (2012). The lexical influence of English on European languages. In Furiassi C., Pulcini V. & F. R. González (eds.) *The Anglicization of European Lexis*, 1-24. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ralli, A. (2002). The role of morphology in gender determination: evidence from Modern Greek. *Linguistics* 40, (3): 519-551.
- Ralli, A. (2007). On the Role of Allomorphy in Inflectional Morphology: Evidence from Dialectal Variation. In Sica G. (eds.) *Open problems in Linguistics and Lexicography*. Milano: Polimetrica.
- Ralli, A. (2008). Compound Markers and Parametric Variation. *Language Typology and Universals* (STUF) 61: 19-38.
- Ralli, A. (2009). Morphology meets Dialectology: Insights from Modern Greek Dialects. *Morphology* 19, (1): 87-105.
- Ralli, A. (2012a). *Romance verbal loans in Modern Greek Dialects*. On-line Proceedings of the MGDLT5.

- Ralli, A. (2012b). Verbal loanblends in Griko and Heptanesian: a case study of contact morphology. *L'Italia dialettale: rivista di dialettologia italiana*, (73): 111-132.
- Ralli, A. (2012c). Morphology in language contact: verbal loanblend formation in Asia Minor Greek (Aivaliot). In Vanhove M., Stolz T., Urdze, A. & H. Otsuka (eds.) *Morphologies in contact* (Studia Typologica), 177-193. Berlin: Academie Verlag.
- Ralli, A. & M. Andreou (2012). Revisiting exocentricity in compounding: evidence from Greek and Cypriot. In Kiefer F., M. Ladányi & P. Siptár (eds.) *Current Issues in Morphological Theory: (Ir)regularity, analogy and frequency*. Selected papers from the 14th International Morphology Meeting, Budapest, 13- 16 May 2010, 65-81. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ralli, A. (2013). *Compounding in Modern Greek*. Dordrecht: Springer.
- Ralli, A., Gkiouleka, M. & V. Makri (in press) *Gender and inflection in loan nouns integration*. To be published in SKASE (2015).
- Ralli, A. (in press) On morphological variation. To appear in Audring J. & F. Masini (eds.) *The Handbook of Morphological Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Rendón, G. J. (2008). *Typological and social constraints on language contact, Amerindian Languages in contact with Spanish*. Volume 1. PhD thesis.
- Repetti, L. (2006). The Emergence of Marked Structures in the Integration of Loans in Italian. In Gess, R. S. & D. Arteaga (eds.) *Historical Romance Linguistics: Retrospective and Perspectives*, 209-239. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Romaine, S. (2010). Language Contact in the United States. In Potowski K. (eds.) *Language Diversity in the U.S.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Sapir, E. (1921). *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace and company.
- Schwarzwald, O. R. (2013). The Typology of Nonintegrated Words in Hebrew. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 10, (1): 41-53.
- Sebonde, R. Y. (2014). Code-switching or lexical borrowing: Numerals in Chasu language of rural Tanzania. *Journal of Arts and Humanities* 3, (3): 67-76.
- Seifart, F. (2012). The Principle of Morphosyntactic Subsystem Integrity in language contact: Evidence from morphological borrowing in Resígaro (Arawakan). *Diachronica* 29, (4): 471-504.

- Seidel, U. (2010). *The usage and integration of English loanwords in German- A corpus-based study of Anglicisms in der Spiegel magazine from 1990-2010*. MA thesis. University of Alabama.
- Sočanac, L. (1995). Degrees of morphological substitution of anglicisms in Italian. *Studia romanica et anglica Zagradiensia* 42: 357-362.
- Tatsioka, Z. (2008). Code-Switching and English Loanwords in the Greek Media. *Newcastle Working Papers in Linguistics* 14: 129-144.
- Thomason, S. G. & T. Kaufman (1988). *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley CA: University of California Press.
- Thomason, S. (2001). *Language contact. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Thomason, S. (2010). Contact Explanations in Linguistics. In Hickey R. (eds.) *Handbook of Language Contact*, 31-47. Oxford: Blackwell.
- Tian, A. & A. Backus (2013). Transliteration or Loan Translation: Constraints on English loanwords' integration into Mandarin Chinese. *Tilburg Papers Culture Studies, Paper 44*. Tilburg University.
- Treffers-Daller, J. (1999). Borrowing and shift-induced interference: contrasting patterns in French-Germanic contact in Brussels and Strasbourg. *Bilingualism: Language and Cognition* 2, (1): 1-22.
- Treffers-Daller, J. (2010). Borrowing. In Fried M., Östman J. –O. & J. Vershueren (eds.) *Variation and Change: pragmatic perspectives. Handbook of pragmatics highlights*, 17-35. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Trudgill, P. (2003). Modern Greek dialects. A preliminary classification. *Journal of Greek Linguistics* 4, (3): 45-64, John Benjamins Publishing Company.
- Weinreich, U. (1968). *Languages in Contact: Findings and Problems*. The Hague: Mouton. [Originally published as Publications of the Linguistic Circle of New York, no.1, 1953.]
- Wichmann, S. & J. Wohlgemuth (2008). Loan verbs in a typological perspective. In Stolz T., Bakker D. & R. S. Palomo (eds.) *Aspects of language contact. New theoretical, methodological and empirical findings with special focus on Romancisation processes*, 89-121. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Więclawska-Szymańska, E. (2009). Lexical Importation and Integration: The Case of English-rooted Polish Legalease. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* 6, (2): 39-52.

Winford, D. (2003). *An introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Winford, D. (2010). Contact and Borrowing. In Hickey R. (eds.) *The Handbook of Language Contact*. Blackwell Publishing Ltd.

Winter-Froemel, E. (2008). Studying loanwords and loanword integration: two criteria of conformity. *Newcastle Working Papers in Linguistics* 14: 156-176.

Winter-Froemel, E., Onysko, A. & A. Calude. (2014). Why some non-catachrestic borrowings are more successful than others: a case study of English loans in German. In Koll-Stobbe A. & S. Knospe (eds.) *Language Contact in Times of Globalization*, 119-144. Frankfurt am Main: Lang.

Wohlgemuth, J. (2009). *A typology of verbal borrowings*. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 211. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Zenner, E., Speelman, D. & D. Geeraerts (2011). A concept-based approach to measuring the success of loanwords. *QITL-4-Proceedings of Quantitative Investigations in Theoretical Linguistics 4* (QITL-4): 93-96. Humboldt-Universität zu Berlin.

Ηλεκτρονικοί σύνδεσμοι:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%AF%CE%B1_%CF%83%CF%84%CE%B1_%CE%95%CF%80%CF%84%CE%AC%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B1

Παράρτημα

Α. Άμεση εισαγωγή δανείων/ Στοιχειώδης ενσωμάτωση

Ουσιαστικά

κορτέζε (ο) ‘ο ευγενικός’ [Κεφ.] < it.cortese (il) ‘καλός’

μασκαλτσόνε (ο) ‘ο αγροίκος, ο δόλιος’ [Ζακ.] < ven. mascalon/ it. mascalzone (il) ‘ο απατεώνας’

αλτερατσιόν (η) ‘η αλλοίωση’ [Κερκ.] < it. alterazione (la) ‘η αλλοίωση’

βότσε (η) ‘η φωνή’ [Ζακ.] < it. voce (la)/ ven. vose (la) ‘η φωνή’

ιμιτατσιόν(ε) (η) ‘η απομίμηση’ [Κερκ. & Κεφ.] < it. imitazione (la) ‘η παραποίηση, η αντιγραφή’

ιμπρεσιόνε (η) ‘η εντύπωση’ [Κεφ.] < it. impressione (la)/ ven. Impression (la) ‘η εντύπωση’

ινσπετσιόνε (η) ‘ο έλεγχος, η επιθεώρηση’ [Ζακ.] < it. inspezione (il) ‘η επιθεώρηση’

κάλε (η) ‘η οδός’ [Κερκ.] < it.calle (la)/ ven. cale (la) ‘η οδός’

καντατρίτσε (η) ‘η τραγουδίστρια’ [Ζακ.] < it. cantatrice (la) ‘η τραγουδίστρια’

νάβε (η) ‘το μεγάλο πλεούμενο’ [Κερκ.] < it. nave (la) ‘ο στόλος’

ντιλατατσιόν (η) ‘το πρήξιμο’ [Κερκ.] < it. dilatazione (la) ‘η διαστολή’

ντιρετρίτσε (η) ‘η διευθύντρια’ [Κερκ.] < it. dirretrice (la) ‘η διευθύντρια’

οκαζιόνε (η) ‘η περίσταση’ [Ζακ.] < it. occasione (il)/ ven. ocasion (il) ‘η περίσταση’

οφφισάλε (η) ‘η επισημότητα’ [Ιθ.] < it. ufficiale (il/la) ‘ο επίσημος’

πρεξεντατσιόνε (η) ‘η εμφάνιση, η παρουσίαση’ [Κεφ.] < it. presentazione (la)

σαλούτε (η) ‘η υγεία’ [Κεφ.] < it./ven. salute (la) ‘η υγεία’

φέντε (η) ‘η πίστη’ [Κερκ.] < it./ven. fede (il) ‘η πίστη’

άκουα (το) ‘το νερό’ [Κεφ.] < ven. aqua (la) ‘το νερό’

αλτάρε (το) ‘ο βωμός μέσα στο ιερό ναό κυρίως των καθολικών’ [Ζάκ.] < it. altare (il) / ven. altar (il) ‘ο ιερός βωμός’

αμόρε (το) ‘ο έρωτας, η αγάπη’ [Κεφ.] < it. amore (il) / ven. amor (il) ‘η αγάπη’

βροντάλε (το) ‘το γείσο’ [Ζάκ.] < it. frontale/ ven. frontal (il) ‘μετωπιαίος, μετωπιαίο οστό’

ιντεάλε (το) ‘το ιδανικό’ [Κεφ.] < it. ideale (il) ‘το ιδανικό’

κασαφόρτε (το) ‘το χρηματοκιβώτιο’ [Κερκ.] < it. cassaforte (il) ‘το χρηματοκιβώτιο’

λανκούρε (το) ‘η αδυναμία’ [Κεφ.] < it. languore (il) ‘η αδυναμία’

μπατικόρε (το) ‘το χτυποκάρδι’ [Ζάκ.] < it. batticuore (il) ‘το χτυποκάρδι’

ντόλτσε (το) ‘το γλυκό’ [Ζάκ.] < it. dolce (il) ‘το γλυκό’

ονόρε (το) ‘η προσωπική τιμή’ [Ζάκ.] < it. onore (il) ‘η τιμή’

ραμπάντε (το) ‘είδος αναρριχητικού φυτού’ [Ζάκ.] < it. rampante (il) ‘αχαλίνωτο’

φαβόρε (το) ‘η εύνοια’ [Κεφ.] < it. favore (il) ‘η εύνοια’

Επίθετα

βεριτάμπιλε ‘αληθινό, γνήσιο’ [Κερκ.] < it. veritabile ‘αληθινό’

ετσελέντε ‘έξοχος, έκτακτος’ [Κερκ.] < it. eccellente ‘έξοχος’

ιμπετσίλε ‘άνητος’ [Ζάκ.] < it. imbecile ‘άνητος’

ινοτσέντε ‘αθώος’ [Κεφ.] < it. innocente/ven. innocente ‘αθώος’

ινούτιλε ‘άχρηστος’ [Κερκ.] < it. inutile ‘άχρηστος’

ιντεάλε ‘ιδανικός’ [Κερκ.] < it. ideale ‘ιδεατός’

λαμπάντε ‘διαυγής’ [Ιθ.] < it. lampante ‘διαυγής’

μιζεράμπιλε ‘άθλιος’ [Κεφ.] < it. miserabile ‘άθλιος’

νόμπιλε ‘ευγενής’ [Κερκ.] < it. nobile ‘ευγενής’

ρισπετάμπιλε ‘αξιοσέβαστος’ [Κερκ.] < it. / ven. rispettabile ‘αξιοσέβαστος’

σπετάμπιλε [Κεφ.] ‘αξιότιμος, διακεκριμένος’ [Κεφ.] < it. spettabile/ ven. spetabile ‘αξιότιμος’

σπετσιάλε ‘ειδικός’ [Κεφ.] < it. speciale ‘ειδικός’

τζεντίλε ‘ευγενικός’ [Ζακ.] < it. gentile ‘ευγενικός’

τσελέστε ‘γαλάζιο’ [Ζακ.] < it. celeste ‘γαλάζιος’

τσεντράλε ‘κεντρικός’ [Κεφ.] < it. centrale ‘κεντρικός’

τσιβίλε ‘ευγενικός, πολιτισμένος’ [Κεφ.] < it. civile/ ven. civil ‘ευγενικός, πολιτισμένος’

Επιρρήματα

αβάντι ‘εμπρός’ [Κεφ.] < it. / ven. avanti ‘εμπρός’

αλλεγραμέντε ‘με ευθυμία’ [Κεφ.] < it. allegramente ‘με ευθυμία’

αλμένο ‘τουλάχιστον, έστω και’ [Κεφ.] < it. almeno ‘έστω’

αμπαστάντζα ‘αρκετά’ [Κεφ.] < it. abbastanza ‘αρκετά’

άντσι ‘αντιθέτως’ [Ζακ.] < it. anzi/ ven. anzi ‘αντιθέτως’

απένα ‘μόλις και, λίγο πριν’ [Ζακ.] < it. appena ‘μόλις’

ασάι ‘αρκετά’ [Κεφ.] < ven. assai (ή assae) ‘πολύ’

ασολουταμέντε ‘απολύτως’ [Κερκ.] < it. assolutamente ‘οπωσδήποτε’

νατουραλμέντε ‘φυσικά’ [Κεφ.] < it. naturalmente ‘φυσικά’

τσερταμέντε ‘βεβαίως’ [Κεφ.] < it. certamente ‘σίγουρα’

B. Ενσωμάτωση σε κλιτικές τάξεις/ Μερική ενσωμάτωση

Ουσιαστικά

ΚΤ1

αβανταδόρος (ο) ‘ο εγκωμιαστής, ο υποστηρικτής’ [Κυθ.] < it. avantaor (il)/ ven. avantaor (il) ‘ο υποστηρικτής, ο κομπαστικός’

αββοκάτος (ο) ‘ο δικηγόρος’ [Κεφ.] < it. avvocato⁷⁷ (il) & ven. avvocato (il) ‘ο δικηγόρος’

γαλαντόμος (ο) ‘τίμιος, ιππότης, ευγενής’ [Ζακ.] < ven.galantomo (il)/it. galantuomo (il) ‘ο ευγενής’

μπαταδούρος (ο) ‘το ρόπτρο’ [Ζακ.] < ven. batidor (il) ‘το χτυπητήρι’

παγκαδόρος (ο) ‘ο πληρωτής’ [Κυθ.] < it.pagatore (il)/ ven. pagador (il) ‘ο πληρωτής, ο ταμίας’

παρτσινέβελος (ο) ‘ο συνιδιοκτήτης’ [Ζακ.] < ven. parcenevole (il) ‘ο συνιδιοκτήτης’

προφασόρος (ο) ‘ο καθηγητής’ [Κεφ.] < it. professore (il)/ ven.professor (il) ‘ο καθηγητής’

σαγιαδόρος (ο) ‘ο σιδερένιος σύρτης’ [Κερκ.] < ven. sagiaòr (il) ‘ο σιδερένιος σύρτης’

σκριβάνος (ο) ‘ο γραφέας, ο γραμματικός’ [Ιθ.] < it.scrivano (il)/ ven. scrivàn (il) ‘ο γραφέας’

σπεκουλαδόρος (ο) ‘ο μελετητής’ [Κυθ.] < it.speculatore (il)/ ven. speculador (il) ‘ο μελετητής’

ταλιαδόρος (ο) ‘ο ξυλοκόπος’ [Κυθ.] < it. tagliatore (il) ‘ο ξυλοκόπος’

τραϊτόρος (ο) ‘προδότης, σπιούνος’ [Κυθ.] < it. traditore (il) ‘προδότης’

ΚΤ2

αββεντουριέρης (ο) ‘ο τυχοδιώκτης’ [Κεφ.] < it. avventuriero (il)/ ven. (a)venturier (il) ‘ο τυχοδιώκτης’

αγιουτάντης (ο) ‘ο βοηθός’ [Κυθ.] < it. aiutante (il) /ven. agiutante (il) ‘ο βοηθός’

αρτιλιέρης (ο) ‘ο πυροβολητής’ [Ζακ.] < it. artigliere (il) ‘ο πυροβολητής’

γεντιλής (ο) ‘ευγενής στην καταγωγή, άρχοντας’ [Κυθ.] < it. gentile ‘ευγενής’

κόντες (ο) ‘ο κόμης’ [Κεφ.] < ven. conte/ it. conte (il) ‘ο κόμης’

⁷⁷ Σχετικά με την ετυμολογία των δάνειων λέξεων που παραθέτω στη διατριβή, σε πολλές περιπτώσεις αναφέρω είτε μόνο μια ιταλική είτε μόνο μια βενετσιάνικη προέλευση της λέξης. Η απουσία είτε της μιας είτε της άλλης προέλευσης δεν οφείλεται σε ελλιπή έρευνα. Απλά η λέξη είτε προέρχεται μόνο από ένα βενετσιάνικο τύπο είτε μόνο από ένα ιταλικό, χωρίς αυτό να αποτελεί ασφαλές συμπέρασμα. Όπως έχω πει και παραπάνω η παρουσία πολλών διαλέκτων στην Ιταλία σε συνδυασμό με τις ελλιπείς ιστορικές πηγές δεν μας αφήνει περιθώρια για ασφαλή ετυμολόγηση των λέξεων.

κρμιινάλες (ο) ‘ο εγκληματίας’ [Κεφ.] < it. criminale (il) /ven. criminal (il) ‘ο εγκληματίας’

μακελάρης (ο) ‘ο κρεοπώλης’ [Ζακ.] < it. macellaio (il) ‘ο κρεοπώλης’

μπαρμπιέρης (ο) ‘ο κουρέας’ [Κεφ.] < it. barbiere (il)/ ven. barbier (il) ‘ο κουρέας’

μποργκέζες (ο) ‘ο αστός’ [Κεφ.] < it. borghese (il) ‘ο αστός’

λαουρέντες (ο)/λαουρέντης (ο) ‘ο βοηθός του τεχνίτη, ο εργάτης, ο χειρώνακτας’ [Ζακ.] < it.lavorante (il)/ ven. laorante (il) ‘ο εργάτης’

πόντες (ο) ‘η γέφυρα’ [Κερκ.] < it./ven. ponte (il) ‘η γέφυρα’

προτετόρες (ο) ‘ο προστάτης’ [Κεφ.] < it. protettore (il)/ ven. protetor (il) ‘ο προστάτης’

πουνέντες (ο) ‘ο ισχυρός άνεμος’ [Ζακ.] < it./ven. ponente (il) ‘ο ισχυρός δυτικός άνεμος’

ρεμειέρης (ο) ‘ο επιλοποιός’ [Κερκ.] < ven. remessèr (il) ‘ο επιλοποιός’

σοβραστάντες (ο) ‘ο επιθεωρητής’ [Ιθ.] < it. sovrastante ‘ο υπερκείμενος, ο δεσπόζων’

ΚΤ3

αβανιά (η) ‘η συκοφαντία’ [Παξοί] < it. avania (la) ‘η συκοφαντία’

αβαρία (η) ‘η μηχανική βλάβη’ [Κεφ.] < it. avaria (la) ‘η βλάβη’

αλλεγρία (η) ‘η χαρά, η ευθυμία’ [Κερκ.] < it. /ven. allegria (la) ‘η χαρά’

άντζα (η) ‘η κνήμη’ [Κεφ.] < it. anca (la) ‘η κνήμη’

ασεστέντζα (η) ‘η βοήθεια’ [Ιθ.] < it./ ven.assistenza (la) ‘η υποστήριξη’

βένα (η) ‘η ίνα ξύλου’ [Κερκ.] < it.vena (la) ‘η φλέβα, η αρτηρία, το ίχνος’

γαζία (η) ‘η ακακία’ [Ζακ.] < ven.gazia (la) ‘άνθος λουλουδιού’

γιότσα (η) ‘το ξύλινο επιτοίχιο έπιπλο, η κονσόλα’ [Κερκ.] < ven.giozza (la) ‘είδος επίπλου’

καβίλια (η) ‘μυτερό, κωνικό εργαλείο από σίδηρο ή ξύλο που χρησιμοποιείται για την ένωση σχοινιών και συρμάτων’ [Ιθ.] < it.caviglia (la) ‘είδος εργαλείου’

καλιτά (η) ‘η ποιότητα’ [Κυθ.] < it. /ven. qualità (la) ‘η ποιότητα’

κάμαρα (η)/κάμερα (η) ‘το δωμάτιο’ [Κερκ.] < it. camera (la)/ ven. camara (la) ‘το δωμάτιο’

καντουνάδα (η) ‘το φαρδύ καντούνι’ [Ζακ.] < it. cantonata/ven. cantonada (la) ‘το φαρδύ καντούνι’

καπάσα (η) ‘το κιούπι, το μεγάλο πήλινο πιθάρι’ [Παξοί] < ven. carapazza (la) ‘το μεγάλο πήλινο πιθάρι’

κούρτη (η) ‘η αυλή, η μάντρα’ [Κεφ.] < it./ven. corte (la) ‘η αυλή’

μανέστρα (η) ‘σούπα από ζυμαρικά’ [Ζακ.] < ven. manestra (la) ‘είδος σούπας’

μάντολα (η) ‘Κεφαλλονίτικο γλύκισμα’ [Κεφ.] < ven. mandola (la) ‘το αμύγδαλο’/ it. mandorla (la) ‘το αμύγδαλο’

μποτίλια (η) ‘η γυάλινη φιάλη’ [Ζακ.] < it. bottiglia /ven. botiglia (la) ‘η γυάλινη φιάλη’

πρεμούρα (η) ‘η βιασύνη’ [Κεφ.] < it. premura (la) ‘η βιασύνη’

ρετσέτα (η) ‘η συνταγή φαρμάκων, εδεσμάτων’ [Κεφ.] < it. ricetta (la) ‘η συνταγή’/ ven. receta (la) ‘η συνταγή, η απόδειξη’

ροτόντα (η) ‘στρογγυλό τραπέζι’ [Κερκ.] < it. rotonda (la) ‘ο κύκλος, το στρογγυλό κτίριο’

σκάτουλα (η) ‘το κουτί’ [Κεφ.] < it. /ven. scatola (la) ‘το κουτί’

σπαλλέτα (η) ‘η τριγωνική γυναικεία εσάρπα, το σάλι’ [Κεφ.] < ven. spaleta (la) ‘το σάλι’

ΚΤ5

αβάτζο (το) ‘το περίσσευμα, το υπόλοιπο’ [Κεφ.] < it. avanzo (il) ‘το υπόλοιπο’

αβαντάγιο (το) ‘το όφελος’ [Κεφ.] < ven. vantaggio (il) ‘το όφελος’

αγιούτο (το) ‘η βοήθεια, η συνδρομή, η συμπαράσταση’ [Ζακ., Ιθ.] < it. aiuto (il) ‘η βοήθεια’

βεντάριο (το) ‘το ευρετήριο, το κτηματολόγιο’ [Κερκ., Κεφ., Παξοί] < it. inventario (il)/ ven. inventario/ aventario (il) ‘το ευρετήριο’

βόλτο (το) ‘η θολωτή οροφή’ [Κυθ.] < it. /ven. volto (il) ‘η όψη’

ινφερμάτζιο (το) ‘η πληροφορία’ [Ιθ.] < it. informazione (il) ‘η πληροφορία’

καϊνέλο (το) ‘η λεκάνη πλυσίματος’ [Κεφ.] < ven. cainello (il) ‘το λεκανάκι’

κομπρομέσο (το) ‘το συμφωνητικό έγγραφο’ [Κερκ.] < it./ven. compromesso (il) ‘ο συμβιβασμός’

λιμπρέτο (το) ‘το μισάνοιχτο παράθυρο’ [Κεφ.] / ‘το σενάριο της όπερας’ [Κερκ.] < it. libretto (il) ‘το μικρό βιβλίο’

μομέντο (το) ‘η στιγμή’ [Κυθ.] < it. /ven. momento (il) ‘η στιγμή’

ούμιδο (το) ‘η υγρασία’ [Κυθ.] < it. /ven. umido (il) ‘η υγρασία’

ρεγάλο (το) ‘το δώρο’ [Κυθ.] < it./ven. regalo (il) ‘το δώρο’

ρεπόσο (το) ‘η ανάπαυση’ [Κεφ.] < it. riposo (il) /ven. reposso (il) ‘η ανάπαυση’

σκρίτο (το) ‘το έγγραφο, η επιστολή, το χρεωστικό ομόλογο’ [Κεφ.] < it. scritto ‘το γραπτό έγγραφο’

τραμέτζο (το) ‘ξύλινος εσωτερικός διαχωριστικός τοίχος’ [Ζάκ.] < it. tramezzo (il) / ven. tramezo (il) ‘εσωτερικός διαχωριστικός τοίχος’

τσερβέλο (το) ‘το μυαλό’ [Κεφ.] < it. cervello (il) / ven. cervelo (il) ‘το μυαλό’

φουρνέλο (το) ‘η εστία κτιστού φούρνου’ [Κεφ.] < it. fornello (il) / ven. fornello (il) ‘η εστία’

pluralia tantum

νοφράγια (τα) ‘το ναυάγιο’ [Κυθ.] < it. /ven. naufragio (il) ‘το ναυάγιο’

φουρνεράλια (τα) ‘η κηδεία’ [Κυθ.] < it. funerale (il) ‘η κηδεία’

φουρνιμέντα (τα) ‘μέρος ευρύτερου συνόλου από ρούχα, κοσμήματα ή πετσετάκια συνήθως απ’ τα προικιά’ [Κεφ.] < ven. fornimento (il) / rifornimento (il & la) ‘ένα σύνολο ρούχων’

ΚΤ6 (ø κλιτικό επίθημα)

αλτάρι (το) ‘ο βωμός, η Αγία Τράπεζα’ [Κερκ.] < ven. altar (il) ‘ο ιερός χώρος’

βατσέλι (το) ‘μονάδα μέτρησης εκτάσεων’ [Κεφ.] < it. vascello (il) ‘το πλοίο’

βελιόνι (το) ‘η χοροεσπερίδα, το ξενύχτι’ [Ζακ.] < it. veglione (il) / ven. veglion (il) ‘το ρεβεγιόν’

καντούνι (το) ‘ο στενός δρόμος, το σοκάκι’ [Κερκ.] < ven. *canton* (il)/ it. *cantone* (il) ‘το δρομάκι, η γωνία του δρόμου’

κομιντόρι (το) ‘η ντομάτα’ [Κύθ.] < it. *pomodoro* (il) ‘η ντομάτα’

καρταρόλι (το) ‘μετρική μονάδα ενός τετάρτου’ [Ζακ.] < ven. *quartariol* (il) ‘μονάδα μέτρησης’

μπερετόνι (το) ‘το πηλίκιο’ [Κερκ.] < it. *berrettone* (il) ‘το πηλίκιο’

μπικερίνι (το) ‘το ποτηράκι του λικέρ’ [Κεφ.] < it. *bicchierino* (il) ‘το ποτηράκι του λικέρ’

πασαπόρτι (το) ‘το διαβατήριο’ [Ιθ.] < it. *passaporto* (il) ‘το διαβατήριο’

ταβολί (το) (& **τολί**) ‘το τραπέζι’ [Κύθ.] < ven./it. *tavola* (la) ‘το τραπέζι’

ΚΤ8

αβιζάρισμα (το) ‘η ειδοποίηση, προειδοποίηση’ [Κερκ.] < *αβιζάρω* ‘προειδοποιώ’ < it. *avvisare* ‘αναγγέλλω, ειδοποιώ, προειδοποιώ’

ακομπανιάρισμα (το) ‘η συνοδεία οργάνων’ [Κεφ.] < *ακομπανιάρω* ‘συνοδεύω μουσικά’ < it. *accompagnare* ‘ακολουθώ, συνοδεύω μουσικά’.

αμολάρισμα (το) ‘η απελευθέρωση, η ασυδοσία’ [Κεφ.] < *αμολάρω* ‘αφήνω,ελευθερώνω < it. *mollare* ‘αφήνω, χαλαρώνω’/ ven. *amolir* ‘απελευθερώνω’

αμπαντονάρισμα (το) ‘η εγκατάλειψη’ [Κεφ.] < *αμπαντονάρω* ‘εγκαταλείπω’ < it. *abbandonare* ‘εγκαταλείπω, παρατώ, παραδίδω

αρριβάρισμα (το) ‘ο ερχομός’ [Κεφ.] < *αρριβάρω* ‘φθάνω’ < it. *arrivare*/ ven. *arrivar* ‘φθάνω’

βαλάρισμα (το) ‘το βαθύ σκάψιμο’ [Κεφ.] < *βαλάρω* ‘ισοπεδώνω’ < it. *vallare* ‘περιχαρακώνω’

βατσινάρισμα (το) ‘ο εμβολιασμός’ [Κερκ.] < *βατσινάρω* ‘εμβολιάζω’ < it. *vaccinare* ‘εμβολιάζω’

γοδέρισμα (το) ‘η θεαματική απόλαυση’ [Κερκ.] < *γοδέρω* ‘απολαμβάνω’ < it. *godere*/ ven. *goder* ‘απολαμβάνω’

(ι)μιτάρισμα (το) ‘η μίμηση φωνής ή χειρονομιών’ [Κεφ.] < *(ι)μιτάρω* ‘μιμούμαι, προσποιούμαι’ < it. *imitare* ‘μιμούμαι, παραποιώ’.

(ι)μπ(ρ)ιτσιλίρισμα ⁷⁸ **(το)** ‘η αποβλάκωση, η άνοια’ [Κεφ.] < *μπριτσιλίρω* ‘αποβλακώνομαι, χάνω τα μυαλά μου’ < it. imbecillire ‘καθιστώ ηλίθιο, αποβλακώνομαι’

κογιονάρισμα (το) ‘η κοροϊδία’ [Κεφ.] < *κογιονάρω* ‘κοροϊδεύω’ < it. coglionare/ ven. coglionar ‘κοροϊδεύω’

κοπιάρισμα (το) ‘η αντιγραφή’ [Κεφ.] < *(α)κοπιάρω* ‘αντιγράφω’ < it. copiare ‘αντιγράφω, απομιμούμαι’

κρεπάρισμα (το) ‘η σκασίλα, ο πλανταγμός’ [Κερκ.] < *κρεπάρω* ‘σκάω, πλαντάζω’ < it. crepare ‘σκάω’

λασκάρισμα (το) ‘η ελευθερία κινήσεων’ [Κεφ.] < *λασκάρω* ‘ξεσφίγγω, χαλαρώνω’ < it. lascare ή lat. laxare ‘χαλαρώνω, λασκάρω’

λουστράρισμα (το) ‘το γυάλισμα’ [Κεφ.] < *λουστράρω* ‘στιλβώνω, γυαλίζω, κάνω κάτι στιλπνό’ < it. lustrare ‘γυαλίζω, στιλβώνω’

μορσάρισμα (το) ‘τρόπος σύνδεσης κομματιών ξύλου’ [Κερκ.] < *μόρσα* (η) ‘η μεγγένη’ < it. morsa (la) ‘η μέγγενη’

μπαρκολάρισμα (το) ‘το κουνηστό περπάτημα γυναικών’ [Κερκ.] < *μπαρκολάρω* ‘περπατώ συνάμενος και κουνιστός’ < it. barcollare ‘λικνίζομαι’

τρατάρισμα (το) ‘το κέρασμα’ [Κεφ.] < *τρατάρω* ‘κερνάω’ < it. trattare/ ven. trattar ‘κερνάω’

Επίθετα

ΚΤ1

αβιζάτος ‘ενημερωμένος’ [Κερκ.] < it. avvisato ‘ενημερωμένος’

αμορόζος [Κερκ.] ‘ερωτοπαθής’ < it. / ven. amoroso ‘ο ερωτοπαθής’

βέκιος ‘ο γέρος’ [Κεφ.] < it. vecchio ‘ο γέρος’

βέρτζινος ‘παρθένος, άθικτος’ [Κυθ.] < it./ven. vergine ‘παρθένος’

γουλόςος ‘λαίμαργος’ [Ζακ.] < it./ven. goloso ‘λαίμαργος’

κατίβος ‘κακός’ [Κεφ.] < it. cattivo/ ven. cativo ‘κακός’

λίντος ‘αραιός, νερωμένος’ [Κερκ.] < it. lindo ‘καθαρός’

⁷⁸ Εναλλακτικός συνώνυμος τύπος μπατσελάρισμα (το)

μαϊτζέβελος ‘βολικός’ [Ζακ.] < it. maneggiabile ‘εύχρηστος’

ντιαμπόλικος ‘διαβολικός’ [Κεφ.] < it. diabolico ‘διαβολικός’

ντιβίζος ‘χωριστός’ [Κεφ.] < it. diviso ‘ξεχωριστός’

ντιφετίβος ‘ελλιπής’ [Κεφ.] < it. difettivo ‘προβληματικός’

ντούρος ‘στημένος, κορδωμένος’ [Κερκ.] < it. duro ‘σκληρός’

σέμπιος ‘βραδύνους, σκνηρός’ [Ζακ.] < it. scempio ‘ηλίθιος’

σούμπιτος ‘ολόκληρος’ [Κεφ.] < it./ven. subito ‘ολόκληρος’

τράτζικος ‘τραγικός’ [Κεφ.] < it./ven. tragico ‘τραγικός’

ΚΤ2

ιμπορτάντες ‘σπουδαίος’ [Κεφ.] < it. importante ‘σημαντικός, κομψός’

νατουράλες ‘φυσικός, ο φυσικός γιος’ [Κεφ.] < it. naturale ‘φυσικός’

ντεκαντέντες ‘παρακμασμένος, ξεπεσμένος’ [Κεφ.] < it. decadente ‘αυτός που καταρρέει’

ντεπλοράμπιλες ‘αξιοθρήνητος’ [Κεφ.] < it. deplorabile ‘αξιοθρήνητος’

τρεμέντες ‘υπερβολικός’ [Ζακ.] < it. /ven. tremendo ‘υπερβολικός’

φουρέντες ‘οργισμένος’ [Κεφ.] < it. furente ‘θυμωμένος’

ΚΤ3

βέκια ‘ηλικιωμένη’ [Κερκ.] < it. vecchia ‘ηλικιωμένη’

γκιούστα ‘δίκαιη’ [Ζακ.] < ven. giusta ‘δίκαιη’

καπριτσιόζα ‘η πεισματάρα’ [Κεφ.] < it. capriciosa ‘πεισματάρα’

μανίφικη ‘εξάριετη, υπέροχη’ [Ζακ.] < it./ ven. magnifica ‘εξάριετη’

μιρακολόζα ‘θαυμάσια’ [Ζακ.] < ven. miracolosa ‘θαυμάσια’

νέτη ‘καθαρή’ [Κερκ.] < it. netto ‘καθαρό’

τρεμέντα ‘υπερβολική’ [Ζακ.] < it. /ven. tremendo ‘υπερβολικός’

ΚΤ5

αποσίμπελο ‘αδύνατο, ανέφικτο’ [Κερκ.] < it. impossibile ‘αδύνατο, ανέφικτο’

αρτζεντάτο ‘ασημωμένο’ [Κερκ.] < it. argentato ‘ασημωμένο’

- βαριάτο* ‘ποκίλο’ [Κερκ.] < it. variato ‘ποκίλο’
- βερνιτσιάτο* ‘βερνικωμένο’ [Κερκ.] < it. verniciato ‘βερνικωμένο’
- γκροτέσκο* ‘γελοίο, παράδοξο’ [Κερκ.] < it. grottesco ‘γελοίο’
- ιζολάτο* ‘απομονωμένο’ [Κεφ.] < it. isolato ‘απομονωμένο’
- ινβαλίδο* ‘άκυρο’ [Κεφ.] < it. invalido ‘άκυρο’
- ινκαρτάδο* ‘τυλιγμένο’ [Κερκ.] < incartato ‘περιτυλιγμένο’
- ιμπροβίστο* ‘απροσδόκητο’ [Κερκ.] < it. imprevisto ‘απροσδόκητο’
- κιάρο* ‘καθαρό’ [Παξοί] < it./ven. chiaro ‘καθαρό’
- λετζίτιμο* ‘νόμιμο, θεμιτό’ [Κερκ.] < it. legittimo ‘νόμιμο’
- λοντάνο* ‘μακρινός’ [Κερκ.] < it. lontano ‘μακρινός’
- μαεστόζο* ‘μεγαλοπρεπές, μεγαλειώδες’ [Κερκ.] < it. maestoso ‘μεγαλοπρεπές’
- μπαλόρντο* ‘ηλίθιο’ [Κεφ.] < ven./ it. balordo ‘ηλίθιο’
- νέτο* ‘καθαρό, ακριβές’ [Ζακ.] < it. netto/ ven. neto ‘καθαρό’
- ντραμάτικο* ‘συγκινητικό’ [Κερκ.] < it. drammatico ‘τραγικό, δραματικό’
- οντοράτο* ‘ευωδιαστός’ [Κερκ.] < it. odorato ‘η μυρωδιά’

Γ.Ενσωμάτωση με παραγωγικά προσφύματα/ Μερική σωμάτωση

ι. Παραγωγικά προσφύματα ελληνικής ετυμολογίας

α-

αδούρητος (ο) / αδούρειος (ο) ‘κακορίζικος’ [Κεφ.] < α- + it.duro ‘δυνατός’ + -τος

αλισίβα (η) ‘υδάτινο διάλυμα στάχτης’ [Ζακ.] < α- + it. liscivia (la) ‘η στάχτη’

αμπάρα (η) ‘ράβδος που κρατά κλειστή την πόρτα’ [Ζακ.] < α- + it. barra (la) ‘η μπάρα’

αμπαρμπέρευτος ‘ακούρευτος, αζύριστος’ [Κεφ.] < α- + it.barbiere (il)/ ven. barbier (il) ‘ο κουρέας’ + -ευ + -τος

ξε-

ξαπόστα ‘επίτηδες, για ορισμένο σκοπό’ [Ζακ.] < ξε- + it. apposta ‘επίτηδες’

-ενι(ος)

μογανιένος ‘κατασκευασμένος από εκλεκτό ξύλο’ [Ζακ.] < it./ven. mogano (il) ‘μαόνι’ + -ενιος

-ικα

ξαποστικά ‘επίτηδες’ [Ζακ.] < ξε- + it. apposta ‘επίτηδες’ + -ικα

περικολόζικα ‘επικίνδυνα’ [Κυθ.] < it./ven. pericoloso ‘επικίνδυνος’ + -ικα

-ικο

δεσπετικό (το) ‘η επιμονή, η σταθερή θέληση’ [Ζακ.] < it. dispetto (il) ‘το πείραγμα’ + -ικο

κοντραμπάντικο (το) ‘το λαθρεμπόριο’ [Ζακ.] < it. contrabbando/ ven. contrabando (il) ‘το λαθρεμπόριο’ + -ικο

-οσυνη

αφειδοσύνη (η) ‘η εμπιστοσύνη’ [Κεφ.] < α- + it. fido (il) ‘η πίστωση’ + -οσυνη

ατζαρδοσύνη (η) ‘το ρίσκο’ [Κερκ.] < it. azzardo (il) ‘το ρίσκο’ + -οσυνη

ii. Δάνεια παραγωγικά προσφύματα

-αδα

αλιάδα (η) ‘η σκορδαλιά’ [Κεφ., Ζακ.] < it. aglio (il)/ven. aglio (il) ‘το σκόρδο’ + -αδα

βεργινάδα (η) ‘η νεαρή φοράδα, παρθένα/μτφ. γυναίκα λεπτή, ψηλή και όμορφη’ [Κυθ.] < it. /lat. vergine (la) ‘η παρθένα’ + -αδα

καντάδα (η) ‘το λαϊκό πολύφωνο τραγούδι’ [Κυθ.] < it. canto (il) ‘το τραγούδι’ + -αδα

μπουνατσάδα (η) ‘η νηνεμία’ [Κεφ.] < it. bonnacia (la)/ ven. bonnazza (la) ‘η νηνεμία’ + -αδα

σεμπιάδα (η) ‘η οκνηρία’ [Ζακ.] < it. scempio (il) ‘το χάος’ + -αδα

φερμάδα ‘κλειστή’ [Ιθ.] < it. fermo (il) ‘σταθερός’ + -αδα

-αδορος/-αδουρος < it. –atore / ven. –ador

γεσταδούρος (ο) ‘ο εκτιμητής, ο διαχειριστής’ [Ζακ.] < it. gestore (il) ‘ο διαχειριστής’ + -αδορος

ρεμεσαδόρος (ο) ‘ο επιπλοποιός’ [Ζακ.] < ven. remessèr (il) ‘ο επιπλοποιός’ + -αδορος

-αδουρα

αβαντζαδούρα (η) ‘το περίσσευμα, το υπόλοιπο’ [Κεφ.] < it. /ven. avanzo (il) ‘το περίσσευμα’ + -αδ(α) + -ουρα

-αριό

βιζιταριό (το) ‘η επίσκεψη στις ονομαστικές γιορτές’ [Κεφ.] < it. visita (la) ‘η επίσκεψη’

-ατος < lat. –attus

γομπάτος ‘καμπούρης’ [Κυθ.] < it. gobbo /ven. gobo ‘καμπούρης’ + -ατος

-ιαρης < lat.(it./ven.) –iare

μπορασκιάρης ‘θυελλώδης’ [Κυθ.] < it. burrasca (la) /ven. borasca (la) ‘η θύελλα’ + -ιαρης

-ινα (-ίνα, -ινά) < it. –ina

ξαποστινά ‘επίτηδες’ [Κεφ.] < ξε- + it. apposta ‘επίτηδες’ + -ινα

βασκίνα (η) ‘η δεξαμενή’ [Κυθ.] < it./ven. vasca (la) ‘η μπανιέρα’ + -ινα

-ολι

κορνιζόλι (το) ‘διακοσμητικό διάζωμα’ [Ζακ.] < it. cornice (la) /ven. cornise (la) ‘το πλαίσιο’ + -ολι

-οτο⁷⁹ < it. –oto

βερτζότο (το) ‘είδος λαχανικού που μοιάζει με τη μάπα’ [Ζακ.] < it. verza (la) ‘κραμβολάχανο’ + -οτο

⁷⁹ Το παρόν επίθημα δεν εντοπίζεται στην ΚΝΕ. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ενσωματωμένη των δανείων στα Επτανησιακά.

-τζής < τουρκ. -ci

στρουμενταντζής (ο) ‘ο οργανοπαίκτης’ [Κεφ.] < it. strumento (il) / ven. stromentin (il) ‘το όργανο’ + -τζής

Δ. Παράγωγες λέξεις από ενσωματωμένα ονόματα

-αδα < ven. -ada

αρμαράδα (η) ‘η ξύλινη ντουλάπα ρούχων’ [Ζακ.] < *αρμάρι* (το) ‘το ντουλάπι’ < it. armadio (il) ‘η ντουλάπα’ + -αδα

γιατσάδα (η) ‘η παγωνιά’ [Κερκ.] < *γιάτσο* (το) ‘ο πάγος’ < it. ghiaccio (il) ‘ο πάγος’ + -αδα

καντουνάδα (η) ‘η γωνία σπιτιών από τις οποίες αρχίζει το καντούνι’ [Ζακ.] < *καντούνι* (το) ‘ο μικρός δρόμος’ < it. cantone (il) / ven. canton (il) ‘ο δρόμος’ + -αδα

κασονάδα (η) ‘η πόρτα κρεμασμένη σε κάσωμα’ [Κερκ.] < *κασόνι* (το) ‘το μεγάλο κιβώτιο’ < it. cassone (il) / ven. casson (il) ‘η θήκη’ + -αδα

σιροκάδα (η) ‘δυνατός νότιος άνεμος’ [Κυθ.] < *σιρόκος* (ο) ‘ο νότιος άνεμος’ < it. / ven. sirocco (il) ‘ο νότιος άνεμος’ + -αδα

pluralia tantum

φουμάδες (οι) ‘οι εξάψεις’ [Κεφ.] < *φούμο* (το) ‘ο καπνός, το κάπνισμα’ < it. fumo (il) ‘ο καπνός’ + -αδες

-αδορος < ven. -ador / it. -atore

βιζιταδόρος (ο) ‘ο επισκέπτης’ [Κυθ.] < *βίζιτα* (η) ‘η επίσκεψη’ < it. / ven. visita (la) ‘η επίσκεψη’ + -αδορος

ινταγιαδόρος (ο) ‘ο ξυλογλύπτης’ [Κεφ.] < *ιντάγιο* (το) ‘ο ξυλογλύπτης’ < it. intaglio (il) / ven. intagio (il) ‘το σκάλισμα’ + -αδορος

κιασαδόρος (ο) ‘ο θορυβοποιός, ο καβγατζής’ [Κεφ.] < *κιάσο* (το) ‘ο θόρυβος’ < it. / ven. chiasso (il) ‘ο θόρυβος’ + -αδορος

κοντρασταδόρος (ο) ‘ο ισχυρογνώμων’ [Κεφ.] < *κοντράστο* (το) ‘η αντίθεση, η αντίσταση’ < it. contrasto (il) ‘η αντίθεση’ + -αδορος

μπεβαδόρος (ο) ‘ο πότης’ [Κυθ.] < *μπέβα (η)* ‘το ποτό’ < *it. beva (la)* ‘το ποτό’ + *-αδορος*

σουλατσαδόρος (ο) ‘αυτός που κάνει βόλτες’ [Κυθ.] < *σουλάτσο (το)* ‘η βόλτα’ < *it. sollazzo (il)* + *-αδορος*

τσιμαδόρος (ο) ‘ο ακροβάτης’ [Κυθ.] < *τσιμα (η)* ‘η κορυφή’ < *it./ven. cima (la)* ‘η άκρη’ + *-αδορος*

τσαπαδόρος (ο) ‘ο άνθρωπος που σκάβει’ [Κυθ.] < *τσάπα (η)* ‘εργαλείο για την καλλιέργεια της γης’ < *it. zappa /ven. zara (la)* ‘είδος σκαπάνης’ + *-αδορος*

φεσταδόρος (ο) ‘αυτός που συμμετέχει στη φιέστα’ [Κεφ.] < *φ(ι)έστα(η)* ‘η γιορτή’ + *-αδορος*

-αδος

βενάδος (ο) ‘ιδιότροπος, τρελός’ [Ζακ.] < *βένα (η)* ‘η φλέβα’ [Ζακ.] < *it. vena (la)* ‘η φλέβα, η ψύχωση’ + *-αδος/-ατος*

βιδάδος (ο) / βιδάτος (ο) ‘ιδιόρρυθμος’ < *βίδα (η)* ‘εξάρτημα’ [Ζακ.] < *it./ven. vida (la)* ‘η βίδα’ + *-αδος*

σεστάδος ‘περιποιημένος, με ευπρεπή εμφάνιση’ [Ζακ.] < *σέστο (το)* ‘η τάξη’ < *ven. sesto (il)* ‘η τάξη’ + *-αδος*

-ακι (υποκοριστικό)

βατσελάκι (το) ‘το λεκανάκι’ [Κεφ.] < *βατσέλι (το)* ‘μέτρο βάρους’ < *lat. vascellum/it. vascello (il)* ‘το πλοίο’ + *-ακι*

γαλετάκι (το) ‘το συνοδευτικό του τσαγιού’ [Κερκ.] < *γαλέτα (η)* ‘ο δίπυρος άρτος, το παξιμαδωτό ψωμί’ < *it. galletta (la)* ‘το κράκερ, το ξερό ψωμί’ + *-ακι*

μαστελάκι (το) ‘ο μικρός κάδος’ [Παξοί] < *μαστέλα (η)* ‘ο κάδος’ < *it. mastello (il)/ven. mastela (la)* ‘κάδος’ + *-ακι*

μπουκουνάκι (το) ‘το μικρό κομάτι’ [Κεφ.] < *μπουκούνι (το)* ‘το κομμάτι ενός αντικειμένου’ < *ven. boccon (il)/ it. boccone (il)* ‘η μπουκιά’ + *-ακι*

παποράκι (το) ‘το μικρό πλοίο, ο οδοστρωτήρας’ [Ζακ.] < *παπόρο (το)* ‘το ατμόπλοιο’ < *it. vapore (il)/ ven. vapor (il)* ‘το πλοίο’ + *-ακι*

φιγιτσάκι (το) ‘το μικρό βαφτησίρι’ [Κυθ.] < *φιγιότσος* ‘βαφτιστικός’ < *it. figliozzio (il)/ ven. fiozzo (il)* ‘το βαφτησίρι’ + *-ακι*

-αρα (μεγεθυντικό)

καπονάρα (η) ‘μεγάλο κλουβί για κότες’ [Ζακ.] < καπόνη (το) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας’ < *it. carrone (il)/ ven. caron (il)* + -αρα

μπουκουνάρα (η) ‘το μεγάλο κομμάτι’ [Κεφ.] < μπουκούνι (το) ‘το κομμάτι’ < *it. boccone (il)/ ven. boccon (il)* ‘το κομμάτι’ + -αρα

-αρία < *ven. -aria/-it. -eria*

βαζαρία (η) ‘ράφια που βάζουν τα βάζα και τα υαλικά’ [Κερκ.] < βάζο (το) ‘δοχείο’ < *it./ven. vaso (il)* ‘το βάζο’ + -αρία

καντζελαρία (η) ‘δικαστικό ή αστυνομικό γραφείο’ [Κερκ.] < καντζέλο (το) ‘το συρτάρι’ < *it.ven. cancello (il)* ‘το συρτάρι’ + -αρία

φιογκαρία (η) ‘μεγάλος φιόγκος’ [Ιθ.] < φιόγκος (ο) < *it. fiocco (il)* ‘ο φιόγκος’ + -αρία

-αριό < *lat -arius*

βιζιταριό (το) ‘η επίσκεψη στις ονομαστικές γιορτές’ [Κεφ.] < βίζιτα (η) ‘η επίσκεψη’ < *it. visita (la)* ‘η επίσκεψη’ + -αριό

φαβραριό (το) ‘το σιδηρουργείο’ [Κεφ.] < φάβρος (ο) ‘ο σιδηρουργός’ < *it. fabbro (il)* ‘ο σιδηρουργός’ + -αριό

-ας

σανιτάς (ο) ‘ο υπεύθυνος υπάλληλος του υγειονομείου’ [Ιθ.] < σανιτά (η) ‘ο σταθμός του υγειονομείου’ < *it. sanita (la)* ‘το υγειονομικό’ + -ας

-ελα < **-ελι (υποκοριστικό)/-ελο** < (μάλλον από) *it. -ella/it. -ello*

φασινέλα (η) ‘δέρμα από καυσόξυλα’ [Ζακ.] < φασίνα (η) ‘η γενική καθαριότητα’ < *it. fascina (la)/ven. fassina (la)* ‘δέρμα από καυσόξυλα’ + -ελα

κανταρέλι (το) ‘το μικρό πήλινο σκεύος’ [Παξοί] < κάνταρος (ο) ‘πήλινο σκεύος σε σχήμα λεκάνης’ < *ven. cantaro (il)/ it. cantero (il)* ‘μέτρο μέτρησης περιττού βάρους’ + -ελι

καμπανέλι (το) ‘το μικρό σταφύλι’ [Ιθ.] < καμπάνα (η) ‘είδος σταφυλιού σε σχήμα καμπάνας’ < *it. campana (la)* ‘το κουδούνι’ + -ελι

ντοτορέλι (το) ‘ο μικρός γιατρός’ [Κερκ.] < ντοτόρος (ο) ‘ο γιατρός’ < *it. dottore (il)* ‘ο γιατρός’ + -ελι

φουρνέλο (το) ‘εστία χτιστού φούρνου’ [Κεφ.] < *φούρνος (ο)* < it. *forno (il)* ‘ο φούρνος’ + *-έλο*

-ερος

σπιρτερός ‘πνευματώδης, τετραπέρατος’ [Κεφ.] < *σπίριτο (το)* ‘το πνεύμα’ < it. *spirito (il)* ‘το πνεύμα’ + *-ερος*

-έτα/ -έτο < it. *-et(t)ο/ -et(t)a*

βελέτα (η) ‘η μικρή καλύπτρα του γυναικείου προσώπου’ [Κεφ.] < *βέλο (το)* ‘το ημιδιάφανο κάλυμμα της γυναικείας κεφαλής’ + *-ετα*

γκοτσέτα (η) ‘το σταγονόμετρο’ [Κερκ.] < *γκότσ(ι)α (η)* ‘η σταγόνα’ < it. *goccia (la)* ‘η σταγόνα’ + *-ετα*

γκαζέτο (το) ‘το μάτι φωταερίου, το καμινέτο’ [Κερκ.] < *γκάζι (το)* ‘το αέριο’ < it. *gas (il)* ‘το αέριο’ + *-ετο*

μπαρμπέτα (η) ‘η φαβορίτα’ [Κερκ.] < *μπάρμπα (η)* ‘το μούσι’ < it. *barba (la)* ‘το μούσι’ + *-ετα*

καρέτα (η) ‘το μικρό καρότσι μεταφοράς’ [Ζακ.] < *κάρο (το)* ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο με ρόδες’ < it. *carro (il)* ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο’ + *-ετα*

-ια (-ία & -ιά)

καρία (η) ‘το πλήρες φορτίο κάρου’ [Ζακ.] < *κάρο (το)* ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο’ < it. *carro (il)* /ven. *caro (il)* ‘ξύλινο μεταφορικό μέσο’

ματσουκιά (η) ‘το γερό χτύπημα’ [Κεφ.] < *ματσούκι (το)* ‘το χοντρό ραβδί’ < ven. *mazzoca (la)* ‘το μπαστούνι’ + *-ια*

μπουκουνιά (η) ‘η δαγκωματιά’ [Κερκ.] < *μπουκούνι (το)* ‘το κομματάκι’ < it. *boccone (il)* /ven. *boccon (il)* ‘η μπουκιά’ + *-ια*

νεσπολιά (η) ‘η μουσμουλιά’ [Κερκ.] < *νέσπολα (η)* ‘το μούσμουλο’ < it./ven. *nespola (la)* ‘το μούσμουλο’ + *-ια*

σινιορία (η) ‘η ευγενική συμπεριφορά’ [Ζακ.] < *σινιόρ(ος) (ο)* ‘ο κύριος’ < it. *signore (il)* /ven. *signor (il)* ‘ο κύριος’ + *-ια*

στρατσία (η) ‘η εξαπόλυση στράτσας, βρεγμένης και διαποτισμένης με φούμο’ [Ζακ.] < *στράτσα (η)* ‘το κουρέλι’ < it. *straccio (il)* ‘το κουρέλι’ + *-ια*

-ιαρης < lat.(it./ven.) *-iare*

βεντουριάρης (ο) ‘τυχερός, καλορίζικος, ο τυχοδιώκτης’ [Κερκ.] < *βεντούρα (η)* ‘η τύχη, η καλοτυχία’ < it./ven. *ventura (la)* ‘η τύχη, η καλοτυχία’ + *-ιαρης*

-ιερης /-ιερα < it.-iere/ it.-iera

καντουνιέρης (ο) ‘ο αλήτης [Κεφ.] < *καντούνι (το)* ‘η πάροδος’ < it. *cantone (il)/ven.canton (il)* ‘η πάροδος’ + *-ιερης*

λαντερνιέρης (ο) ‘ο φανοκόρος’ [Κεφ.] < *λαντέρνα (η)* ‘ο φανός του δρόμου’ < it. *lanterna (la)* ‘το φώς’ + *-ιερης*

μποτεγιέρης (ο) ‘ο ιδιοκτήτης της μποτέγας’ [Κεφ.] < *μποτέγα (η)* ‘το μαγαζί που σερβίρει και φαγητό’ < it. *bottega (la)/ ven. bottega (la)* ‘το μαγαζί’ + *-ιερης*

μπανκιέρης (ο) ‘ο τραπεζίτης’ [Κεφ.] < *μπάνκα (η)* ‘η τράπεζα’ < it. *banca (la)* + *-ιερης*

καπελιέρα (η) ‘το κουτί για τη φύλαξη καπέλων’ [Κερκ.] < *καπέλλο (το)* ‘καθετί που σκεπάζει το κεφάλι’ < it. *capello (il)* ‘τα μαλλιά’ + *-ιερα*

μπουστινιέρα (η) ‘η τεχνίτρια που έφτιαχνε τους κορσέδες των γυναικών’ [Κερκ.] < *μπουστίνια (η)* ‘ο κορσές’ < it. *bustino (il)* ‘ο κορσές’ + *-ιερα*

-ικος/ -ικο

φραντσέζικος ‘γαλλικός’ [Ζακ.] < *φραντσέζος* ‘γάλλος’ < it. *francese* ‘γάλλος’ + *-ικος*

μερκάντικο (το) ‘το εμπορικό κατάστημα’ [Κεφ.] < *μερκάντες (ο)* ‘ο έμπορος’ < it. *mercante (il)* ‘ο έμπορος’ + *-ικο*

μπαρμπιέρικο (το) ‘το κουρείο’ [Κεφ.] < *μπαρμπιέρης (ο)* ‘ο κουρέας’ < it. *barbiere/ ven. barbier (il)* + *-ικο*

-ινος/-ινα/-ινι/-ινο < it. -ino /-ina / -ine

τάβλινος ‘κατασκευασμένος από σανίδα’ [Κεφ.] < *τάβλα (η)* ‘η σανίδα’ < it. /ven. *tavola (la)* ‘η σανίδα, το τραπέζι φαγητού’ + *-ινος*

μοστρίνα (η) ‘η βιτρίνα’ [Κερκ.] < *μόστρα (η)* ‘η εξωτερική εμφάνιση’ < it. *mostra (la)* ‘η όψη’ + *-ινα*

ταβολίνι (το) ‘το σιδερένιο τραπέζι καφενείου’ [Κεφ.] < *τάβoλα (η)* ‘το τραπέζι’ < it. *tavola (la)* ‘το τραπέζι’ + *-ινι*

ταμπουρίνο (το) ‘το μικρό τύμπανο’ [Κεφ.] < *ταμπούρο (το)* ‘το τύμπανο’ < it. /ven. *tamburo (il)* ‘το τύμπανο’ + *-ινο*

-ιό

μπαρμπεριό (το) ‘το κουρείο’ [Κερκ.] < *μπαρμπιέρης (ο)* ‘ο κουρέας’ < it. barbiere (il) / ven. barbier (il) ‘ο κουρέας’ + -ιο

σπετσαριό (το) ‘το φαρμακείο’ [Κεφ.] < *σπετς(ι)έρης (ο)* ‘ο φαρμακοποιός’ < ven. spezier (il) / it. speciere (il) ‘ο φαρμακοποιός’ + -ιο

-ισσα

γαλάντισσα (η) ‘η ευγενική, η καλόκαρδη’ [Κερκ.] < *γκαλάντες (ο)* ‘γενναιόδωρος, ο ανοιχτοχέρης’ < it./ven. galante (il) ‘γενναίος’ + -ισσα

-ιτσα (υποκοριστικό)

μεσπολίτσα (η) ‘η μικρή μουσμουλιά’ [Κυθ.] < *μέσπολα (η)* ‘το μούσμουλο, η μουσμουλιά’ < it./ven. nespolà (la) ‘το μούσμουλο, η μουσμουλιά’ + -ιτσα

-ονι/-ουни (υποκοριστικό) < it. -one

μποτσόνι (το) ‘το μικρό μπουκάλι’ [Ζακ.] < *μπότσα (η)* ‘η μπουκάλα’ < it. boccia (la) / ven. bozza (la) ‘η καράφα, η κανάτα’ + -ονι

πορτόνι (το) ‘μεγάλη, ξύλινη ή σιδερένια πόρτα στην είσοδο της αυλής του σπιτιού ή του κήπου’ [Ζακ.] < *πόρτα (η)* < it. porta (la) ‘η πόρτα’ + -ονι

σκαλούνι (το) ‘το μικρό σκαλοπάτι’ [Ιθ.] < *σκάλα (η)* < it. scala (la) ‘η σκάλα’ + -ονι

στρατόνι (το) ‘στενός τάπης που τοποθετείται στους διαδρόμους’ [Ιθ.] < *στράτα (η)* ‘ο δρόμος’ < it. strada (la) ‘ο δρόμος’ + -ονι

-οσυνη

αλεστοσύνη ‘η επιδεξιότητα’ [Κεφ.] < *αλέστος* ‘γρήγορος’ < it. allesto / ven. alesto ‘επιδέξιος’ + -οσυνη

-οτα < it. -otto

καβαλότα (τα) ‘τα καρικόματα ή τα μανταρίσματα σε ρούχα’ [Κερκ.] < *καβάλος (ο)* ‘το κάτω μέρος της ραφής που ενώνει τα δύο μπατζάκια’ < it. cavallo (il) ‘ο καβάλος’ + -οτα

-ουλα (υποκοριστικό)

μπουκαλούλα (η) ‘το μικρό μπουκάλι’ [Ζακ.] < *μπουκάλα (η)* ‘το μεγάλο μπουκάλι’ < it. boccale (il) / ven. boccal (il) ‘μεγάλο ποτήρι με λαβή για μπίρα ή κρασί’ + -ουλα

στρατσούλα (η) ‘η μικρή πετσέτα κουζίνας’ [Ιθ.] < *στράτσα* (η) ‘το πατσαβούρι’ < it. straccia (la) ‘το πατσαβούρι’ + -ουλα

-τζής

αμακατζής (ο) ‘ο τρακαδόρος’ [Κερκ.] < *αμάκα* (η) ‘το φιλοδώρημα’ < it. mancia (la) ‘το φιλοδώρημα’ + -τζής

-(ι)της

φαμελίτης (ο) ‘ο οικογενειάρχης’ [Ιθ.] < *φαμέλια* (η) ‘η οικογένεια’ < it. famiglia (la) ‘η οικογένεια’ + -ιτης

-ως

φαμελικώς ‘οικογενειακώς’ [Ζακ.] < *φαμελικός* (ο) ‘οικογενειακός’ < it. famiglia (la) ‘η οικογένεια’ + -ως

Διπλά παραγωγικά επιθήματα

-αδα < ven. -ada + **-ουρα** < lat./it. -ura

μπρατσαδούρα (η) ‘ύφασμα που πουλιέται με το μέτρο’ [Κεφ.] < *μπράτσο* (το) ‘μέτρο μήκους για τα υφάσματα’ < it. braccio (il) ‘ο αγκώνας’ + -αδ(α) + -ουρα

φρεσκαδούρα (η) ‘η δροσιά, η θαλασσινή αύρα’ [Κερκ.] < *φρέσκο* (το) ‘ο καθαρός αέρας’ < it./ven. fresco/a ‘καθαρός’ + -αδ(α) + -ουρα

σοφιγαδούρα (η) ‘τρόπος μαγειρέματος με κόκκινη σάλτσα’ [Ζακ.] < *σοφιγάδο* (το) ‘πατάτες γιαχνί’ < it. soffritto ‘τηγανισμένο’ + -αδ(α) + -ουρα

-ονι < it. -one + **-αδα** < ven. -ada

στρατονάδα (η) ‘ο πλατύς δρόμος’ [Ζακ.] < *στρατόνι* (το) ‘ο μικρός και στενός δρόμος ανάμεσα στα κτήματα’ + -αδα < *στράτα* (η) ‘ο δρόμος’ < it./ven. strada (la) ‘ο δρόμος’ + -ονι + -αδα

E. Πλήρης ενσωμάτωση

- ✓ **αρμάρι (το)** ‘το ντουλάπι’ < it. armadio (il) / ven. armer (il) ‘η ντουλάπα’ αρμαράδα (η) ‘η ντουλάπα’ [Ζακ.] < αρμάρι (το) ‘το συρτάρι’ < it. armadio (il) / ven. armer (il) ‘η ντουλάπα’ + -αδα.
βεστάρμαρο (το) ‘η ντουλάπα με τα φουστάνια’ [Κεφ.] < βέστα (η) ‘το φουστάνι’ < it. veste (la) ‘το φουστάνι’ + αρμάρι(ι) ‘το ντουλάπι’ < it. armadio (il) / ven. armer (il) ‘η ντουλάπα’ + -ο.

- ✓ **βατσέλι (το)** ‘ μονάδα μέτρησης εκτάσεων’ < it.bascello (il) ‘το πλοίο’
 βατσελογάλονο (το) ‘μονάδα μέτρησης λαδιού’ < βατσέλι (το) ‘μέτρο
 μέτρησης χωρητικότητας’ < it. bacile (il) ‘ο δίσκος, η λεκάνη’ + -ο- + γαλόν(ι)
 (το) ‘μέτρο χωρητικότητας υγρών’ < it. gallone (il) ‘ μέτρο χωρητικότητας
 υγρών’ + -ο.
- ✓ **βελέσι (το)** ‘ η φούστα’ < ven. valessio (il) ‘είδος υφάσματος’
 σοτοβέλεσο (το) ‘το γυναικείο μεσοφόρι’ [Κεφ.] < it. sotto ‘κάτω’ + βελέσ(ι)
 (το) + -ο.
- ✓ **κανάλι (το)** ‘ η διώρυγα’ < it. canale (il) ‘ η διώρυγα’
 μισοκάναλα (επιρ.) ‘στη μέση του καναλιού’ [Ζακ.] < μισ(ός) + -ο- + κανάλ(ι)
 (το) < it. canale (il) ‘η διώρυγα’ + -α.
- ✓ **κασέλα (η)** ‘ το ξύλινο κιβώτιο’ [Ζακ.] < it. cassela (la) ‘ το κιβώτιο, η
 θυρίδα’
 σκουρατζοκασέλα (η) ‘ξύλινο κιβώτιο συσκευασίας ρέγκας’ [Ζακ.] <
 σκουράτζ(ος) + -ο- + κασέλα (η) + Ø
- ✓ **ματσούκι (το)** ‘ το χοντρό ραβδί’ [Ζακ.] < it. mazocca (la) ‘το χοντρό ραβδί’
 ματσουκιά (η) ‘το γερό χτύπημα με ματσούκι’ < ματσούκι (το) < it. /ven.
 mazzocca (la) + -ια
 κοντομάτσουκο (το) ‘το κοντό ματσούκι’ < κοντ(ός) + -ο- + ματσούκ(ι) (το) <
 it./ven. mazzocca (la) + -ο
- ✓ **μεσάλι (το)/ μεσάλα (η)** ‘το μαντήλι’ < lat. mensale (il) < lat.mensa (la) ‘το
 μαντήλι’
 ταβλομέσαλο (το) ‘το τραπεζομάντηλο’ [Κεφ., Ιθ.] < τάβλα (η) < it. tavola (la)
 + -ο- + μεσάλ(ι) (το) < lat. mensale (il) + -ο
- ✓ **μουρτάρι (το)** ‘το γουδί’ < it. mortaio/ven. mortar (il) ‘το γουδί’
 μουρταρόχερο (το) ‘το γουδοχέρι’ [Κεφ.] < μουρτάρι (το) < it.mortaio (il) +
 χέρ(ι) (το) + -ο.
- ✓ **παντιέρα (η)** ‘η σημαία’ < it. /ven.bandiera (la) ‘η σημαία’
 παντιερόλι (το) ‘ η μικρή σημαία’ [Ιθ.] < παντιέρα (η) + -ολι
 παντιερόξυλο (το) ‘ το ξύλο της σημαίας’ [Ζακ.] < παντιέρ(α) (η) + -ο- +
 ξύλ(ο) (το) + -ο
 βουρλομπαντιέρας (ο) ‘ο παλαβιάρης’ [Κερκ.] < βουρλ(ός) + -ο- + παντιέρα
 (η) < it. /ven. bandiera (la) + -ς
 εφταμπαντιέρης (ο) ‘ αυτός που αλλάζει γνώμη εύκολα’ [Κερκ.] < εφτά +
 παντιέρ(α) (η) < it./ ven. bandiera (la) + -ης
- ✓ **φαμέλια/φαμίλια (η)** ‘η οικογένεια’ < it. famiglia (la) ‘η οικογένεια’
 φαμελίτης (ο) ‘ μέλος της ευρύτερης οικογένειας’ < φαμέλι(α) + -ιτης
 συφάμελος ‘ ο συγγενής’ < συ(v)- + φαμέλ(ια) (η) + ø + -ος
 μικροφαμέλια (η)/ μικροφαμελιά (η) ‘ η οικογένεια που έχει μικρά παιδιά’
 [Ιθ.]/[Κεφ.] < μικρ(ός) + -ο- + φαμέλια (η) < it. famiglia (la) + Ø
- ✓ **σκάρτος** ‘άχρηστος’ < it. scarto (il) ‘ το ξεσκαρτάρισμα’
 σκαρτσοφόλι (το) ‘ το προικοσύμφωνο’ [Ζακ.] < σκάρτ(ος) + -ο- + it.foglio
 ‘το φύλλο χαρτιού’

- σκαρταδούρα (η) ‘ τα άχρηστα υπολείματα’ [Ζακ.] < σκάρτ(ος) + -αδουρα
✓ **στράτσα (η)** ‘ το κουρέλι’ < ven. strazzo (il) /it. straccio (il) ‘ το κουρέλι’
στρατσίδι (το) ‘ η παλιογυναίκα’ [Κεφ.] < στράτσα (η) + -ιδι
στρατσόπανο (το) ‘ το ξεσκονόπανο’ [Κεφ.] < στράτσ(α) (η) < it. straccia (la)
‘ η στράτσα’ + -ο- + παν(ί) (το) + -ο

ΣΤ. Μονολεκτικά λεξήματα στα Επτανησιακά από

δάνεια πολυλεκτικά λεξήματα

Ουσιαστικά

μπενεστάντες (ο) ‘ ο καλοστεκούμενος’ [Κυθ.] < it. bene stante ‘καλή κατάσταση’

φαρνιέντες (ο) ‘ ο τεμπέλης’ [Ζακ.] < it. fare niente ‘κάνοντας τίποτα’

αλαμπράτσο (το) ‘ αγκαζέ’ [Ζακ.] < it. a la braccio ‘στο μπράτσο’

σουεσπάλε (το) ‘ το σάλι’ < it. sulle spalle ‘στις πλάτες’

Επιρρήματα

αβίτα ‘ισόβια’ [Κεφ.] < it. a vita ‘ισόβια’

αλέστα ‘γρήγορα’ [Κεφ.] < it. a lesta ‘γρήγορα’

αλφίνε ‘επιτέλους’ [Κερκ.] < it. al fine ‘ στο τέλος’

αμάγκο ‘ τουλάχιστον, έστω’ [Κυθ.] < it. a manco ‘ τουλάχιστον’

αμέντε ‘έχε το νου σου’ [Ζακ.] < it./ ven. a mente ‘από μνήμης’

αμόγιο ‘ στο μούσκιο’ [Κερκ.] < it. a mollo ‘ στο νερό’

αμόντε ‘μάταια’ [Ζακ.] < it./ ven. a monte ‘στο βουνό, ανοδικά’

αμπονόρα ‘ενωρίς το πρωί’ [Κυθ.] < it. a buon’ora ‘σε καλή ώρα’

απίκο ‘κάθετα, έτοιμος’ [Κυθ.] < it. a rico ‘κάθετα’

απόϊ ‘ ύστερα, έπειτα’ [Κυθ.] < it. e poi ‘και στη συνέχεια’

απροπόζιτο ‘επι τη ευκαιρία’ [Ζακ.] < it. a proposito ‘επι τη ευκαιρία’

δακκόρδο ‘εκ συμφώνου’ [Κεφ.] < it. d’accordo ‘σε συμφωνία’

δερέστο ‘το λοιπόν’ [Κεφ.] < it. di resto ‘εκ του υπολοίπου’

ιμπρόπιο/ιμπρόπιο ‘στ’αλήθεια’ [Κερκ.] < it. in proprio ‘ανεξάρτητα’

ιμβόζε ‘προφορικά’ [Παξοί] < it. in voce ‘στη φωνή’

ιμπότα ‘στο λεπτό’ [Παξοί] < it. in botta ‘στο χτύπημα’

ινόρδινο ‘σε ετοιμότητα’ [Παξοί] < it. in ordine ‘σε σειρά’

Παράγωγα

λιμπροντόρικο (το) ‘το σόι ευγενικής καταγωγής’ [Κεφ.] < *λίμπρο ντ’όρο* (το) ‘η χρυσή βίβλος των ευγενών’ < it. libro d’oro ‘η χρύση βίβλος των ευγενών’ + -ικο

ινκαμινάδο (το) ‘το ψημένο αυγό στη χόβολη’ [Κερκ.] < *ινκαμίνο* [Κερκ.] ‘στη χόβολη’ < it. in camino ‘στο τζάκι, στην εστία’ + -αδο

Z. Επτανησιακά Σύνθετα

I. Ενδοκεντρικά με α’ συστατικό δάνειο:

καπονόζουμο (το) ‘το ζουμί του καπονιού’ [Κεφ.] < *καπόν(ι)* (το) ‘ευνουχισμένος κόκκορας’ < it. carone/ ven. caron (il) ‘ο ευνουχισμένος κόκκορας’ + -ο- + ζουμ(ι) (το) + -ο

μουρταρόχερο (το) ‘γουδοχέρι από ξύλο ή μπρούντζο’ [Κεφ.] < *μουρτάρ(ι)* (το) ‘πέτρινο γουδί’ < it. mortaiο (il) ‘το γουδί’ + -ο- + χέρ(ι) (το) + -ο

μπαρμπαρόσυκο (το) ‘είδος σύκου, το φραγκόσυκο’ [Κεφ.] < *βάρβαρ(ος)* (ο) < it. barbarο ‘απολίτιστος’ + -ο- + σύκ(ο) (το)

μπουστοπάνι (το) ‘ο στήθδεσμος’ [Κεφ.] < *μπούστο* (το) ‘το στήθος’ < it. busto (il) ‘το στήθος’ + -ο- + πανί (το) + Ø

παντιερόζυλο (το) ‘το κοντάρι της σημαίας’ [Κεφ.] < *παντιέρ(α)* (η) ‘η σημαία’ < it./ven. bandiera (la) ‘η σημαία’ + -ο- + ζύλ(ο) (το)

II. Ενδοκεντρικά με β’ συστατικό δάνειο:

ολοσούμπιτος ‘ολόκληρος, αυτός που έρχεται αμέσως’ [Κεφ.] < *όλ(ος)* + -ο- + *σούμπιτ(ος)* (ο) ‘ολόκληρος’ < it. subito/ ven. subito (επιρρ.) ‘αμέσως’

στραβοκάντουνο (το) ‘το ελικοειδές καντούνι’ [Κεφ.] < *στραβ(ός)* + -ο- + *καντούν(ι)* (το) ‘η πάροδος’ < it. cantone (il)/ ven. canton (il) ‘η πάροδος’ + -ο

τυφλοκάντουνο (το) ‘ο αδιέξοδος δρόμος’ [Κεφ.] < τυφλ(ός) + -ο- + καντούν(ι) (το) < it. cantone/ven. canton (il) ‘το δρομάκι’ + -ο

χρυσοκάντουνο (το) ‘καντούνι με χρυσές γωνίες’ [Ζακ.] < χρυσ(ός) + -ο- + καντούν(ι) (το) < it. cantone/ven. canton (il) ‘το δρομάκι’ + -ο

III. Ενδοκεντρικά με α’ και β’ συστατικό δάνεια:

καντηλιερόστρατσα (η) ‘το πατσαβούρι της λυχνίας’ [Κεφ.] < καντηλιέρ(ης) (ο) ‘ο μπρούτζινος λύχνος’ < it. candeliere (il) ‘η λυχνία’ + -ο- + στράτσα (η) ‘το πατσαβούρι’ < it. straccia (la) ‘το πατσαβούρι’ + Ø

μοροφίντο (το) ‘εσωτερικός τοίχος σπιτιού συνήθως φτιαγμένος από ξύλο’ [Ιθ.] < it. muro (il) ‘ο τοίχος’ + finto ‘ψεύτικος’

νεγροφούμο (το) ‘η μαύρη μπογιά’ [Κεφ.] < νέγρ(ος) ‘ο μαύρος’ < it. negro ‘μαύρος’ + -ο- + φούμο (το) ‘ο καπνός’ < fumo (il) ‘ο καπνός’

σοτοβέλεσο (το) ‘το γυναικείο μεσοφόρι’ [Κεφ.] < σόττο ‘υποκάτω’ < it. sotto/ ven. soto + -ο- + βελέσ(ι) (το) ‘γυναικείο ρούχο, φούστα μέχρι τα πόδια’ < it./ven. valessio (il) ‘γυναικείο φόρεμα, φούστα’ + -ο

μπονατίβο (το) ‘η πληρωμή εργασίας με μέρος του παραχθέντος προϊόντος’ [Ζακ.] < it. buono ‘καλός’ + attivo (il) ‘η ενέργεια’

σκαρτσοφόλι (το) ‘το προικοσύμφωνο’ [Ζακ.] < σκάρτος ‘άχρηστο’ < it. scarto (il) ‘το ξεσκαρτάρισμα’ + it. foglio (il) ‘το φύλλο χαρτιού’

ταβλομέσαλα (τα) ‘τα τραπεζομάντηλα’ [Ζακ.] < ταβλ(ί) (το)/ τάβλ(α) (η) ‘το τραπέζι’ < it. / ven. tavola (la) ‘το τραπέζι’ + -ο- + μεσάλ(ι) (το) ‘το μαντήλι’ < lat. mensale (il) ‘το μαντήλι’ + -α

IV. Παρατακτικά σύνθετα:

α’ συστατικό δάνειο:

καπονόψαρο (το) ‘είδος ψαριού’ [Κεφ.] < καπόν(ι) (το) ‘είδος ψαριού’ < it. cappone/ven. caron (il) ‘ευνουχισμένος κόκκορας’ + -ο- + ψάρ(ι) (το) + -ο

β’ συστατικό δάνειο:

γεροβέκιος (ο) ‘ο εσχατόγηρος, ο πάρα πολύ γέρος’ [Κεφ.] < γέρ(ος) + -ο- + βέκιος(ς) ‘γέρος’ < it. vecchio/ven. vecchio (il) ‘γέρος’

α’ & β’ συστατικά δάνεια:

μπουλούμπασης (ο) ‘ είδος χωροφύλακα αντιπροσώπου της πολιτείας, ο μπράβος [Κερκ.] < it. bullo (il)/ven.bulo (il) ‘ ο νταής’ + it. basso ‘χαμηλός’ + -ης

σιορπάρες (ο) ‘ο πατέρας τιμητικά ή περιπαικτικά’ [Ζακ.] < σιορ (ο) ‘ ο κύριος’ < ven. sior (il) ‘ο κύριος’ + πάρε(ς) (ο) ‘ ο πατέρας’ < it. pare (il) ‘ο πατέρας’

πενάλαπη (η) ‘η πένα’ [Ζακ.] < πένα (η) < it. penna (la) ‘ το στυλό’ + it. lapis (il) ‘ το μολύβι’

βατσελογάλονο (το) ‘μονάδα μέτρησης λαδιού’ [Κεφ.] < βατσέλ(ι) (το) ‘ μετρική μονάδα για αγροτικά προϊόντα’ < it. vascello (il) + -ο- γαλόν(ι) (το) ‘μέτρο χωρητικότητας υγρών’ < it. gallone (il) ‘μονάδα μέτρησης υγρών’ + -ο

V. Εξωκεντρικά με α’ συστατικό δάνειο:

κουρβομάτης (ο) ‘ άνθρωπος με εκφραστικά, αμυγδαλωτά μάτια’ [Κεφ.] < κούρβ(α) ‘η καμπύλη’ < it. curva (la)/ curvo ‘ η καμπύλη/το καμπυλωτό σχήμα’ + μάτ(ια) (τα) + -ης

ταμπουρλοκέφαλος (ο) ‘ ο στενόμυαλος’ [Ζακ.] < ταμπούρλ(ο) (το) < it. tamburo (il) ‘ το τύμπανο’ + κεφάλ(ι) (το) + ø + -ος

σεντσασώβρακος (ο) ‘ ο κουρελής’ [Κεφ.] < σέντσα ‘ χωρίς’ < it. senza ‘ χωρίς’ + σώβρακ(ο) (το) + ø + -ος

VI. Εξωκεντρικά με β’ συστατικό δάνειο:

καλοφούρτουνος (ο) ‘ ο καλότυχος’ [Κεφ.] < καλ(ός) + -ο- + φορτούν(α) (η) ‘η τύχη’ < it. fortuna (la) ‘η τύχη’ + ø + -ος

ζορκοπέτω (η) ‘ η γυναίκα με έντονο ντεκολτέ’ [Κεφ.] < ζόρκ(ος) + -ο- + πέττ(ο) (το) ‘το στήθος’ < it. petto (il) ‘ το στήθος’ + ø + -ω

VII. Εξωκεντρικά με α’ & β’ συστατικό δάνεια και απουσία δείκτη σύνθεσης:

μεντενιέντος (ο) ‘ο ανόητος, ο ανούσιος διανοητικώς και σωματικώς’ [Κεφ.] < μέντε (τα) ‘ ο νους’ < νιέντ(ε) ‘καθόλου’ < it. mente (la) ‘ο νους’ + niente ‘τίποτα’ + ø + -ος

σεντσαφέδος (ο) ‘ο αναξιόπιστος’ [Κεφ.] < σέντσα ‘χωρίς’ < it. senza + φέδ(ε) (η) ‘η πίστη’ < it. fede (la) + ø + -ος

προντεπαρόλας (ο) ‘ο ετοιμόλογος’ [Ζακ.] < πρόντ(ος) ‘έτοιμος’ < it. pronto ‘έτοιμος’ + παρόλα (η) ‘ η κουβέντα’ < it. parola (la) ‘ η λέξη’ + ø + -ς

μοζοντούρος/ μοζοντούρης, -α, -ο ‘κατηφής, σκυθρωπός, κατσούφης’ [Ζακ.] < it. muso (il) ‘η μουσούδα’ + ντούρος ‘σκληρός’ < it. duro ‘σκληρός’ + ø + -(η)ς/-α/-ο

